

СЛОВО

ЧАСОПИС ЗА

СРПСКИ ЈЕЗИК,
КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ
ГОДИНА IV

БРОЈ

12

АПРИЛ
2007.

КУЛТУРНО-ПРОСВЕТНА
ЗАЈЕДНИЦА
СРБИЈЕ

ДОДЕЉУЈЕ
ИЗУЗЕТНУ

ВУКОВУ НАГРАДУ

АКТИВУ ПРОФЕСОРА И
НАСТАВНИКА СРПСКОГ ЈЕЗИКА
И КНИЖЕВНОСТИ СРЕДЊИХ И
ОСНОВНИХ ШКОЛА У НИКШИЋУ
ЗА ИЗУЗЕТНИ ДОПРИНОС
РАЗВОЈУ КУЛТУРЕ
У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ
И СВЕСРПСКОМ
КУЛТУРНОМ ПРОСТОРУ

ЖИРИ
ВУКОВЕ НАГРАДЕ
ПРЕДСЕДНИК

БЕОГРАД
2005.

КУЛТУРНО-ПРОСВЕТНА
ЗАЈЕДНИЦА СРБИЈЕ
ПРЕДСЕДНИК

Dragutin Vukobrat

НВУ Актив професора српског језика
из Никшића чине 27 професора средњих школа
који су школске 2004/2005. године
разоткрили намеру црногорског режима
да ненаучно и незаконито
приименује српски језик у Црној Гори,
и због тога су отпуштени са посла
без могућности запошљавања

СЛОВО
НИКШИЋ
АПРИЛ, 2007.

САДРЖАЈ

РАЗГОВОР	7
Радмило Маројевић	
ЈЕЗИК	23
Предраг Вукић	
Јелица Стојановић	
Веселин Матовић	
СКИЦА ЗА ПОРТРЕТ	39
Момир Војводић	
БЕЛЕТРИСТИКА	49
Ђорђе Трифуновић	
Љубица Милетић	
Миодраг Раичевић	
Слободан Милић	
Радосав Бато Ђурковић	
Јеромонах Исак	
ЕСЕЈ	73
Стеван Кордић	
Миодраг Ђупић	
У СПОМЕН	83
Даринка ЈЕВРИЋ	
Ранко Јововић	
Милица Краљ	

САДРЖАЈ

НОТЕС	91
Борис Јовановић	
ДАТУМИ	97
130 година рођења Исидоре Секулић Весна Тодоровић	
КРИТИКА	109
Тамара Огњевић Душан Крцуновић	
У МАКАЗАМА	125
Милутин Мићовић Миомир Бели Ковачевић	
СТАВОВИ	135
Драгољуб Петровић	
ПРЕВОДИ	143
Блез Сандрар (превео Владимир Боричић)	
ОД СЛОВА ДО СЛОВА	159
Културна хроника	
ПИСМА	163
КЊИГА СЛОВА	167
Илија Петровић, Драгољуб Петровић	
ЦРТЕЖИ: Миомир Мишо ВЕМИЋ	

На трибини која је одржана у Никшићу у организацији Одбора за одбрану српског језика и Актива професора српског језика, поводом доношења Нацрта Устава везано за именовање службеног језика у Црној Гори, усвојена је сљедећа

ДЕКЛАРАЦИЈА

У Црној Гори се већ неколико година потпуно неосновано а под плаштом различитих идеологизација и политикантства злоупотребљава име и суштина српског језика у свим сферама употребе, а дошло се чак дотле да сада на јавној расправи имамо Нацрт новог устава у којем је, ни мање ни више, прво мјесто заузео непостојећи језик – „црногорски“. На тај начин жели се овјерити и у највишем државном акту низ манипулација везано за разарање српског језика и наслеђа на том језику. Разлози за такво неутемељено, а и незнавено дјеловање проистекли су или из неразумијевања језичког и духовног бића Црне Горе, или из острашћене тежње за превредновањем темељних категорија (међу којима је и континуитет српског језика у Црној Гори).

Овакав амбијент до сада је довео до низа промашених и разарајућих одлука: 1. Министарство просвјете и науке у марту 2004. доноси одлуку да се промијени име наставног предмета *Српски језик* безличном одредницом *Матерњи језик* (наводна образложења су таквог типа да се косе са општим принципима иоле уређеног просвјетног система, а и са најосновнијим функцијама језика: да лично право ученика и родитеља, односно слободна воља грађана, буде како ће језик звати?!?). 2. Почетком љетњег распуста исте године Министарство доноси одлуку да се наставни предмет зове *Матерњи* а у заградама да стоји: *српски, црногорски, хрватски, бошњачки*. Тако се тенденциозно провлачи име језика без језичког садржаја и смисла: црногорски. То је и велика подвала народу у Црној Гори јер се форсира опредјелјивање за “језик” за који се, у ствари, и не зна какав је (не постоје граматике, правописи, рјечници, приручници..., дакле, елементарна литература као производ нормирања и стандардизације). 3. Политикантске манипулације са српским језиком и његовим именом (а у циљу инструментализације народа) тврдокорно се настављају под „демократским“ начелом изналажења разних имена српском језику (*јужнословенски, српски или црногорски, српски односно*

црногорски, српско(-)црногорски, црногорско(-)српски...).

4. Недуго након „успјеха“ на посљедњим парламентарним изборима (углавном на рачун гласача говорника српског језика) предсједник Покрета за промјене предлаже „помирљиво“ и „компромисно“ рјешење као име за језик (односно службену употребу језика): *српски или црногорски, црногорски односно српски*. На тај начин се вишеструком манипулацијом стављају у равноправан однос: назив за језик у пуном смислу те ријечи (српски) и назив за “језик” који не постоји (ни лингвистички, ни правнополитички). Предсједник Покрета даје образложење да је лако заступати чиста рјешења. Значи ли то да треба заступати, можда и усвајати, „нечиста рјешења“ (?!). Да ли је (не)очекивано и то што се ускоро потом управо (мање-више) на истој линији нашао и предсједник Црне Горе Филип Вујановић који је саопштио да би **лично волио** да се у новом уставу службени језик назове црногорским, али да ипак преферира компромисно рјешење, односно да то буде *црногорско(-)српски*.

С обзиром на овај сажет преглед дешавања, који у суштини одсликава (идеолошке) намјере режима (показује се и дијела опозиције) дужност нам је и одговорност да опоменемо и презентујемо аргументе који би допринијели излазу из садашње ситуације и адекватном рјешавању непотребно испроблематизованог и сада дубоко искомпромитованог питања имена службеног језика у Црној Гори.

Сви назови аргументи власти и институција под окриљем власти на које се позивају своде се на хаотичне изјаве без икаквих смислених образложења:

1) Име језика није, како тврде, једнако имену нације. Доказ за то јесте језичка слика у свијету: истим језиком говори или се служи више нација, а такође и припадници једне нације могу се служити са више језика, али је услов свих услова да тај језик има статус језика (што није случај са тзв. црногорским).

2) Име језика, како тврде, није једнако имену државе. Доказ: у самосталној Црној Гори за вријеме краља Николе језик се (као и увијек) научно и културолошки гледано звао једино - српски. Нпр. не постоји аустријски, швајцарски, канадски, амерички, кубански, бразилски, мексички, алжирски..., иако постоје државе са тим именима.

3) Не може свако, како тврде (а позивајући се на „демократију“), мијењати устаљено и општеприхваћено, на историјском и савременом плану потврђено, име језика. Доказ: ниједна декларација права УН-а или УНЕСКО-а, ниједна регионална конвенција за заштиту људских права или права мањина не зна за такво право на самоодређење имена језика. У складу са тим, нико нема право да преузима изграђени и утемељени српски језик и да му даје неко друго име.

4) Попис становништва, као својеврстан социолингвистички параметар народне воље, не иде у прилог званичној политици у вези са језиком. У Црној Гори се већина становника (63,9%) изјаснила да говори српским језиком. Како се мијешају различити критерији потребно је узети у обзир и категорије национално и језички декларисаних структура и њихов однос: у Црној Гори се 32% становника национално изјаснило као Срби (језик – српски), 80% становника који су се национално изјаснили као Црногорци определијелило се да им је матерњи језик српски. Како је онда могуће да воља малог дијела говорника добије и политичку овјеру (нпр. кроз скупштинску сагласност за ново уставно именовање) и надвлада вољу и права већине?! У том случају Скупштина изневјерава вољу својих бирача. Осим тога, попис становништва се статистички гледано посматра на скоро стопроцентном узорку и, према томе, ту не може бити грешке. На изборима обично изиђе око 70% уписаних бирача што је само одређени проценат становништва. Како онда, и на основу ког легитимитета, представници политичких партија смију да мијењају слику стварности, а устав би требало да буде одраз стварности и реалности?!

Језичка, духовна, културна, историјска и савремена стварност Црне Горе (без обзира на државно устројство, политичке, идеолошке, партијске, националне, и сваке друге разлике и подјеле) показује да је име и суштина српског језика у складу са историјскокултурним и традиционалним кодом, са опредјељењем говорника и, што је посебно важно, са научностручним чињеницама и експертизама. Због свега овога, и надасве због општег добра народа у Црној Гори, једино право рјешење јесте да службени језик у уставу Црне Горе буде онај који и јесте – српски. Свако друго рјешење било би пуко насиље и над језиком и над истином!

РАЗГОВОР

РАЗГОВОР

Радмило
МАРОЈЕВИЋ

Разговор водио
ВЕСЕЛИН МАТОВИЋ

Радмило МАРОЈЕВИЋ

ЦРНОГОРСКИ - ЈЕЗИК БОРОВИХ ШУМА!

Док етноним Црногорац симболизује чојство, јунаштво и слободарски дух становника српске Спарте, и он је био престижан не само у српству и словенству, назив црногорски језик означавао би сваковрсну деградацију те славне традиције.

Професоре Маројевићу, импресионирају неки подаци из Ваше биографије: за четири године, тачније - од 1. септембра 1969. до 4. октобра 1974, Ви сте завршили два факултета (Филолошки факултет у Београду - Група за руски језик и књижевност, Факултет политичких наука у Београду - смјер међународно-политички), положили сте све испите на постдипломским студијама (смјер за науку о језику) и одбранили магистарски рад - све са просјечном оцјеном 10! У међувремену сте три пута бирани за најбољег студента Студентског града (1971-1973). За 9 година универзитетске каријере постали сте редовни професор универзитета, а последице још неколике и академик - члан Међународне словенске академије наука, образовања, умјетности и културе. Ту су и бројне књиге, десетине и десетине библиографских јединица, предавања на више катедри (Београд, Ниш, Бања Лука, Никшић, Русија),

симпозијуми итд. Откуд толика енергија? Шта је то што Вас толико „напријед креће“? То није мало ни за три-четири живота?

Можда сте се, што би рекао **Теодосија Мркојевић**, мало забројили. У никшићкој гимназији стекао сам веома солидне основе, воља и памћење били су први помагачи (и добри помагачи), а узор су били руски научници, међу којима су били чести примјери вишедисциплинарности и научне продуктивности.

Од почетка 90-их воде се жестоке полемике међу српским лингвистима. Свак са сваким, што би се рекло спортским рјечником. Ви сте један од најактивнијих а, можда, и најоштријих учесника у тим споровима.

Која су то крупна питања око којих се споре српски лингвисти и чиме су те свађе мотивисане? Да ли иза њих стоји политика, каријеризам, сујета или су у питању чисто науч-

на, лингвистичка неслагања? Бисте ли за читаоце „Слова“ све то мало подробније разјаснили? Како обичан човјек да се у свему томе разабере?

Лингвистички спорови само на први поглед изгледају као свађе, и свакога са сваким. Стварно су лингвисти који воле научну истину изнад свега и који љубе свој род (а те двије љубави нису ни у каквој колизији) - врло сложни. Зар у првим редовима борбе за одбрану ијекавице од њених прогонитеља нису били екавци **Живојин Станојчић** и **Радоје Симић**? Зар није први професор Симић констатовао да је екавска верзија српског књижевног језика настала екавизацијом Вукове ијекавице, а не на основу србијанских говора? Зар није *Слово о српском језику* (1998) и његове идеје окупиле крем српске лингвистике, филологије и књижевности? Ако је било каквих спорова међу нама, онда су то биле спорови о томе да ли је српски правопис више фонетски или је више фонолошки, али ти спорови нису ни допирали до шире јавности. Било је и неслагања око тога на који начин доћи до српског правописа и како отпочети рад на научној граматици српског језика, и слично.

Друга је ствар кад су у питању противници *Слова српском језику*. Они су и науку

издавали, на сваком кораку, јер су у њу улазили на мала врата. Они су по сваку цијену хтјели, користећи свој клановски положај у Српској академији наука и умјетности, да задрже назив *српскохрватски језик* и „равноправност“ ћирилице и латинице: **Милошевић** је с муком увео у Устав српски језик и ћирилицу. Те снаге су хтјеле живог Вука да сахране, али не тихим спроводом, како је предлагао **Брозовић** у Загребу, него на сва звона. Прва одлука тзв. Одбора за стандардизацију српског језика, чији је предсједник тада био **Павле Ивић**, било је признавање даљег распарчавања српскога језика: признају они босански језик, али под „вјерским“ именом *бошњачки језик*, како би га лакше увезли у Србију и Црну Гору. Врхунац језичке велеиздаје био је организовани пројекат протјеривање ијекавице из српског књижевног језика. Тај пројекат ја сам оспорио и разобличио на тзв. Другом (и посљедњем) конгресу српских интелектуалаца прије равно 13 година. А конгрес је и био стварно сазван ради „језичког уједињења“.

Оно што, међутим, највише чуди, и највише боли, јесте чињеница да Црна Гора, па и патриотска Црна Гора, призива те ренегате да јој они раде и каде. Што ће **Младеновић** у ЦАНУ с „критичким“ издањима

Његошевих спјегова, са својим антикоментарима, ако он Његоша сврстава у дијалекатску књижевност и ако су његова издања исто онолико незнаљачка као и Никчевићева? Шта ће **Драгољуб Петровић** да брани кад је он издао и опоганио све што се издати може, ако је прихватио Павлов програм протјеривања ијекавице, а то значи **Вука, Његоша** и читаве Црне Горе, из српског књижевног језика? Шта има и ви, професори српског језика у завјету, да првога зовете **Предрага Пипера** ако се зна да је он пријем у САНУ зарадио теоријом да језици и културе нису недјелјиви (а то значи да се српски језик може черечити како је патронима воља)?

Чини ми се, ипак, да је главно питање однос према распарчавању српског језика. Јесу ли наши лингвисти заиста криви за судбину српског језика и то његово черечење?

Јесу, како да нијесу, и не само лингвисти. Први је **Ђуро Даничић** за тридесет сребрника прешао из Београда у Загреб напустивши Вукову научну концепцију по којој су штокавци само Срби, а штокавски, чакавски и кајкавски три а не један језик. Другу културну издају починио је **Јован Скерлић** кад је, у освит другог свјетског рата (који он неће ни дочекати), предложио „језичко уједињење“

с Хрватима: да се Срби одрекну свог културног темеља, ћирилице, а Хрвати онога што и није њихово - ијекавице.

Много тежи гријех националне издаје учинили су владика далматински **Никодим Милаш**, који је притврдио одлуку „Католичког конгреса“ одржаног у Загребу 1900. године (Конгрес: сви католици српског језика су Хрвати; Милаш: Срби су само православни), и историчар **Иларион Руварац** (тврдњом да дубровачка књижевност није српска). Данашњи павлобранитељи признају и хрватски и бошњачки језик, признаће и црногорски ако се прогласи; они све што је латиничко подводе под страну (хрватску) књижевност. Такав је лажни књижевник **Миро Вуксановић**, такав је дијалектолог Дпетровић, такви су сви ивићевци, само што им ви жиг издаје не видите на лицу.

Вуков језички стандард, име и јединство српског језика нападнути су не само у Хрватској, Босни и Херцеговини и Црној Гори, него и у Србији? И тамо има захтјева за некаквим новим језичким стандардом и ревизијом Вуковог наслеђа. О чему се заправо ту ради?

Како да не! И у Србији се ради на деструкцији српског књижевног језика. Упоредо с покушајем протјеривања ијека-

вице и Његоша из српског књижевног језика, одвијао се покушај доказивања предности доситејевског језика у односу на Вуков сељачки језик (Ивић), из кога би се, да није било Вука, постепеним понародњавањем, наводно добио екавски књижевни језик (Младеновић). Већ се чују гласови да се српски језик лоцира у Војводини, да се кастрира одузимањем за почетак дужина, а онда упрошћавањем акценатског богатства...

Чини ми се, ипак, да се неки велики послови у нашој лингвистичкој науци не завршавају, рецимо етимолошки рјечник српскога језика, ономастички рјечници и сл. У оптицају су и неколика правописа. Који су ту проблеми?

Да би се добио једнотомни рјечник српскога језика, фразеолошки рјечник, прозодијски рјечник, ономастички рјечници, научна граматика српскога језика, историја српскога језика, потребан је организовани научни рад и научни пројекти који би обухватили најбоље кадрова српскога народа, и у којима би се формирао научни подмладак. У Хрватској на филолошким пројектима већ деценијама раде најбољи њихови кадрови. У Србији, ако се што ради, то раде трећеразредни, недоучени кадрови. Тако се појавила *Синтакса српског језика* Пре-

драга Пипера и коаутора, којом се илуструје незнање падежа и чланова реченице, или двотомна *Творба речи српског језика Ивана Клајна*, у којој аутор, који није ни слависта ни дериватолог, показује елементарно непознавање творбених категорија и творбених процеса.

У Црној Гори је у току израда новог устава. И Европска унија, и представници црногорске власти, и опозиција инсистирају на консензусу око свих питања, па и око питања имена језика. Шта би, по Вашем мишљењу, могао да значи тај консензус у вези са именом језика?

Консензус би, што се језика тиче, била формулација: „у службеној употреби је српски језик...“, с обзиром на резултате пописа становништва - и поред медијске окупације, скоро потпуне (двје ласте, **Дан** и **Светигора**, не чине прољеће), више од двје трећине изворних говорника који говоре „нашки“ (остали су Шиптари) свјесни су тога да им је матерњи језик српски, међу њима су и већина оних коју се по регионално-државној традицијонално изјашњавају као Црногорци. Резултат компромиса било би да се, умјесто шире формулације: „...српски језик ијекавског или екавског изговора“, прихвати

ужа: „...српски језик ијекавског изговора“.

Кад је ријеч о народу, с обзиром на то да се већина није изјаснила ни за етничко име, по моделу 'припадник народа' (Срби), ни за покрајинско име, по моделу 'поданик државе' (Црногорци), најбоље би било прихватити формулацију: „... држава српског народа који живи у Црној Гори, односно Црногораца, као и националних мањина и вјерско-културних заједница које аутохтоно живе на територији Црне Горе“.

Вјероисповијести што се тиче, Уставом треба формулисати да у Црној Гори дјелује, одвојена од државе али у тијесној културно-духовној вези с државом, Црногорско-приморска митрополија Српске православне цркве, као и друге вјерске заједнице: Исламска вјерска заједница те Барска надбискупија, на челу с примасом српским, и Которска бискупија Католичке цркве. Вјерским заједницама треба обезбиједити слободу дјеловања на територијама гдје аутохтоно живе припадници одговарајуће вјероисповијести, прозелитизам и дјеловање вјерских секти треба забранити; поред тога, и вјерским службеницима и свјетовним лицима треба забранити да према вјерској припадности преименују етничко име и назив језика.

Недавно је Парламентарна скупштина Европске уније донијела резолуцију у којој се препоручује ново име службеног језика за цијелу БиХ - тзв. босански језик. Хоће ли, можда, и нама из истих тих кругова бити препоручено нешто слично?

Хоће, ако нас буду у науци представљали тзв. Одбор за стандардизацију српског језика (на челу с италијанистом и Јеврејином Иваном Клајном) те два надрифилолога из Црне Горе, Војислав Никчевић и Новак Килибарда.

Професоре Маројевићу, ми смо се, током ових наших протеста и рвања са црногорском влашћу, обраћали свим европским институцијама. Нико нам није одговорио. Схватили смо или да нас не разумију, или су управо они креатори свега овога. Шта је по Вашем мишљењу разлог таквог односа Европе и других свјетских моћника према српском језику - који је у томе њихов интерес?

Они су креатори свега тога. Они одлично знају да ће своје перфидне облике окупације, заодјенуте у демократију и у Европу, учврстити ако етнички раздробе српски народ, ако га полатиниче, ако му и језик рашчерече, а ако већ не могу да га покатоличе - а оно да га преобрате у атеисте и у сектанте распопове „цркве“.

Ових дана је један од тих надгледача наше политичке сцене (и нашег живота) изјавио да у вези са новим црногорским уставом могу бити спорна само нека секундарна питања у равни државних симбола, мислећи при том и на име језика. Да ли је име језика секундарно питање за један народ, и да ли се ми према томе питању односимо друкчије од осталих европских народа? Прецијењујемо ли га, можда?

Управо та и таква интернационала и спроводи сваки облик деструкције - она је у своје вријеме и увезла црногорску нацију, а сад покушава да успостави и црногорски језик и тзв. Црногорску православну цркву. Не заборавимо да је и тзв. црногорска нација конципирана на Дрезденском конгресу Комунистичке партије; њен једини домаћи присталица био је **Милован Ђилас**, али се пред смрт и он одрекао те своје младалачке заблуде; други истакнути руководилац епохе, **Иван Милутиновић**, главом је платио неприхватање Црногораца као етничке категорије и неодрицање од припадности српском народу.

Покушавала је интернационала да одвоји од њемачког језичког стабла макар аустријску грану, да је конституише као језик државе, али је њемачка језичка и културна самосвијест

толико снажна да то није дозволила, ни у зачетку. Слично је и у другим народима. Српска етничка самосвијест је веома слаба, она нема довољно кохезионе снаге да се изнутра одупре деструкцији етноса, језика и вјере.

Да ли се (и колико) у руским лингвистичким круговима и руској научној јавности поклања пажња овој нашој језичкој драми?

У Русији је у научним публикацијама задржан назив *српскохрватски језик*, али се често користи и назив *српски језик*. Други облици страдања српског народа помало су заклонили језичку драму српску.

Како се данас третира српски језик на европским славистичким катедрама? Да ли и тамо има појава његовог распарчавања?

У Пољској је порасло интересовање за студије србистике: у епоси комунизма *српскохрватски језик* се предавао на два универзитета, данас се предаје на десетак - или под старим именом, или под именом *српски језик* (само на једној катедри се предаје под именом *хрватски језик*). Слична је ситуација и у остатку свијета - свуда се третира као један језик. Као три језика (*босански-хрватски-српски*) предаје

се само у Грацу, „заслугом“ сарајевског русисте **Бранка Тошовића**, који је од аустријске владе добио средства за „научни“ пројекат о разликама између три „језика“ (а у перспективи - између четири: „црногорски“ фигурира још између знака навода).

Има ли сличности између издавања украјинског и бјелоруског језика из руског и хрватског, бошњачког (босанског) и тзв. црногорског из српског језика? У чему је ту разлика? Како су тамо текли ти процеси и чиме су били мотивисани?

Тврдњу **Петра Милосављевића** да „ниједна од (словенских) националних филологија није довела до тога да се њихови национални језици распарчају на четири и више језика“ Драгољуб Петровић је недавно покушао да оспори, слједећом „аргументацијом“: „није било давно кад се словачки језик издвојио из чешког, белоруски и украјински (малоруски) из руског језика, а издавање молдавског језика из румунског добро су могли запамтити сви они Молдавци (и Румуни) који се рачунају у Милосављевићеве (и моје) вршњаке. Тако се показује да се језици, ипак, могу и ‘распарчавати’ и ‘укрупњавати’ (и то по најразличитијим шавовима, па и онима конфесионалним)“.

Остављајући по страни румунски и молдавски - они ваљда нису словенски (мада су њихове културе вјековима грађене на старославенској баштини), истаћи ћемо да су *бјелоруски* и *украјински* засновани на својим говорима и књижевној традицији (нису Бјелоруси и Украјинци преименовали руски језик), као што су Словаци на својим говорима засновали свој *словачки* језик а нису преименовали чешки. Македонски пак језик издвојио се из српског у посебан јужнословенски језик (ни Македонци нису узели Вуков и вуковски *српски* па га просто преименовали у *македонски*). Све то показује колико је Петровићев резонлингвистички неутемељен.

А сад да одговорим изравно на Ваше питање. Источнословенски простор стварно се дијели на сјеверноруски, јужноруски, бјелоруски и украјински, као на четири засебна ужа језика. Њих је заиста могао опслуживати руски књижевни језик с обзиром на то да су његови коријени у староруском (заједничком општеисточнословенском) и у старославенском језику. Издавање бјелоруског и украјинског условљено је, поред чисто језичких разлика, посебношћу историјског развоја у ранијим вјековима, а и спољним утицајима. На српском језичком простору десило се

нешто сасвим друкчије. Српски књижевни језик ијекавског изговора, у Вуковој редакцији и кодификацији, заснован на говорима Пиве и Дробњака, просто је преименован. Зато се тзв. хрватски књижевни језик научно мора звати загребачка регионално-конфесионална варијанта српског књижевног језика, а босански књижевни језик је заправо сарајевска регионално-конфесионална варијанта српског књижевног језика. Шта би био тзв. црногорски језик, још не знамо: ако би побједила дукљанска струја свршених студената свјетске књижевности **Балше Брковића и Рајка Церовића**, он би био само преименовани српски језик, без икаквог права на ново име; ако би побједила монтењегринска струја свршених студената хрватске књижевности браће Никчевића, он би био дозлабога унакарађени српски језик, без икаквога даха за стварни живот (он и није прављен да живи, него да буде поново преименован, овога пута у хрватски језик). Поред тога, монтењегринска религија још није заживјела да би се могло говорити о регионално-конфесионалној варијанти, мада се на томе ради.

Евидентно је да званична црногорска опозиција није нашла адекватан одговор на

лингвоцидне и културоцидне намјере црногорске власти. Да ли га је и могла наћи, и шта би, по вашем мишљењу, у том погледу требало чинити?

Један дио опозиције воде лица која су се уочи пописа јавно изјашњавала да нису Срби, да су Црногорци по националности. Неко ко нема српску етничку самосвијест (није свјестан да су Црногорци по народносној припадности дио српског народа) не може имати ни српску културну самосвијест (борити се за Његоша, ћирилицу и српски књижевни језик). У другом дијелу опозиције дјелује организација чији је крајњи циљ признавање тзв. црногорске нације, тзв. црногорског језика и тзв. Црногорске православне цркве (под условом да Монтењегрини илити Дукљани све то њима признају): они су, чоче, демократе, признају резултате изјашњавања грађана. Они тврде да је издвајање Црногораца дефинитивно, неповратно, во вјеки вјеков учињено. Они неће да схвате да је једина бројка која има значаја за дефинисање српске националне самосвијести - оних 64 одсто којима је матерњи језик српски (*српски језик* и значи 'језик Срба').

Кад би црногорска опозиција стварно постојала, она би се окупила око Српске листе, али не око дружине која жели да призна резултате геноцида у лику

црногорске нације, црногорског језика и Црногорске цркве, него око стварних интереса народа српског, око стварног српског националног програма. Која су основна полазишта тога програма, Црна Гора кад је у питању?

Прво, Срби не могу и неће никад признати да су Црногорци ишта друго до српско историјско етничко име и да је Црна Гора ишта друго до историјска држава Срба православне вјероисповијести.

Друго, Срби признају да у Црној Гори никаквога другог народног језика нема осим српскога (не рачунајући, наравно, шиптарски као језик националне мањине), и не признају никакав други књижевни језик осим Вуковог и вуковског српског књижевног језика, који се у детаљима може нормативно усавршити.

Треће, двотрећинска већина српскога језика односно српскога народа тражи, и нормативно и у сваком облику практичне примјене, да јој се врати ћирилица као традиционално српско национално писмо.

Ако власт у Црној Гори, ипак, упише у нови устав тзв. црногорски или некакво вишечлано име службеног језика умјесто српског, шта ће то значити за српски народ на овом простору, и уопште? Да ли ће за то кривицу сносити и

српски лингвисти?

Потпуно етничко одвајање Црногораца од осталих Срба, ма колико оно било фиктивно и апсурдно, уз језички и вјерски сепаратизам, представљало би трећи религиозни геноцид над српским народом (први је преобука Срба католика у Хрвате, други проглашење Срба исламске вјероисповијести за Бошњаке). За све то кривицу носе и српски лингвисти, својим чињењем и својим нечињењем, као и други посленици српске науке и културе, својим аминовањем. Једни зато што чине зло (проглашавају црногорски или црногорско-српски језик), други зато што не чине добро (не супротстављају се пројекту распарчавања српског језика), трећи зато што признају зло (признају Црногорце еда би их ови признали за Србе као националну мањину, признају црногорски под условом да им буде признат српски језик, признаће и распопову секту за цркву под условом да секта призна Српску православну цркву). Срби, српски језик и Српска православна црква одавно имају своја етничка и језичка обиљежја, односно своје канонско устројство, одавно су признати и познати. Али није добро спознато да све три врсте дјеловања српске интелигенције о којима говоримо спадају несумњиво - у три облика културне издаје.

Своју пасивност у вези са језичким спором неки емигрантни лингвисти и други интелектуалци у Црној Гори правдају својим тобожњим немијешањем у политику. Да ли им је то оправдање? Да ли је одбрана научне истине мијешање у политику?

Политикологија као наука указује да је све политика, и да се без политике не може живјети у организованом друштву. Флоскулу о тобожњем немијешању у политику смислио је окупатор како би заузео политичку и медијску сферу, помоћу којих може да контролише економску сферу живота - и да спроводи културни геноцид над народом који му се не одупире. Одбрана научне истине, наравно, није мијешање у политику него први задатак сваког истинског научника, па и научника који се бави лингвистиком и филологијом, српским језиком и српском писменошћу.

*У књизи **Нови рат за српски језик и правопис** на једном мјесту кажете: „... наши социолингвисти, од првог до посљедњег..., све упропасте и банализују до чега се год дохвате“. Бисте ли нам то мало шире аргументовали?*

- Но полемишући прије двадесетак година с **Ранком Бугарским** и другим домаћим

социолингвистима, који су се били окомили на српску ћирилицу, ја сам констатовао да они ријеч *социолингвистика* доживљавају без компоненти *социологија* и *лингвистика*, те се у њиховим радовима не препознају ни методи социологије ни методи лингвистике; да се баве примијењеном социолингвистиком, и то есејистичким, интерпретативним методом, који што се више приближава књижевној публицистици све више се удаљава од праве науке (наслов овог фрагмента у књизи *Ћирилица на раскришћу векова* је „Социолингвистика као параван“). На другом мјесту сам расправљао о ћирилици у свијетлу социолингвистике и о социолингвистици у огледалу ћирилице констатујући да **Рајић**, Клајн, Бугарски и њима слични у својим размишљањима не увиђају значај историје језика за разумијевање сложеног односа језик – друштво (њихова историјска перспектива, ако је уопште има, досеже само до Новосадског договора), и да њихова дјелатност приближавања и интерпретирања резултата социолингвистике у једном дијелу свијета и покушаја да се ти резултати илуструју домаћим примјерима - има културну, а сасвим скромну научну вриједност.

Од социолингвиста који се, у Београду, баве страним

језицима може бити, дакле, и неке користи. А од оних који се у Новом Саду баве српским језиком има само штете. Тако је **Милорад Радовановић** смислио фазе кроз које пролази стандардизација језика, а те фазе не потврђује ниједан словенски књижевни језик (а ни било који други језик). Испоставило се да је он ту фазну стратегију формулисао како би допринио черечењу српског језика у све нове и нове „стандардне језике“. Тамошњи дијалектолог Драгољуб Петровић бранио је опет до посљедњег грама части пројекат прогона ијекавице из српског књижевног језика доказујући недоказиво - да се тиме српски народни еп, Горски вијенац и Луча не изостављају из српског књижевног језика него само из стандардног језика (као да *стандардни језик и књижевни језик* нису термилошки синоними!).

У једном тексту сте дали занимљиво етимолошко објашњење бесмисла имена црногорски језик. Испада да је то језик „који се говори по шумама и горама...“?

Јесте, ја сам подсетио на разлику у вредновању појмова *Црногорац* и *црно горски језик*. Док етноним *Црногорац* симболизује чојство, јунаштво и слободарски дух становника српске Спарте, и он је био престижан

не само у српству и словенству, назив *црногорски језик* означавао би сваковрсну деградацију те славне традиције. За новокомпоновани „језик“ не предлаже се назив *црногорачки*, тј. „језик Црногораца“ (који би се изводио од етнонима), него црногорски, тј. „језик Црне Горе“ (који се изводи од топонима). А Црна Гора је име добила по црногоричној шуми које више нема, тако да је назив црногорски језик заправо бесмислен. То би значило да је службени у Црној Гори „језик“ који се говори по шумама и горама (наше земље поносне). Хоћемо ли ми да говоримо језиком борових шума које су у међувремену попаљене, или ћемо да говоримо језиком чије је име засновано у нашем етносу, и који зато носи своје право име?

Подсетио бих, такође, и на то да се не може пренебрегнути историјат именовања језика, ни са формалноправног, ни са лингвистичког становишта. С формалноправног гледишта: не може се уопште прописивати „црногорски језик“ не само зато што језик под тим именом није кодификован, није стандардизован, него и прије свега зато што нико нема право да према имену државе или према овом или оном етничком имену и језик којим се та држава служи преименује.

Нема никаквог основа говорити о „црногорском језику“

ни с лингвистичког становишта. С једне стране, зато што су двије групе дијалеката које се говоре у данашњој Црној Гори дјелови јединственог дијасистема који обухвата све српске земље. С друге стране, зато што Вуков и вуковски српски књижевни језик ијекавског изговора није утемељен на говорима старе Црне Горе него на говорима старе Херцеговине (од Пиве и Дробњака до Жупе никшићке и никшићких Озринића) која је данас у саставу Републике Црне Горе. Најзад, зато што су и етноним *Црногорац*, и топоним *Црна Гора* (кад је ријеч о територији између Зете, Брда, Херцеговине и Боке) - искључиво ономастичка баштина Срба православне вјероисповијести. Ми вам то, одрођена браћо, не дамо: то је наше, то је српско. Већ ако будете узимали име национ *Монтенегра* (како српску Спарту зове данашњи окупатор њен), или *милет Карадага* (како су поспрдно Црну Гору звале Османлије, покушавајући да је покоре) - то вам нећемо одузимати, зовите се Монтенегрини или Карадаглије.

У Црној Гори, али и на цијелом српском језичком простору, проблем је и потискивање ћирилице. Шта „у нашим условима, у условима новог свјетског поретка, значи равноправност два писма“

(Ваша формулација) - ћирилице и латинице?

Уводно поглавље књиге *Ћирилица на раскрићу векова: Огледи о српској етничкој и културној самосвести* (Београд, 1991, с. 17) завршио сам ријечима: „Васпостављање ћирилице као српског националног писма у српској држави и у српској култури - по принципу: ћирилица свуда и на сваком месту где се записује српски језик, српска топонимија и антропонимија - значило би свођење латинице на ону употребу која одговара њеном месту у српској култури (као алтернативно писмо које сви писмени Срби знају написати и прочитати). Васпостављање ћирилице као српског националног писма и као писма у званичној и јавној употреби у српској држави (у свим њеним федеративним јединицама) не значи никако [...] протеривање латинице ни из културе ни из свакодневне комуникације Срба и грађана њихове државе“.

Да затирање ћирилице иде паралелно са затирањем српске слободе показује новија историја: што се старе Црне Горе тиче, први пут је латиница уведена у вријеме аустро-угарске окупације 1915. године, други пут с италијанском окупацијом 1941, а трећи пут 1997. године, са успостављањем марионетског режима, ропски

потчињеног свјетској јеврејској мафији, као владару новог свјетског поретка. Ћирилица је данас семиотички одраз степена пробљености српских земаља: Република Српска Крајина је потпуно поробљена - у њој нема ћирилице ни за лијек; Република Црна Гора је економски и политички поробљена, али са жариштима културног отпора у којима вијори застава ћирилице; Република Србија је полуокупирана - у њој је ћирилица уставно проглашена за писмо у званичној употреби, али врло бројна и разубјена пета колона, која контролише све „демократске“ (читај: окупационе) партије, спречава примјену устава; Република Српска је и формално под протекторатом, али је унутрашње компактна - и културно је слободна: у њој је ћирилица као национално писмо васпостављена.

Ви сте аутор идеје о враћању „јата“ у нашу азбуку. Бисте ли нам то подробније разјаснили? Да ли је та идеја остварива и колико би она допринијела језичком јединству српског народа?

Јесте, ја сам образложио, лингвистички и културолошки, идеју о враћању слова јат, али су **Сава Мркаљ** и сам Вук били њене претече, па би то заправо било довршетак реформе српске азбуке.

Сава Мркаљ је користио графему јат и допуштао њено двоструко читање. У напомени уз једну пјесму он каже да његово јат може Сремац, тј. екавац, већином као *e* изговарати. Иако његов пјеснички експеримент у погледу двоструког читања облика са графемом јат није довршен - сви се они не могу екавизирати, Мркаљ остаје најважнији претеча јатовске верзије српскога писма.

У свом програмском тексту (тзв. бечком *Књижевном договору* из 1850. године) Вук Караџић полази од тога „да не ваља мијешајући нарјечја градити ново, којег у народу нема, него да је боље од народнијех нарјечја изабрати једно, да буде књижевни језик“, а као први разлог наводи се - „зато, што није могуће писати тако, да би свако могао читати по својем нарјечју“. А није могуће фонетски писати тако да екавци читају [лепо], икавци [липо], ијекавци [лијепо], јекавци (једносложни рефлекс дугог јата) [л’јепо]. Ни Вук, ни лингвистика Вуковог времена нису били дошли до фонолошке интерпретације језика, а још мање до фонолошког писма, по којем би се могло писати „тако, да би свако могао читати по својемнарјечју“ (фонолошки) - л’по.

У условима постојања екавске и ијекавске варијанте срп-

ског књижевног језика Вук је, међутим, предлагао васпостављање графеме јат. У писму **Михаилу Обреновићу** од 26. децембра 1862. године, које је очито одговор на несачувано Михаилово писмо (у коме га је кнез Михаило вјероватно питао да ли треба на застави писати *за веру и отечество* или како друкчије), Вук између осталог каже да би „било много боље и правије да се напише за *вѣру* а не за *веру*; јер ако се напише за *вѣру* у онијем крајевима народа нашега гдје се говори вера (као н. п. у нахији Јагодинској и Пожаревачкој и у Сријему и Бачкој и Банату) никоме неће ни на ум пасти да то не ваља него би још многи могли помислити да је то правилније него као што они говоре“. У закључном дијелу писма Вук каже да је за другу компоненту синтагме (*отечество* или *отачаство, отачбина, домовина*) „врло тешко изабрати и *примити* оно што је најбоље, само не треба заборавити да се овакове ствари не граде нити само за данашње вријеме него за *све* Србе (без разлике вјерозакона) и за *напредак* или *будућност*“.

Васпостављање графеме јат образложено је у мојим књигама *Ћирилица на раскрићу векова* (1991), *Српски језик данас* (2000) и *Нови Рат за српски језик и правопис* (2001). У њима је разрађен потпун графичко-ортографски систем правила,

који омогућава замјену јатовице екавицом или ијекавицом. Другим ријечима, створен је систем писања са графемом јат коју екавац не већином него увијек може читати као *е*, а ијекавац по свим правилима ијекавског изговора.

Циљ азбучне реформе означен је као програм функционалне доградње српске ћирилице, а образложен је у уводној расправи књиге *Ћирилица на раскрићу векова: Огледи о српској етничкој и културној самосвести* (Београд, 1991, с. 16), и он се своди „на враћање у српске писане текстове слова *Ѣ, ѣ* (јат), које би имало фонемску вредност у општој верзији српскога писма и у ијекавској верзији српскога изговора. То значи да ми полазимо од нове, фонолошке интерпретације ијекавских рефлекса јата и српског језика у целини. Увођење јата значило би, у културноисторијском погледу, коначно уједињење српске културе, стварање заједничког писма за Србе екавце и ијекавце (што може бити само од користи за јекавце и икавце), и, у филолошком и лингвистичком погледу, још једну фонолошку корекцију српске ћирилице као фонетског писма“.

Овај мој програмски текст био је знак за узбуну за непријатеље српске културе и српског народа: они су одржали „конгрес“

српских интелектуалаца (23. априла 1994. у Београду) ради „уједињења“ српског језика око екавице (реферат Павла Ивића), али сам ја у дискусији то „уједињење“, лингвистички и политички, разобличио. Тиме је стварно почео рат за српски језик и правопис, који и данас траје.

На крају, каква су ваша предвиђања: како ће се у новом црногорском уставу ријешити питање службеног језика?

С обзиром на то да се скоро двије трећине становништва Црне Горе на попису 2003. године изјаснило да им је матерњи језик српски (сви који су се национално изјаснили као Срби и већина оних који су се декларисали као Црногорци), и с обзиром на то да се тражи дво-трећинска већина за нови устав (а ту већину попуњава Група за промјене), може се предвидјети нека компромисна формулација - или она коју је понудио премијер („црногорско-српски језик“), или она коју је обзнанио лидер поменуто партије (типа: „језик којим говоре Црногорци и Срби у Црној Гори“). Ова посљедња само је локални варијетет већ опробане формуле-обмане: у Босни и Херцеговини језик је одлуком окупационог намјесника формулисан као „језик којим говоре Бошњаци, Хрвати и Срби“, да би се јавно из виших

окупационих инстанци најавио крајњи циљ - повратак Калајеве формулације „босански језик“. Тако би се и у Црној Гори уставна формулација дезавуисала не само у пракси него и у законима за чије доношење није потребна двотрећинска већина, од компромиса не би било ни трага: остао би само „црногорски језик“. Тиме би и „матерњи језик“ отишао коначно у историју (бешчасћа).

ЈЕЗИК

ЈЕЗИК

Предраг ВУКИЋ
СРПСКИ ЈЕЗИК У УСТАВНОМ
ПОРЕТКУ ЦРНЕ ГОРЕ

Јелица СТОЈАНОВИЋ
ИГРЕ ОКО СРПСКОГ ЈЕЗИКА
И(ИЛИ) ИМЕНА СРПСКОГ ЈЕЗИКА

Веселин МАТОВИЋ
ИСПОД ЈЕЗИКА

СРПСКИ ЈЕЗИК У УСТАВНОМ ПОРЕТКУ ЦРНЕ ГОРЕ

Архивски извори и литерарни списи настали током минулих вјекова јасно и децидирано именују *српски језик* као назив народног говорног језика у Црној Гори. У овом случају нас интересује како је и на који начин регулисан назив службеног језика у уставно-правном систему Црне Горе, који се обликовао у раздобљу од 1905. до наших дана.

Свој први устав Црна Гора је добила “милошћу” књаза и господара Николе I крајем 1905. Исти устав није регулисао назив службеног језика у Књажевини. Али се зато у бројним законима, правилима и уредбама *српски језик* недвосмислено именује као службени језик Књажевине Црне Горе. У чл. 1. **Закона о народнијем школама** из 1905. год. дословно се каже: “Задатак је народнијем школама, да васпитавају дјецу у народном и религијском духу и да их спремају за грађански живот, а нарочито да шире просвјету и српску писменост у народу”. У чл. 13. истог закона поред осталог се каже: “Дјеца наших држављана, који стално живе у Црној Гори, морају походити државну или приватну српску народну школу; она не могу походити школе с туђим наставним језиком, док не сврше српску народну школу”. У чл. 26. поименично се наводе предмети, који се имају изучавати у основној школи. Међу њима су наведени и: **српски језик** и **српска историја**. Предмети са дословно истим називом изучавани су деценијама прије усвајања **Закона о народнијем школама**, на шта указују сачувана школска свједочанства из основних и средњих школа у Књажевини. Исте предметне јединице неће промијенити свој службени назив све до окупације Црне Горе 1916.

Неопходно је и корисно се осврнути на још нека законска акта из тог времена. Примјера ради, у чл. 2. **Правила Прве никшићке штедионице** из 1901. поред осталог, пише: “Пословни је језик српски, ћирилицом”. У чл. 2. **Прве Зетске штедионице** из 1904. год. пише: “Сједиште је штедионице у

Подгорици, пословни је језик српски, ћирилицом”. У чл. 4. **Правила Народне штедионице на Цетињу** из 1906. поред осталог је уписано: “Трајање је друштва неограничено, а пословни је језик српски ћирилицом”. У чл. 4. **Правила никшићког Трговачког акционарског друштва** из 1907. год. уписано је: “Пословни језик друштва је српски писан ћирилицом”. У чл. 3. **Правила Подгоричке банке** из 1910. год. дословно се каже: “Пословни је језик Банке српски писан ћирилицом”. И коначно, у чл. 3. **Правила Црногорске банке на Цетињу** из 1910. год. уписано је као и у већ цитираним правилима: “Пословни је језик Црногорске банке српски с ћирилицом”.

Да је *српски језик* био службени језик у Књажевини (Краљевини) Црној Гори све до гашења њене државности ван сваке је разумне сумње. Томе у прилог служе као необориво свједочанство бескрајно море историјских извора. Ми смо цитирали само неколико њих.

У раздобљу Краљевине СХС, и потом Краљевине Југославије (од 1918-1941), на подручју Црне Горе примјенљиване су одредбе централизованог уставног система југословенске заједнице. За вријеме свог 23-годишњег постојања Краљевина је промијенила два устава са релативно кратким роком трајања. Видовдански устав из 1921. краљ Александар је замијенио октроисаним уставом од 3. септембра 1931. Занимљиво је да је октроисаним уставом именован тзв, југословенски језик, као службени у Краљевини. Ово необично и нереално уставно рјешење формулисано у духу идеје интегралног југословенства није могло заживјети у колективној свијести југословенских народа, и суштински је напуштено убрзо након смрти краља Александра 1934.

По свршетку социјалистичке револуције 1945. нова југословенска државна заједница конституисана је као државни савез (федерација) шест тзв. народних република. Једна од њих је била и НР Црна Гора као територијално најмања државно-правна чланица југословенске федерације. Крајем јануара 1946. ступио је на снагу први послијератни савезни устав нове Југославије. Поткрај 1945. уставотворна скупштина на Цетињу усвојила је устав НР Црне Горе. Одредбама истог устава формално-правно није дефинисан назив службеног језика у НР Црној Гори. Међутим, у десетом поглављу **Народни судови**, у чл. 113. дословно се каже: “**Поступак**

пред судовима води се на српском језику. Грађани који не знају српски језик могу се служити својим језиком. Тим грађанима обезбјеђује се право да се упознају са цјелокупним материјалом и да преко преводиоца прате рад суда”. Из чл. 113. јасно слиједи да је **српски језик** (без одреднице: хрватски) уставно-правно дефинисан као службени језик у НР Црној Гори.

На основу увида у школска свједочанства основних, средњих и стручних школа издатих у Црној Гори у послеријатном периоду, сасвим основано се може рећи да је *српски језик* (управо са таквим називом) био службени језик у НР Црној Гори од 1945. до Новосадског књижевног договора 1954. године, откада се службени језик почиње именовати као српско-хрватски (у образовном и административном систему). Све до Новосадског договора наставни предмет **српски језик и књижевност** именован је и у школска свједочанства уписиван без додатка одреднице: хрватски. Ово је чињеница коју је лако провјерити и која се мора узети у обзир када се разматра назив службеног језика у Црној Гори у минулом историјском периоду.

Уставна акта у социјалистичкој Југославији често су се мијењала. Чешће него у било којој европској земљи. Са сваким новим уставним актом права и надлежности република су проширивана, док су овлашћења савезних органа редуцирана. То није било случајно. Стратешки циљ Кардеља, Бакарића и осталих креатора југословенског уставног система био је срачунато и осмишљено утирање терена разградњи југословенске федерације и осамостаљивању република, чиме су положени темељи будућем братоубилачком рату до кога је коначно дошло 1991. Крилатица Владимира Бакарића из 1967. године: **Федерација мора да федерира**, сама за себе довољно говори.

Савезни устав из 1946. замијенио је Уставни закон ФНРЈ усвојен почетком 1953. Потом је Народна скупштина НР Црне Горе 4. фебруара 1953. усвојила уставни закон на републичком нивоу. У овом уставном акту, који је бројао укупно 99 чланова, назив службеног језика у Републици није прецизиран. Назив и статус службеног језика у Републици није нормиран посебном одредбом ни у Уставу СР Црне Горе од 10. априла 1963. Ипак, службени језик узгредно се помиње у десетом поглављу **Уставност и законитост**, у чл. 217. истог

устава, у коме се, поред осталог, каже: **“Државни органи и организације које врше послове од јавног интереса воде поступак на српско-хрватском језику”**. У новом уставу СР Црне Горе од 25. фебруара 1974. назив службеног језика експлицитно је дефинисан у чл. 172. у коме се дословно каже: **“На територији Социјалистичке Републике Црне Горе равноправни су сви језици народа и народности Југославије, као и њихова писма. У Социјалистичкој Републици Црној Гори у службеној употреби је српско-хрватски језик ијекавског изговора. Равноправна су оба писма - ћирилица и латиница”**. Начело равноправности двају писама у формално-правном смислу у Црној Гори први пут је промовисано у републичком уставу из 1974. Управо **“захваљујући”** овој одредби, дошло је до експанзије латинице и смишљеног напуштања и потискивања ћириличног писма из јавне употребе. До суштинских промјена у називу службеног језика у Црној Гори дошло је након распада југословенске федерације 1991. Са историјским сломом идеје југословенства напуштена је и језичка одредница: српскохрватски језик. Враћено је име српског језика као аутентичног назива говорног језика у Црној Гори. У складу са изворном културном и духовном традицијом у Црној Гори назив службеног језика јасно је и прецизно дефинисан у Уставу Републике Црне Горе од 12. октобра 1992. године, у чл. 9. у коме се, поред осталог, каже: **“У Црној Гори у службеној употреби је српски језик ијекавског изговора”**. У истом члану даље се каже: **“Равноправно је ћирилично и латиничко писмо”**. За разлику од питања језика уставописац није сљедовао ћириличну писану традицију Црне Горе већ је остајући вјеран урушеној идеји југословенства преузео уставно рјешење о равноправности писама из 1974. У пракси, тиме је убрзана још већа експанзија латинице и готово тотално искључење ћирилице из јавне употребе. Проток времена је показао да овај процес није био случајан. Српски језик је добио статус службеног језика и у уставу Савезне Републике Југославије од 27. априла 1992. Овакво рјешење било је сасвим примјерено заједничком културно-историјском наслеђу Црне Горе и Србије које су након распада СФРЈ образовале двочлану југословенску федерацију. С тим у вези, у чл. 15. истог устава, поред осталог, се каже: **“У Савезној Републици Југославији у службеној употреби је српски језик екавског и ијекавског изговора и ћирилично писмо, а латинично писмо**

је у службеној употреби, у складу са уставом и законом”. Занимљиво је да савезни устав из 1992. не промовише начело апсолутне равноправности писама, већ приоритет даје ћириличном писму.

Будући да Хрвати и Бошњаци још у југословенској заједници суштински никада нијесу усвојили начело о равноправности писма, било је за очекивати да ће исто начело у Црној Гори бити напуштено барем након распада СФРЈ. Али то се није догодило. Накнадни слијед догађаја потврдио је да је у питању смишљено рјешење промовисано на штету ћириличног писма.

Идеју о тзв. црногорском језику први пут су промовисале италијанске окупационе власти у поробљеној Црној Гори. Након краткотрајног априлског рата 1941. подручје Црне Горе окупирале су италијанске трупе из састава 17. армијског корпуса. Влада Краљевине Италије анектирала је 20. маја 1941. област Боке Которске. Погранична насеља (Улцињ, Малесија, Плав и Рожаје) припојена су Великој Албанији, као аутономној јединици под италијанским покровитељством. За остатак Црне Горе Мусолини је пројектовао формирање сателитске државе под покровитељством Рима. У ту сврху, 5. маја исте године на Цетињу је образована тзв. Консулта, замишљена као савјетодавно вијеће грофа Мацолинија, цивилног комесара за Црну Гору. Оснивање вазалне државе подразумијевало је, поред осталог, и промјену изворне националне традиције. Већ 12. маја 1941. сепаратистички лист **Зета**, који је излазио у Подгорици, почео је да објављује у наставцима тзв. “италијанско-црногорски рјечник”. Цивилни комесар гроф Мацолини учинио је 19. јуна исте године званичну посјету граду Подгорици. У исцрпном новинском извјештају о овој посјети, који је већ 22. јуна 1941. публикован у подгоричкој **Зети**, поред осталог се каже: “Још од раног јутра Подгорица је била искићена италијанским и црногорским заставама и транспарентима са натписима на италијанском и **црногорском језику**. Живјела Њ. В. Краљица и царица Јелена! Живио краљ и цар Емануело III! Живио Дуче! Живјела Италија! Живјела Црна Гора! *Dux, Re itd.*” Потом је слиједило оперетско проглашење “Независне Краљевине Црне Горе” извршено у Зетском Дому на Цетињу на Петров-дан 12. јула 1941. Гласило цетињских сепаратиста **Глас Црногорца** од 13. јула исте године опширно извјештава о току и одлукама тзв. Петровданског сабора. У

истом новинском извјештају, поред осталог, се каже: “По завршеном засједању Сабора, Његова Екселенција Мацолини поздравио је народне представнике ускликом: “Живјела Црна Гора!”, на **црногорском језику**, што је изазвало нове изразе одушевљења”. Помен тзв. црногорског језика није случајан. Италијани су намјеравали да у систем основног и средњег образовања у Црној Гори као један од предмета уведу и *lingua montenegrina* (**црногорски језик**). Ипак, након 13-јулског устанка одустали су од ове намјере, јер није имала дубље упориште у народу. Прибјегли су прелазном рјешењу. У току школске 1941/42. и 1942/43. године ученицима основних и средњих школа у Црној Гори издавана су свједочанства у којима је, поред осталих предметних јединица, уписан и **народни језик**. Према становишту италијанских власти, било је неопходно протјерати и сам помен српског језика из Црне Горе. Међутим, капитулацијом Краљевине Италије у јесен 1943. пројекти римских империјалиста коначно су архивирани у историју. Теорија о тзв. црногорском језику остала је да сачека повољније вријеме за реализацију.

Са увођењем вишепартијског система у Црној Гори почетком 1990. године отпочело је систематско и планско форсирање антисрпске хистерије на овим просторима, подстицано и усмјеравано из спољних центара моћи у Западној Европи, САД и Ватикану. Сепаратистичке политичке партије, у почетку Либерални савез и Социјалдемократска партија, а од 1998. и Демократска партија социјалиста заговарају озваничење тзв. црногорског језика, као службеног језика у Црној Гори. Са протоком времена милитантна србофобија све дубље продире у поједине слојеве становништва али, ипак, не у размјерама које жели постићи актуелна државна власт. На попису становништва извршеном у новембру 2003. око 63% анкетираниог становништва у Црној Гори као свој матерњи језик именовало је - српски. Исход пописа становништва сепаратистичке центре моћи није поколебао у њиховим денационализаторским намјерама. Београдским споразумом од 14. марта 2002. угашена је двочлана југословенска федерација. Формиран је својеврсни провизоријум, државна заједница Србија и Црна Гора која је и формално расформирана након инсценираног референдума у Црној Гори 21. маја 2006. чији је исход, уз инструкције спољних центара моћи, фактички био унапријед пројектован. Сматрајући да је коначно дошло

њихово вријеме, острашћени националисти из владајуће коалиције желе да у будућем уставу Републике Црне Горе тзв. црногорски језик озваниче као нови службени језик у њиховој полуприватној држави. Без обзира на “разлоге” које протагонисти истог пројекта јавно наводе како би оправдали своје нескривене намјере, стварни и суштински разлози који их реално мотивишу да форсирају “нови” језик остају прећутани. Барем са њихове стране. Ипак, јасно је шта се жели. Жели се темељна промјена духовног и националног идентитета народа Црне Горе. Жели се њено духовно растемељење. Жели се **нови** народ, **ново** читање националне историје, промјена религије, па, поред осталог, и промјена назива службеног језика на овим просторима. Сасвим основано можемо рећи да су локални политички центри моћи у Подгорици само извођачи радова, док је пројекат о коме говоримо увезен и наметнут споља.

Чињенице су неумољиве. Цјелокупна уставно-правна традиција Црне Горе, као и мноштво сачуваних историјских извора, не познају тзв. црногорски језик ни као службени ни као говорни језик на простору Црне Горе. Како би рекао британски публициста и ратни војни ветеран Мајкл Лиз, иначе освједочени пријатељ српског народа, у питању је својеврсно **силовање историје**.

А ми би додали - и лингвистике као науке, и њених основних начела.

ИГРЕ ОКО СРПСКОГ ЈЕЗИКА И(ЛИ) ИМЕНА СРПСКОГ ЈЕЗИКА У ЦРНОЈ ГОРИ

Тежња за разградњом српског језика и(ли) његовог имена нигдје се није вршила и испољавала са толико насиља и толико неосновано као сада и овдје – у Црној Гори, која је управо колијевка великих и дивних остварења кроз српски језик и српским језиком. То се управо дешава пред нашим (затвореним) очима и нашим (не)пристајњем. А све је усмјерено ка томе да се језик не зове српски, иако је једино то име одраз језичке суштине, у складу са историјскокултурним и традиционалним кодом, са одређеном говорника, са научностручним чињеницама и експертизом...

Одлуке (на разним нивоима) везане за (пре)именовање и „доименовање“ српског језика доносиле су се нагло и без икакавог разлога, без аргумената и утемељења, по диктату моћи и примјеном силе:

1. Министарство просвјете и науке у марту 2004. године доноси одлуку да се промијени име наставног предмета *Српски језик у Матерњи језик*. Ову одлуку прати стварање новог амбијента у Црној Гори: у јавној употреби смишљено се (и са намјером) прећуткује име језика: српски језик добија „нова имена“ - *наш језик, овај језик...*; на банкоматима, билбордима... уписује се за име језика „црногорски“; непрестано је (по)неко (по)негдје задужен да прећути име језика или да употреби назив „црногорски“... Покушава се створити „амбијент“ за (само)заборав...

2. Са почетком љетњег распуста ступа на снагу нова одлука да се наставни предмет зове *Матерњи*, а у заградама да стоји (*српски, црногорски, хрватски, бошњачки*). Тиме се у једном важном домену јавне употребе уводи име за језик „црногорски“ - без икаквог покрића, без потребе да иза имена за језик стоји било какав језик (није се чак ни покушала спровести било каква врста стандардизације, нормирања, идентификације...)

3. Са образовног и школског система прелази се на Устав и (пре)именовање службеног језика. На реду је још један (политички) потез на коме се управо ради: пошто-пото уписивање у Устав имена „језика“ без садржаја – „црногорски“. У скорошњем *Нацрту Устава*¹, Члан 12. (Језик и писмо) стоји: У држави Црној Гори у службеној употреби је црногорски језик. Равноправни су ћирилично и латинично писмо.

4. У склопу свега досад поменутог и свих досадашњих потеза није зачудио ни скорошњи предлог предсједника Скупштине Црне Горе Ранка Кривокапића: да се службени језик у Црној Гори зове - **јужнословенски**.

5. Игра са именима и око имена, а и са језиком и духовним бићем цјелокупне Црне Горе, на томе се не завршава. Недуго након (успјеха) на посљедњим парламентарним изборима (углавном на рачун гласача говорника српског језика „без компромиса“) предсједник Групе за промјене предлаже „помирљиво“ и „компромисно“ рјешење као име за језик: српско(-)црногорски, српски или црногорски, српски односно црногорски.

6. Да ли је (не)очекивано што се (недуго потом) управо (мање-више) на истој линији нашао и Филип Вујановић, као представник власти (!?): предсједник Вујановић је саопштио да би лично волио да се у новом уставу службени језик назове црногорским, али да ипак преферира компромисно рјешење, односно да то буде црногорско(-)српски.

Дакле, иако се „барата“ „именом“ „црногорски“, не успијевају да одреде (нити да се договоре) шта би то могло да буде, шта би то требало (само)прокламовати и нормирати (иако засновано на српском језику или српском дијалекту), како то спровести у пракси и спровести (дистинкцију) у односу на постојећи српски језик (језички стандард), како (на добробит Црне Горе) подијелити говорнике опредијељене за једно или друго... Осим тога, рад на језичкој норми, стандардизацији... захтијева ангажовање великог броја стручњака, научно-стручни рад и елаборацију, велика материјална улагања, тражи примјену, говорнике...

Ако ситуацију у Црној Гори поредимо са најхаотичнијим подручјем у свијету, везано за однос према језику и прокламовању „језикā“, а то је подручје које је покривао (бивши) српскохрватски, можемо закључити да оно што се

1 „Експертски текст Устава Републике Црне Горе“ (Ову верзију текста Скупштини је доставио Савјет за уставна питања), Дан, Специјални додатак, ---септембар, 2006. године.

са језиком дешава у Црној Гори нема паралела чак ни у овом контексту. Након «потискивања» имена српскохрватски језик и промовисања «нових језика», односно «варијаната», вршено је њихово нормирање и стандардизација (или покушај нормирања и стандардизације), а затим промовисање, или покушаји промовисања у службене језике (или варијанте). То у Црној Гори (из многих разлога) није био случај. Поставља се онда питање којем «стандардном варијетету», или „полуваријетету“ је једнак «црногорски језик» или од којег је различит (или чиме је једнак и чиме је различит), на шта се ослања, из којих приручника се о њему можемо обавијестити, итд.

Али, изгледа да „направити“ „црногорски језик“ и није баш тако једноставно. Због тога су онедавно у оптицају и посеже се за тзв. компромисним рјешењима. Поставља се питање кога би то и шта уопште могло да помири, шта би „помирљиви“ „компромисни“ „језик“ или назив за језик требало да буде, и на рачун чега (вјероватно српског језика и говорника српског језика), и у прилог чему.

Називима *српски* или *црногорски* (*српски* односно *црногорски*, *српскоцрногорски*/*црногорскосрпски*) „термини“ српски и „црногорски“ (као име/на/ за језик) стављају се у равноправан однос, однос који би требало да подразумејева подударност, синонимичност, истозначност (јер везник *или* /као и *односно*/ овдје управо носи то значење: као шија или врат, друм или цеста, гар или чађ, овјерити или верификовати).² Овим се жели, очигледно, термин „црногорски“ прикачити уз српски. Међутим, како „црногорски језик“ не постоји (ни лингвистички, ни правнополитички), а српски има вишевијековну историчност и идентитет, не могу се доводити и стављати у равноправан положај. (Тиме би се у равноправан однос ставило непостојеће : постојеће, односно између њих би се ставио знак једнакости.) И умјесто мукотрпног, скупог рада на некој новој норми, видјели би каквој, (макар и преписујући граматике, рјечнике, правописе српског језика...), лакше је уз српски пошто-пото убацити и црногорски као име за језик. И онда временом само одбацити један од назива (није тешко погодити који), те да тако српски „постане“ и црногорски. У прилог овоме иде и не тако давна изјава министра просвјете и науке С. Бацковића: „Тај ваш српски ми ћемо звати црногорски, и крај приче“³.

2 Дневни лист Дан, 4. април, стр. 3.

3 „Највећи недостатак тог термина јесте неистинитост... Термин „српски или црногорски“ семантички је аналоган нпр. термину „правопис или

Изгледа једноставније просто преузети (=украсти) српски језик па га преко прелазног „компромисног рјешења“ српско(-)црногорски преименовати у „црногорски“. Међутим, нико нема (или не би требало да има) право да (упркос свему) мијења устаљено име за језик. Дакле, нема нико право да мијења име српском језику, а изван тога (ако је већ насиље и апсурд, прозвани демократија, на дјелу) нека свака себи „прави“ језик и зове га (ако баш хоће) којим хоће, или (како се од заговорника и промотера овакве политике према језику може чути) тзв. „својим именом“.

Из овога се очитује „пројекат“ власти у Црној Гори: прво обезименити језик (умјесто *српског* увести термин *матерњи* као покриће за име језика), затим у склопу матерњег додати му име (преко првобитно четворочланог назива у који се увлачи пуки назив „црногорски“), затим преко српског или црногорског), преименовати га у „црногорски језик“ (или нешто слично).

Све се ово ради под плаштом демократије (односно анархије), упркос језичкој реалности, подваљујући и науци, и народу, и Црној Гори... Оваквој језичкој (не)политици не иде у прилог ни онај најлабавији (и никад сам довољан /у стабилним друштвима, и друштвима која теже стабилности/) социолингвистички критериј, познат као општедруштвена прихватљивост или „самоопредјељење говорника“. Наиме, у Црној Гори се 63,9% говорника на посљедњем попису изјаснило да говори српским језиком: 32% становништва национално се на посљедњем попису изјаснило као Срби (језик - српски), 40% као Црногорци (више од 80% језик - српски), па се поставља питање како уопште спровести замишљену одлуку а не повриједити, не само права језика него и права говорника српског језика у Црној Гори, а и права Црне Горе да има стабилну и утемељену језичку ситуацију и политику. Из свега овога би недвосмислено и јасно требало да произлази и име службеног језика које се уписује у Устав.

ортографија“. А свакоме, ко ишта зна из лингвистике више је него јасно да термин „српски или црногорски нема никакво научно упориште, јер одредница српски упућује на „лингвистички“ и „политички“ језик, а одредница „црногорски“ чак ни на политички него само на политикантски језик (јер нема правнополитичку, али ни социолингвистичку потпору ...“, Милош Ковачевић, *Српски језик између политике и лингвистике*, Слово, година IV, бр. 11, 26.

Како је онда могуће (и шта би се десило) да воља (малог) дијела говорника добије и политичку овјеру (нпр. кроз скупштинску сагласност за ново уставно именовање) и надвлада вољу и права већине. Тада Скупштина, испада, и није репрезент својих грађана. Произлази да одређене партије (или појединци) неће заступати интересе својих бирача (јер би иначе у Парламенту једино српски језик могао имати већину). Може се десити да су гласачи који се залажу за српски језик као службени дали повјерење некоме (није тешко погодити коме) ко неће заступати њихове интересе.

Једино (право и истинито) рјешење јесте да службени језик у Црној Гори буде онај који и јесте – српски. Све друго нити је реално нити истинито, може довести само до разградње и фалсификовања духовног бића Црне Горе, до раскола и подјела - у вези са нечим најсуштаственијим као што је - језик.

ИСПОД ЈЕЗИКА

(Поводом расправе о новом уставу)

Умјесто “руке помирења” коју је “сликала” на својим предизборним плакатима, црногорска власт је, залагањем да се у нови устав, умјесто имена *српски језик* као јединог имена постојећег **службеног језика**, упише ново, *тзв. црногорски језик*, још једном, на себи својствен, сатрапски, начин, своме народу овјерила програм за будућност, заснован на трајним подјелама, вјерским сукобима и националној нетрпељивости, а себи осигурала несметану вишедеценијску владавину. Зачудо (а, можда, и није), овај пут је за тај посао нашла саучесника у ПзП-у, чији је предлог о два алтернативна (ни тамо ни овамо) имена језика, образложен бригом о помирењу, ништа мање свађалачки (јер је недефинисан, нелогичан - изједначава језичку реалност и политикантску измишљотину - нетачан и калкулантски) и као такав, само је провидно страначко тезгарење, којим је та странка на најгори начин дезавуисала своје предизборно залагање да се питање имена језика у новом уставу ријеша на научној основи. (Тачно је да понеко у Црној Гори, из ових или оних разлога, српски језик и назива црногорским, али то се може разумјети само као некакав његов локални надимак, а не никако као име језика, па се не може узимати као алтернатива његовом правом имену нити стављати у сложеницу с њим.) Уосталом, у питању је познати хрватски модел којим би се, у веома кратком року, у пракси (захваљујући злоупотреби школског система, медија и цијелог државног апарата), угушила алтернатива **српски**, па је зато и лицемјеран. С друге стране, уколико је ова партија заиста имала добре намјере, могла је, макар (пошто се већ на страначкој тезги нашло оно што није смјело - име језика, старије од сваке власти, странке и државе), а знајући да ће се, како год то питање сада буде “ријешено”, најмање половина Црне Горе осјећати најдубље и најгрубље повријеђеном и да ту повреду другој страни никада неће опростити ни заборавити, у циљу помирења, и сходно националној разноликости

њеног гласачког тијела, понудити тзв. двојезичје: *српски* и *црногорски* као **службене језике!** Међутим, очигледно свјесна да не постоји језичка супстанца која би се могла назвати *црногорски језик* (нема језика, а има имена!), а зарад тренутних страначких интереса, прибјегла је политикантском “рјешењу” и тако се нашла на истој позицији са скудоумним шовинистичким снагама у оквиру владајуће коалиције.

Нажалост, оне опозиционе странке, које заступају једино логично, научно утемељено и реалношћу потврђено становиште да се у новом уставу задржи име *српски језик*, својим учешћем у писању тога документа прије рјешења питања имена језика, нашле су се у готово безизгледном положају.

А најмање су три разлога због којих то оне нијесу смјеле дозволити.

1. Тим поступком оне су загризле удицу и пристале на то да се о **имену** службеног језика (а не о **језику**), као једном од чланова будућег устава гласа (прегласава) у Скупштини, па су самим тим прихватиле и становиште владајућих странака да је име језика превасходно политичко питање, о коме се може гласати као о било чему другом. Међутим, могуће је гласати о језику, тј. о томе који ће се језик узети као службени у некој држави: *српски*, *енглески*, *језик племена Зулу...*, могуће је направити и неки вјештачки систем знакова и правила за њихову употребу па гласати о томе како ће се он звати (то може бити предмет политичког одлучивања), али није могуће гласати о имену (преименовању) било ког језика, чак ни у Скупштини Црне Горе! У питању је, напросто, замјена теза, јер власт није на(под)метнула дилему који ће се, *српски* или тзв. *црногорски језик*, прихватити као службени, него хоће ли се и како преименовати постојећи службени језик који се зове **српски**. И то је простор за затурање приче и манипулације којима је опозиција очито насјела.

2. Постојећи однос снага у Скупштини не одражава и однос грађана Црне Горе према имену језика (63% се изјаснило да се језик којим говоре зове *српски*, а само 20% *црногорски*) док је проценат посланика у Скупштини који се залажу за једно или друго име у обрнутој сразмјери. Према томе, уколико су ти посланици истински заступници својих гласача, они о овом питању не би могли гласати без поновне провјере њиховог мишљења.

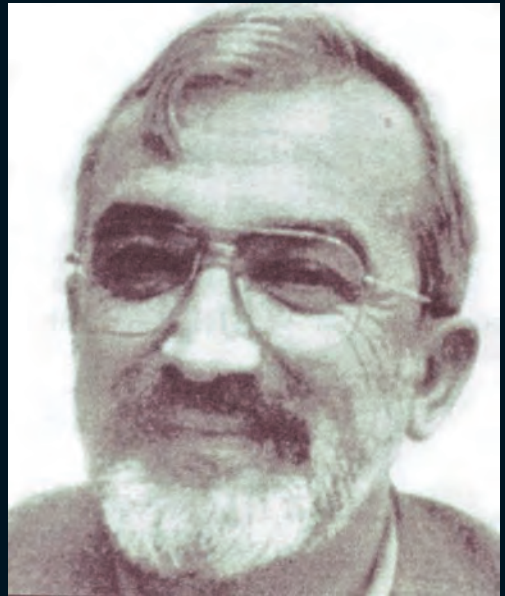
3. Условљавањем свог учешћа у писању новог устава, претходним договором око имена језика, оне би том питању дале онај значај који оно реално има у политичком животу Црне Горе (сигурно је важније од било ког другог које се третира у уставу), и не би се свело на неколико процената уставне материје. То би, евентуално, резултирало споровођењем референдума о њему, што би, с обзиром на резултате пописа становништва, била реална шанса да име *српски језик* остане као име службеног језика у Црној Гори. У сваком случају, референдум није што и прегласавање у Скупштини, нити је референдум о имену језика што и референдум о cjелокупном уставу.

Овако, сва њихова прича и аргументација у Скупштини, гдје се једино уважава број мандатних гласова, и гдје никада нико никоме ништа није доказао, од мале су користи и не могу спријечити намјеру власти да преименује *српски језик* како је наумила. Демократија, нажалост, има и оно лице на које је Балзак мислио када је рекао да не прихвата систем у коме девет идиота могу надгласати осам генија. (Видјели смо, рецимо, с каквом искључивошћу а са колико незнања, поједини посланици расправљају о језику и његовом имену, али њихово је демократско право да о томе и одлучују, ма колико то дјеловало парадоксално.)

Наравно, уколико се *српски језик* заиста **преименује** (без обзира на то да ли прошао **сатрапски** предлог владајуће коалиције, која - како се и очекивало - ових дана и сама најављује тобожњи компромис, или **лицемјерни** ПзП-а), трајна и непомирљива подјела **једнокрвног, једнојезичног и једноконфесионалног** народа који је створио државу Црну Гору је неминовна. Штавише, онај његов дио који се неће никада одрећи свог српског националног, културног и језичког идентитета, интимно, више не би могао бити лојалан таквој држави, и шта год ко причао, он се у њој не би осјећао као у својој кући. Очигледно, оваквим намјерама, црногорска власт, новој држави, умјесто сигурног ослонца, подмеће столицу са двије ноге, да би је онда на себе ослонила.

СКИЦА ЗА ПОРТРЕТ

СКИЦА
ЗА
ПОРТРЕТ

Момир
ВОЈВОДИЋ

Момир ВОЈВОДИЋ је рођен у Поношевцу, Метохија, 1939. године. Завршио је Филолошки факултет у Београду.

Објавио је књиге поезије: *Светигора, Трагови, Мирис мртвих трава, Надолажење праха, Староставник, Гробослови, Пролистала итула, Чувар дивљих ријечи, Насамо с каменом, Лађа у каменици, Земље језик, Азбучна молитва, Град над облаком, Боје земље, Путник са тисовим штапом, Давни гласник, Муке с ушима, Глас вучје горе, Са извора мојих гора* (пјесме преведене на њемачки језик), *Жртвено поље Косово* (антологија пјесама о Косову), *Вожд хајдучки војвода Мина, Гробокази, Усјековање Ловћена, Виј, Грумен земље пред Тројеручицом, Ребра Проклетија, Зиданица, Самодржа језика српскога, Излазак Чарнојевића, Камене читуле, Луч Светога Петра Цетињскога* и др.

Преводи: М.Ј. Љермонтов - *Демон*, Ф. Прешерн - *Сонетни вијенац*, С. Јесењин - *Пјесме и поеме*, Б. Ахмадулина - *Избор ранијих и новијих пјесама*, преводио и: Пушкина, Блока, Пастернака, Цветајеву, Ахматову, Манделштама, Заболоцког, Бродског и др.

Награде: “Блажо Шћепановић”, 1968 и 1970, часописа “Сусрети”, “Марко Миљанов”.

ЗИДАНИЦА СРПСКОГА ЈЕЗИКА

ЗИДАЊЕ ЗИДАНИЦЕ

Зиданицу од упорних речи
Зидам споро на крсном камену,
И док мајка од умора јечи
Бел ангел ми стоји на рамену:

Пази да ког не прескочи пехар
Рујног вина из Велике Хотче,
У који ми пада вишњев бехар,
Винарице словоплео точе

Царско вино у нове мехове,
Најбољи су од коза и срна;
Зиданицу зидам за векове -
Риданицу изнад Вучитрна,

У којој ће Србе да причести
Чарнојевић задњи, слуђен плачем
Изгнаника што не могу плести
Путем испред душманина с мачем;

Зидам - зовем Москопољца Рада*:
Да доведе мобу од песника -
Да сјемчимо докле траје нада
Зиданицу српскога језика.

(К. Митровица, 2004)

*Москопољца Рада - Неимара Рада

ЊЕГОШЕВА СЛУТЊА НА УМОРУ

Слутим да ће у разбратној ноћи
И на Ловћен крстоломци доћи;
Сатанина носиће знамења
Ломитељи ловћенског камења,

Пријетиће Српству петорогом*
И ратиће са Црквом и Богом,
Обурдаће мој олтар у понор,
Крст сломиће, забраниће говор

Српског људства на овом камену,
Које држи небо на рамену!
Преламаће камена сљемена
Витешкога косовског племена,

Издигнутог из крви и дима:
Само измеђ' Стамбола и Рима
Да ушчува српског соја сопство,
Да му име не прогута ропство.

Слутим смртан: Нестануће трага
Ломницима мог ловћенског прага,
С кога зрака каменог олтара
Уз Оченаш небеса отвара.

(Кчево, 2006)

*петорогом - петокраком

ВИСОКИ ШЕТАЧ КАЛИМЕГДАНОМ

Песник Стеван Раичковић шета
Од Славије до Калимегдана,
И ведрога и облачног дана,
Сам и висок, нико му не смета;

Кнез Михајла Дунавом шетача,
Који широк око њега јечи,
Њега прате само верне речи,
Које брзо осете сметача.

Њином с њиним чуваром дружењу,
За којим све љубоморно жуде
И не воле око њега људе
Кад га ројем прате у кружењу

Парком из ког гледају га бисте
И песника с којим' је шетао
Истом стазом кад је узлетао
Из сутона у звездаре чисте.

Моран стане пред бронзаном главом,
Па макне с ње снег и листак жути
И помисли да блажени ћути
И под звездом у прстену плавом.

(Београд, 2006)

БОН ДРАИНАЦ ИШЧЕКУЈЕ ТИНА

Бон за столом и за чашом вина
Сам Драинац кашље, чека Тина;
Полумесец са трамвајских шина
Смеши му се: ”Далеко је Кина!”

Дими крчма, боно кашље Рака,
Чује мирис топличкога мака,
На чашу му вина пада шака,
Самоћа га и грозница лака

Гоне да на звезду пружа руке
Ко скитница сингапурске луке,
Мучи му се од поздрава фина;

Изнад њега шешири од дима,
Боемска се приближава зима,
Вино резџи, а још нема Тина.

(Скадарлија, 2004)

Мамир Војводић, Добрица Ђосић и Здравко Крстанивић, Београд 1998.

ЧУЈЕМ ПЛАЧЕ ЗА ЛЕЊСКИМ ТАТЈАНА

Моје луде младости чуварка
Сања испод ове љуикчице;
У избици, самцит крај угарка
Што се гаси, замишљам јој лице

Озарено, пролећно и нежно,
У сумраку у ком смо се срели
На Бранковом мосту, неизбежно,
И слили се у пољубац врели.

То се збило оног младог дана,
Када је у немирном срцу мом
Треперила прегорда Татјана*
И трагични романтик Лењски** с њом.

Враћају ми љубичице лати
С њеним ликом лица милих дана,
Све минуло у даљи се злати,
Чујем плаче за Лењским Татјана.

(Београд, 2004)

*Татјана - главни женски лик у Пушкиновом роману "Евгеније Оњегин"

**Лењски - лик из "Евгенија Оњегина"

ПУСТА ЛАВРА ИСПОД ГЛУВОГ СВОДА

Отац у сну, забринут, ме пита:
Зашто пишеш? Ко ће то да чита?
Чак ни они што си их родио
И као вук вучиће водио

По метежу људском, неграмотном,
Поткупљивом, смутном и срамотном,
Неће твоје читати напесе,
Џаба харчиш карту и лаписе!

Минула су она покољења
Што чинише књизи поклоњења
И славише свеце писмености
И чуваше блага усмености

Од Ћирила до Саве и Вука...
Видим да те боли десна рука
Од упорног писања ћирилског;
Ништа ни од заноса илирског,

И то су нам Арнаути дивљи
Присвојили данас, од нас живљи!
Црна Гора стиди се “Обода”, -
Пуста лавра испод глувог свода.

(Савиндан, 2007)

МАЈКА НА ОДРУ

Мртва мајка лежи пред иконом Христа,
Над блиједим челом воштаница сузи,
Очи затворене, благо лице блиста,
Моли моје срце да одоли тузи;

Храбрија од мене поред њеног одра,
Спремна за одлазак у земљу, спокојна,
Тути доречена, права, чиста, бодра,
Дотичем јој руке, грије ме покојна;

А пој тужилица и хвале лелека
Чује и не чује, блиска и далека,
Чуварица куће што се на пут спрема;

Цапти за њу срасло гробно одијело,
У ком нестрпљиво чека опијело,
Па да крене миру ког на земљи нема...

(Убалац, Морача, 1.октобар 2005)

НА СТРАНИЦИ КАМЕНЕ ЧИТУЛЕ

Од живота мога и вашег
Отео сам за тебе и њега

Осјећања и дао кремену
Немах коме тврђем у времену

Говориће камен успомене
Кад не буде ни тебе ни мене

Сваки кремен грумен је варница
Од ватре је кремену жгарица

У кремену сања жива ватра
Њом се топли неуморна натра

На којој су откана повјесма
И тканица - уклесана пјесма

Варницама које се не туле
На страници Камене читуле

(Дубље-Убалац, Морача, 2004)

БЕЛЕТРИСТИКА

БЕЛЕТРИСТИКА

Ђорђе ТРИФУНОВИЋ

Љубица МИЛЕТИЋ

Миодраг РАИЧЕВИЋ

Слободан МИЛИЋ

Радосав-Бато ЂУРКОВИЋ

јеромонах ИСАК

Ђорђе ТРИФУНОВИЋ

ИЗ ТМИНЕ ПОЈАЊЕ

СТАРИ СРПСКИ ПЕСНИЧКИ ЗАПИСИ (избор „Слова“)

Себар из СИРИНИЋА XIII в.

О, колика ми је тужица!
Проса немамо,
а за пшеницу да не говорим.

Себар из Сирињића. Оставио је овај запис на дну пергаментног листа једног Еванђеља српске рецензије (сада у Париској националној библиотеци). Судаћи по другим записима из истог рукописа, наш песник је из Сирињића, жупе северно од Шар-планине.

Поп ПЕТАР XIII – XIV в.

Плови, пловче,
пиши, грешни попе Петре.

Поп Петар. Преписао један рукопис ситним уставним писмом (сада у Совјетском Савезу). На белини у средини рукописа – који садржи Посни и Цветни триод и прву јужнословенску редакцију апокрифа о Пилату – Поп Петар је забележио своје стихове.

НЕПОЗНАТИ XIII – XIV в.

Овде пиле прхну,
да ми потре
орао га изео.

Запис Непознатог се слаже по основном расположењу и поетској слици са српским минијатурним сликарством. На минијатурама XIII века човек је испреплетан са фантастичним животињама, птицама и биљем. Када је пиле хтело да замрља текст рукописа, наш песник га је проклео суровим орлом са минијатура.

Рајчин СУДИЋ* око 1360.

...Ох, ох, што ми је тужно
у тескоби овој и у смраду овом!
Туго, тужице,
па ову немам коме исповедити,
само теби, Косенице.
Мајко Божија,
изнеси ме из ове напасти,
Јер нас невером оклеветаше праведне –
зна Христос...

Тесар (вероватно, Војихна, господар Дrame) држао је Рајчина и Кијевца заточене у пиргу „пет месеци низашта криве“. Када је надвладао сужањски бол, Рајчин је на једном чистом листу српског зборника (изгорео 1941. у београдској Народној библиотеци) забележио редове о невољничкој духовној тескоби и смраду. Косеница је манастир Св. Богородице покрај Дrame. Чувена је икона „Богородица Косеница“.

* Занимљиво је да се примјерак ове драгоцене књиге налазио у никишичкој Градској библиотеци неразрезан све од њеног издања 1962. до недавно.

Преписивач ХАРМАТОЛА - око 1370.

О зла, браћо, много,
али пођи напред.

Преписивач Харматола. Преписао Хронику Георгија Харматола византијског писца IX века, за арбанашког династа Карла Топију. Хроника је била омиљена књига међу Србима. Текст српске рецензије настао је, вероватно, 1347-1348. године на Светој Гори, када се цар Душан склонио од куге у светогорске манастире.

СЛЕПЧАНАЦ - 1398.

...Блуди, блуди, иноче,
 блуди, блуди, брате,
 и опет велим – блуди.
 Што ће бити на небесима знамење
 и на земљи туга народима!
 Сече крст као што не беше никада.
 Рождество у недељу... Петар у петак.
 Блуди, луна 1, сунце 1.

Слепчанац. Записао своје стихове у једном Апостолу, који се налазио у манастиру Слепчи у Македонији. Година 6906. је од створења света; треба одузети 5508. и добија се година наше ере. Уз годину (лето), и луна и сунце су ознака за време.

ПАХОМИЈЕ – 1389.

Грешни Пахомије
 Пахомије земља
 Пахомије трава
 Пахомије златравни.
 Грех мој преда мном јесте непрестано.
 Легнувши на одар,
 сети се гроба,
 мисли на ово.
 Страх и трепет отргнуће ме од грехова мојих.
 Боже, прости грешнога Пахомија душицу.

У тешким данима после косовске битке за Пахомија су нестале све граматичке и поредбене споне. Постао је – земља, трава, златравни. Вечито сећање на гроб (из живота св. оца) представља опште место о пролазности и нестајању у средњем веку. Записи са мраморних стећака, на пример, стално су подсећали живе:

**Ја сам бил јако ви,
 а ви ћете бити као и ја.**

Милчинов БЛАГОСИЉАЛАЦ XIV в.

Бог да прости Милчина,
који ми даде стакленце вина и круха,
јер бежах гладан много.

Милчинов Благосиљалац. Преписивао један рукопис који се налазио у манастиру Дечанима. Милчин му се нашао у невољи док је преписивао.

ГРИГОРИЈАЋАНИН – 1518.

О, зла хартијо,
мрка ли си ми кад пишем.

Григоријаћанин. У манастиру Св. Николе (тзв. Григоријат) на Светој Гори преписао је омиљену средњовековну повест о Варламу и Јоасафу. Григоријаћанин је марљиво писао и, доцније, поредио свој препис са предлошком, што најбоље показују прецртане и накнадно уметнуте речи. Мучан је то посао био, те зато нашем песнику хартија изгледа мрка.

Теодор ЉУБАВИЋ – 1519.

...И где да се сакријемо
и одбегнемо?
Земља и небо,
сунце и месец,
звезде и море,
реке и бездани
вапију на ме...

Теодор Љубавић. Штампало три богослужбене књиге у Горажду (1519-1523). Штампарија је, доцније, пренесена у Влашку... У опиширном поговору Службенику из 1519. године уметнички је описан одлазак са овога света брата Ђорђа. Теодор је један од најбољих српских књижевника XVI века. Поред поменутог поговора, то нам најбоље показује и запис о паду Београда у Псалтиру из 1521. године.

НЕПОЗНАТИ – 1566.

Док сам ово писао, певаху вуге
и славуји и свакакве птице с кукавицама.
И тешко боловах.
Тада још и руку не исцелих.

Док је писао, наш песник је био окружен најлепшим и благогласним птицама. Вуга (старосрпски – влга) припада роду Genus oriolus и у народу се назива још жуњом, жујом и жуном, јер је златножуте боје.

Преписивач ПАТЕРИКА XVI в.

Анатема ђавола
који ми обали свећу
и прожеже ми ногавицу.

Преписивач Патерика. Проклео је ђавола на белини једног листа Патерика манастира Ремете.

ПЕЧАЛНИК XVI в.

Вај, печали, моја зла хартије,
где ме на те враг нанесе.

Мука је то голема преписивати. Док је преписивао једно Еванђеље (налазио се у Пећкој патријаршији), нашег песника је намучила хартија.

Митрополит МИХАИЛО – 1682.

...Рука нечиста и грешна,
данас здравује, сутра болује,
данас се радује, сутра тугује,
данас у младости, сутра у старости,
данас у слави, сутра у бешчашћу,
данас у глади и жеђи,
сутра у ситости и пијанству...

Митрополит Михаило. Када је као митрополит смедеревски био на Дубравици, написао је једног јунског дана на корицама штампаног Минеја – своје стихове о пролазности.

Писар ЗБОРНИКА - око 1685.

Перо

Од птица отргнут би
и живота лишен,
и стекавши ме господар мој,
постави ме пред себе,
и питаше ме о многим.
И седамдесет и два језика говорити могу,
и не говорах му ни једним језиком.
И главу моју одсече,
и тело моје расече напола,
и тада почех говорити њему
све жеље срца његова.
И поче се уздати више у мене
неголи у себе.

Песма је забележена у тзв. Зборнику митрополита Михаила, који се сада налази у Совјетском Савезу. Зборник је значајан споменик јер показује „прелаз од језика српске редакције средњег века, чистоме српскоме језику“.

ЗАГОНЕТАЧ – друга половина XVII в.

Инатемаси

Сабраше се наједанпут десетица, педесет,
И још један на триста,
И још петица на четрдесет,
И опет наједанпут десетица на један.
И двеста на осмицу.
И ови сви у загонетку сабраше се.
А она свима одолевши, спаси се.

Загонетка се налази у малом зборнику (сада у САН-у) у који је своје стихове забележио и Зачалник црвеним.

ЗАЧАЛНИК ЦРВЕНИМ – друга половина XVII в.

Знам за вино
и за мудрост
и разум шта је...

Занимљив је настанак Зачалникове песме. На маргини малог зборника – у који је своје текстове забележио и Загонетач – крај опишрне загонетке написао је: „разум“ – „мудрост“ – „вино“. Загледан у истакнуте речи на белини, наш песник је створио песму, обележавајући свако почетно слово речи (- зачало) црвеним мастилом. Иза Зачалникове поетске поруке један читалац је забележио упутство против опијања: „Најди осови губи и бриљанову кору, стуци, смеси с вином и дај му пити. Неће се велми опивати“.

НОВА КУЋА

То није кућа из мога сна
Од трачког мермера
Боје зоре

Та кућа нема источна врата
Ни устрептало срце
Ни видик - пружен у поље

То није кућа мојих предака
Бела и пространа
С погачом и вином у путиру

То је кућа бројева прописа
И забрана - кућа немира
Кућа без укућана

У слепој улици од ничег зидана

То је кућа опсене
И варљиве наде да је права
Можда боља од куће из мог сна

ПРЕТЕЧА

Знао си свети да ће лоза
Да засветли
Да ће име од искони
У реч прећи

Да ће многи на страх свикли
У по дана у по ноћи
Тебе звати да сведочиш
И прекинеш силу зала

Мртво зрно у хлеб никне
После жетве
А теби је вечност дала
Да се винеш у висине

БДЕЊЕ ПРЕД ПОКОП

У калупу за свеће лежи фитиљ,
Стамена пређа женске руке,
Траг неког гундеља у суду

До врха пуном пчелиње журбе.

Људи около о киши и граду,
О прскању лозе и још којечему,
Неко о звону и пресељењу,

А старац себи нешто у браду.

У сандуку трава. Мирно тело.
Опевали га. Руке у крст метли.
Док траје дан сви ће ту бити,

После ће свећа сама да светли.

ОРАЊЕ

Косову

Опет ветар кроз лобању поје
Тропар души која не хте муку.
Сељак оре. Изорава кости,
Можда своје, можда светог Луку.

Оре сељак. Изорао претка.
Можда кнеза, можда неког себра.
Иконица трула чело главе лежи,
Замрљана пара са онога света.

Стаде сељак изнад драма сребра.
Гледа слова невеште ковнице.
Гледа њиву што је можда гробље.
Види себе, а не види лице.

Опет ветар кроз лобању поје
Тропар души која не хте муку.
Сељак враћа земљу где је била:
Својом руком препокрива руку!

СТАРИ РУКОПИСИ

Памтимо стреле клетви бацане
Стално по нама! И зарез ножа на кожи,
И људе у безданим јамама!

Памтимо када, закопани, бејасмо
Земљи ближе. И капље крви са ризе
Из игуманових рана.

Ни бесани восак, ни мрва хлеба,
Ни мушица на врху пера, ни сенка писара
Што се тањи, нису нам давали замах мањи.

И очи напола слепе, и прсти напола суви,
И глава што усну над нама
У нашој су папирној крви.

УМОРНИ ПРЕПИСИВАЧИ*

„Уморни преписивачи понекад закораче
У летопис, па то буде важније
Од самог житија ...

Понекад фрагменти забележе глад.
Најезду азијских хорди.
Пса који искида књигу безбожним зубима.

Панекад монах заплаче над издајом.
Страхом да народ не може даље.
Понекад само траг зашиљеног пера

Помешан с мрљом чађавог воска.
Понекад ништа.
Само труд око грешке:
Упорност да се реч излечи.

Уморни преписивачи понекад закораче
У летопис, па им делић душе
Целих десет векова пређе

И смести се у наш сужени видокруг.
Варница у нашем оку
Или његова мала неправда?
Гоље, које нису више гоље, знаће.

Управо смо били припремили за овај број “Слова” мали избор старих српских поетских записа “уморних преписивача”, из књиге **Из тмине појање Ђорђа Трифуновића, када нам је стигла ова пјесма. “Гоље, које нису више гоље, знаће”.*

СРПСКОМ ПЕСНИКУ

Пробуди се, зар само њих троје
Да то говоре, а ти слеп
За своје нахије и метохије.

Пробуди се, није твоје да бринеш туђе
Док зло расте тамнопуто
С приштевима и мрачним назалима у грлу.

Није твоје да имитираш Гинзберга,
Већ ти цепају кожу ...
Растежу до напрегнућа.

И он, и твоји са њима.
Врати се музејима, тамо све има.
Ово је горе од царине.

Ово је теже од чутог.
Ово је толико друкчије од школског градива
Да и не видиш колико је страшно.

Не видиш од стражара
Који ти чувају Тиху ноћ
Који ти не дају да се пробудиш

И видиш земљу како се немушто,
Али претећи, пред тобом отвара...

СТАЗА

Овуда су прошли трговци сезамом,
Јеретични богумили
И неки чудно обучени старци

Носећи књиге под пазухом.

Овуда је ишао јантарни пут
Скамењену смолу носећи на југ.

Проносили су бибер и свилу
Добро опасани и сити,
Другачијих црта људи.

Овде су застајале пратње.
Царева и понеког кнеза.
Тимарили се арапски ати.

Варио чај од слеза.

У хановима је било свега:
И злата, и мрва, и лоја,
Проповедника мирне ћуди

И у ризе скривених Лојола!

Некада су овуда прошли
И Авари, и Готи и Скити,
Осташе друмови празни

Вековних путника сити.

КИШАВЕЛА, БАТО!

Београдска прича

Да те вечери нисам узео такси ко зна кад и како бих се вратио кући. Уђем испред Клуба у такси, у таксију уживанција. Пичи Цеца, зуји грејање. Осетих се као да сам у новом животу.

- Где идете? - пита таксиста.

- Кући.

- А где је то?

- На Карабурми.

- Где тачно на Карабурми.

- Вози, рећи ћу ти кад стигнемо.

- Добро. Муштерија је увек у праву - каже таксиста мало увређено.

- Волим кад сам у праву, али ми се не свиђа што сам муштерија. У данашње време то кошта.

- Да искључим таксиметар - покушава да буде ироничан таксиста. Мора да је неки инжењер са Завода за запошљавање.

- Стрпи се док не стигнемо - кажем ја.

А онда видим Развигора, Циганина који живи у оним кућицама испод Панчевачког моста. На леђима му тоболац с кишобранима и сви затворени. А пљушти киша.

- Стани! - викнем ја.

- Шта је сад? - пита таксиста кад је стао.

- Добићемо принову!

Отворим прозор, протурим главу и викнем:

- Развигоре!

Ето га Развигор, долете у трен.

Отворим му врата:

- Упадај! Седи ту напред. Мој си гост.

Кад је ушао, таксиста извечи:

- Не може, бре! Напоље! Обојица!

- Мислим да неће моћи. Док имаш ту таблу изнад главе ова лимузина није само твоја.

- Ма немој! - дрекну таксиста. Оћете ли да изиђете на леп начин или да вам ја покажем како се то ради?

- Да изиђемо, газда? - пита Развигор.

- Седи ту! - брецнем се на њега. - Ово је правна држава. Сад ћу да ти зовнем инспекцију!

- У пола три после поноћи? - пита таксиста и почиње да се смеје.

- Са мношћом нема зезања - кажем ја. - Идемо!

- Како ти кажеш, газда - каже таксиста и ми крећемо.

- Видиш ли - кажем ја Развигору - чим је видео да познајем закон окренуо је плочу. Где ћеш да те одвезем?

Цига се сагнуо и дише у брк.

- А чиме ће да платимо?

- Не знам још. Сад се возимо. Плаћа се на крају.

Поред њега, између седишта „Плејбој“.

- Је л' ово оно са женскама? - пита он таксисту. Таксиста ћути.

- Што му не одговориш кад те човек лепо пита?

- Много су голе, брате! И не стиђу се.

- Јесте. Нису претерано стидљиве. Би л' волео? - питам га ја.

- Ха, ко не би? И деца, тамо код мене, узму па читају слике.

- Деца су ти образована?

- Само слике, газда, ал гледају ко да знају. Прави су интелектуалци. Не би веров'о.

- Што не бих веров'о? Кад већ помену интелектуалце, поправљаш ли и њима кишобране?

- Како не, брате слатки. Тај неће ни лебац да купи, само да има за новине!

СТИЖЕМО НА КАРАБУРМУ.

- Где сад? - пита таксиста.

- У реду је. Ово ми је кућа.

- Цела Карабурма?

- Ја сам почасни грађанин и све ово што видиш на неки начин је моје.

- А носи ли почасни грађанин буђелар? - пита таксиста.

- Нема потребе.

- А ко ће ово да плати?

Развигор се умеша.

- Ево, ја ћу, газда.

- Немо' да ми квариш пос'о. Нису у питању паре.

- Него? - јавља се опет таксиста.

- Колико? - питам.

- Двеста.

- Ево ти сто.

- Шта је сад ово? - дрекну таксиста.

- То ти је зато што си возио полако.

- Па шта с тим?

- Да си возио брже повратио бих ти за врат. Ред је да и ти нешто частиш за ту малу пажњу. Не среће се баш сваки дан овакав господин, поготово ноћу. Хајдемо Развигоре!

- Како ти кажеш, газда.

Таксиста ме гледа и ништа не каже.

Пре него што ће кренути, отвори прозор и рече:

- Да ми никад више ниси уш'о у ауто, је л' знаш!

- То ћемо још да видимо! - вичем ја док ме Развигор вуче за рукав.

- Идемо код мене - кажем му.

- Где ти је то?

- Па, код мене.

Кад сам нашао зграду, знао сам да су и врата ту негде.

Кад смо ушли Развигор пита:

- Имаш ли нешто, неке старе новине, види ми гаће.

- Седи - кажем му ја.

- Немо', љубим те ко брата, да не секирамо госпоју. Шта има да каже? Ко ће ово да чисти?

- Седи, бре, кад ти кажем!

- Добро, ако ти кажеш. Ти си газда. Само немо' после д' испадне да сам ја крив. Ми Цигани смо стално нешто криви.

- Ма, седи, бре! Не зајебавај!

- Ево, сео сам. А је л' негде ради?

- Ко, бре?

- Па, госпоја?

- Који ће ти то? Оћеш мало ракије?

- Не пијем на радном месту.

- Ниси на радном месту, код мене си кући.

- Е, онда може.

Сипнем ракију прво њему, па мени. Волим кад ми дођу људи. Куцамо се. Чим је лизну, Цига живну.

- Добра, а?

- До-бра! - каже Цига.

- Говориш ли неки страни језик? - питам га ја.

- Само цигански, брате! - одговара Циганин.

- Сад смо браћа. Код вас Цигана то иде по кратком поступку.

Цига ћути и гледа у чашу, дланове положио на кауч.

- Колико си се пута женио?

- Не знам.

- Како то?

- Знам да бројим само до десет.

Наспем још по једну.

- 'Оћеш да купиш један примерак?

- Примерак, чега?

- Кишобрана.

- Не носим кишобран.

- А киша?

- Не интересује ме.

- Како те, бре, не интересује? А што мислиш, зашто киша пада?

- А да ја теби продам један?

- Ја не купујем кишобране, ја их поправљам.

- Па, причај ми како живиш.

Онда ми се Цига отворио.

- Е, брате слатки, ми Цигани се много патимо. С много муке ови наш живот. Чекаш кишу да ти сване, је л то у реду? А после ми жена каже: Немо тол'ко да пијеш, видиш како си проп'о. Видим и ја, ал не попуштам. Највише волим пиво. Седнем, запалим и густирам. Хладно, бато, ко вештичија сиса. Н' умет да т' објасним. Само осећам како се нека лепота развучи свуд по мене. Не би' ти прод'о тај мерак да си још толики. А кад попијем - идем даље. Ники не мож' да ме спречи. Увек неком треба да с' поправи кишобран. Је л тако, ил није тако? Много брзо отиду жице. Ништа роба! Ко бабин мозак, да л' ми верујеш? А да ја сад тебе нешто питам, ако смем.

- Питај. Што не би смео.

- Па, не знам, можда је такав кућни ред.

- Реци!

- А је л ти знаш онај трик кад се животиње праву мртве.

- Никад чуо.

- Е, слушај сад. И исприча ми ону бајку у којој зец или нека друга безопасна животиња фингира пред опаснијом зверком да је мртвак, оно као фол, да би избегла да буде маренда неком зверском асу.

- А што ти то мени причаш.

- А, немој тако. Лепо је да знаш. Кад имаш знање не мо'ш да пропаднеш.

- Е, ту си се мало зезнуо. Нико не може да сам себи ували ко паметан човек.

- Мож' да бидне. Ти си паметан човек, па свашта знаш.

- Ето, видиш. Испашће на крају да смо ми једина два Србина који се слажу.

- Дај још по једну, па да бегам.

- Ајде - кажем ја и наспем по још ту једну. Око поноћи смо почели да певамо. Што Цига пева! Ал' га ја нисам много слушао јер сам и сам певао. Срећом по комшилук, репертоар нам се није поклапао.

- Много, бре ови моји Цигани неписмени. Волео бих да Цигани једном постану макар интелектуалци.

- У, ала би се усрећили. Ова киша неће брзо да стане. Како ћеш кући?

- Пешке. Није далеко, газда. А и добро је што пада. Ако је киша добра за лукац и салату, не мож ни за мене да буде лоша.

- Зашто поправљаш кишобране?

- Мора због нечега да се живи, а не знам да свирам.

- Изгледа да си вешт у тим стварима.

- У којим стварима, газда?

- Па, у поправљању кишобрана.

- А, то! - а лице му се озари. - Кад ти ја поправим кишобран, газда, немој да га мењаш за нов. Немо' си луд! Знаш шта кажу Цигани: Да ти ждракнем кишобран, па ћу ти кажем какав си ко човек.

Кишобран ти је ко инсан, треба да га схватиш. Кишобран мора ники да носи, неће сам да иде. То му је једина мана. Ако нема рупу.

- Кишобран је, Циго, досадан. А и стално се губи.

- Право кажеш, јес кишобран много досадан кад сије сунце, ал ћу да те питам кад почне киша. Има да ме љубиш кад ме сретнеш! Није кишобран варјача. Њега мораш д' отвориш и да га чуваш од ветар, а онда ће да ти буде ко брат, разумеш? Кад возиш трактор, немо' д' отвараш кишобран. Он то не трпи, брате. Јак ветар, и тако то. Измеша му жице. Кишобран главу чува, а шубара је квари, поготово ако ти је мала. Мислим, шубара. Ми, Цигани, пуштамо децу на киши, да брже порасту. Ко ће то, бре, да храни?

Цига мало застаде, уздахну, па настави:

- Много волим кад пада киша. Тад имам пос'о. Је л' може још једна?

- Слуша ли те жена? - питам га ја.

- Како да знам газда кад никад нисам код куће.
- А ко више воли ону ствар: жене или мушкарци?
- Под бро један - ја!
- Волим што си искрен човек.
- Шта мислиш, има ли смрти? Има ли ишта после? Како та ствар стоји код вас, Цигана?
- Усправно, брате, ал' се тако не са'рањујемо.
- И, шта је боље: живот или смрт?
- Живот, брате, ал' шта после?
- Немој мене да питаш. Не бих волео ни овај да траје вечно. Него, колико имаш деце?
- Више комада.
- Ишла жена и код оног лекара...
- Код гинеколога.
- Је л се тако зове? Онај што вири одоздо?
- То је тај.
- Ишла да му се обрати. Кажем ја, нека иде. Шта ће тамо тај, па и да нађе?
- О, немој тако, Циго, има тамо становници...
- Нема, лепи мој, отишо сваки на свој посо. Пит'о је чика доктор: „Јеси л' трудна?“ Знаш ш'о му је она рекла? „Нон-стоп.“
- Па, да кренемо, Циго - кажем му ја кад смо декласирали флашу.
- Не, само ћу ја. Ти остани овде. Немаш кишобран, знаш.
- Тада сам схватио да у животу све дође и прође, а да су само Цигани вечни.

ЦРЊАНСКИ

Предрагу Петричевићу-Цицку

Љубав у Тоскани, без смисла.

Јесен закачила крајолике

Елегија видике притисла

Ћетиње рађају се слике.

Без смисла је живот, Црњански,

И, пут, трешње расцветале,

И, ламеннт, снег лањски

И, љубави срећне и, нестале.

Дивиш се ведром духу Тоскане

Што се као Срем лебди и шири,

Сабираш си поетске дане

У којима љубав мири.

Дух са смрћу, бесмислом,

И кликтај: Ништа није то,

Песник се само носио са злом,

Схватио је: све је Ничево.

Ћетиња сен блиста

И Арном уморно тече,

Песника чека зора чиста

И трешњин смирај свако вече.

Дрхти лик над долином

Тосканском, грч проноси,

Месец језди бесмислом

Песник вене и пркоси.

Пролазност је нада

Испод небеског лука

Буди се као љубав млада

Трајнија од звука.

Ово је над Тосканом Ламент

И њене тишине бескрајне,

Чиме је песник занет?

Одгонета сопствене тајне.

Збогом јесења, Тоскано,

Збогом Црњански, трешње,

Довиђења Мадоно, Арно,

У понору је све тешње.

Радосав-Бато ЂУРКОВИЋ

ГЛАС ЖИВОТА

Зар је то мач
Та сабља љута
Зар сте ви људи
За вама иде плач
И брише зло поцрњелог пута

То руке на двије стране
Што прстом показују мјеру
И та уздигнута глава
На једној страни змија спава
На другој мржња прождире вјеру

Гасе ти ведрину сванули дане
Нема језика ријечју да збори
Само сипају отровне лаве
Падају на стопу родне земље
Ничу крваве трнове траве
За трнов вијенац Небеске славе.

Наше су главе свијеће
Нада их пали
Вјером горе
У њима љубав плама
Од Сутона
Од зоре до зоре

Ево пјесме ево и врата
Нек целат сијече до страшног суда
Спремна је слобода и корак брата
Ка васкрсењу радости чуда

Зар је то мач
Та сабља љута
Зар сте ви људи
За вама иде освећени плач
Да збрише зло поцрњелог пута

ЈАДИКОВКА СВЕТОМЕ САВИ

Коју Ти песму, или коју похвалу, могу принети у овом часу тешке историје наше, светитељу, оче наш, Саво, када Ти клечиш пред престолом Творца “блиједога лица од ужаса”, и сагледаваш сву дубину пада нашег, и не примаш похвалу ни славу од људи, већ Ти хоћеш покајање и преумљење наше, већ Ти себе приносиш на жртву и молитвом до Ада се спушташ, само да би Срби – опет с Богом били!

Не можемо у овоме часу прогонства деце наше, када многа деца Твоја и наша, Свети оче, Саво, остадоше без домова и без родитеља, па тако и без праве заштите и животне поуке, то јест, усмерења ка Богу и Божјим заповестима као путоказу на животним путевима својим, не можемо, кажем, а да се не сетимо Твојега детињства којег проведе дивно и врло у дому Твојег Светог родитеља и владара нашег Симеона Немање, када Ти брзо и рано усвоји Божанску науку и сабравши у Себи сву снагу за служење Богу, већ тада разапсе се на крсту заповести Божјих о потпуној и неподељеној љубави ка Богу и ближњему.

О, помози нам Светитељу Саво, да и ова поколења српске деце упознају заповести вере спасоносне и науке Богоносне, и да, заволевши љубав праву, у Богослужењу и служењу ближњем, нађу усмерење ка Истини и Правди; и да тако буде што мање оних који би у безбожничким и бесмисленим забавама или у туговањима проводили дане своје.

Како се дивно сећати и Твоје ране младости, када Ти брзо увиде шта доноси прелест угађања телу и сујетног богатства и славе овог света, па, напустив храбро родитељски дом и земљу, прихвати се пута аскетизма! О, дивне ли жеље да и ова луда и непроспавана младост, пробуђена молитвама Твојим и подстакнута светворачким и свепреображајним силама Божјим, изађе из прелести “’ноћнога живота” : алкохола, блуда, дроге, коцке, окултизма....и да пође путем подвига, Вечнога Живота!

А свештенство Твоје и Архијерејство Твоје би толико узвишено и свето, е да би се удостојио и првопрестолник и заштитник и равноапостолни велики учитељ нам бити, како би и имали праву веру и учење својим језиком и својим писмом и у својој Цркви исповедати и пред светом сведочити, па како тада, у својој чувеној “Беседи у Жичи”, тако и данас, када су многи јаросници и клеветници, секташи и јеретици устали да разоре Свето Дело Твоје и растерају и опустоше Стадо Твоје, научи нас и просвети, сачувај нас и заштити, и Православље Свето Твоје на пут победе поведи! Не дозволи да нас екуменисти и лажни миротворци до велике заблуде доведу!

А о упливу нечастивог међу богаташе и власти овога света, шта да Ти кажем: кад и сам знаш колико су милост оставили и на правду и истиниту веру заборавили, па су спремни да због ситних интереса тлаче сиромаша и браћу разделе, а на више вера оком намигују и ни једну заправо не држе! О, измири нас и опет сабери, Светитељу Саво, као некад браћу на моштима Оца! Да нас опет води Немањића Светлост, да славимо опет царску круну свету, да будемо опет међу првима у свету!

О, преблаги Боже у Три Ипостаси, молитвама Светог Оца Саве, просветли нас, сабери и спаси!

Да нам ова Јадиковка, опет буде Песма! Амин, Боже дај.

(Аутор је настојатељ манастира Дајбабе)

ЕСЕЈ

ЕСЕЈ

Стеван КОРДИЋ
О ЧЕМУ ЈЕ РЕЧ
У ЧЕМУ СТВАР (II)

Миодраг ЋУПИЋ
ГУСЛЕ-НАСЉЕЂЕ
ХЕРОЈСКЕ ТРАДИЦИЈЕ

О ЧЕМУ ЈЕ РЕЧ У ЧЕМУ СТВАР (2)

или
белешке о стварности речи и речевности ствари

ИМЕНО И СТВАРНО
остваривање речи, именовање ствари

Осећам велики стид од поштапалица и трудим се да их избегавам колико могу, па радије ћу пасти (у неразумљивост) него се на њих ослонити

Поштапалица је штап слепачки, само привидно поуздан ослонац, а - *у ствари* - и ето поштапалице над поштапалицама, ето - у-ствари-це, те сужене истине, те ужине, ето стварке каква јесте а не онакве како само изгледа, ето стварке а не варке

Наиме - и ето још једне поштапалице коју имам на уму, поводом које сам хтео разбијати дебели лед речи

Језик као систем, да ли он то јесте имало, или језик јесте *борба непрестана* (збор је - с-бор), збирка и збрка различитих система, што у збиру и збору постаће и потпуна несистематичност или пак сагласје несагласног, скуп знања и незнања, тврдњи и умекшања

Кажемо тако имајућ у виду појаву добро познату и описану али не и објашњену, да многа супротна гледишта имају у језику своје упориште, да је језик врло несистематичан систем, систем од прилике до прилике, збрка, и разборитост и зборитост

Обрти *у ствари* и *наиме* имају скоро истоветну улогу у казивању па би лако могли бити сматрани за истозначне исказе, за прелаз са нечег ширег на нешто уже, за увођење у оно што следи, само што једна се поштапалица ослања на ствар, друга на име (једна на Платона, друга на Аристотела), иако сама та двостраност јесте више него мутна, нешто као свођење ствари на име и имена на ствар

Још једном - *шта има у имену* - како вели Јулија Шекспирова, или како слично, али много посредније па и песнички јаче вели народна пословица нашка - *Зови ме, лонче, само ме немој разбит*

Рекло би се - ето лепе, ето најлепше поштапалице, рекло би се да је ствар у имену а име у ствари, но тек смо тиме завезали слепи чвор и тако се из исказа вратили до каза, из каза до казне, јер чини ми се истинитим да слепост настаје слепљивањем вида и лепоте

Откуд онда позивање за сведока никог другог до име - наиме

Кунемо се у Бога, у Јединога, надамо се за Јовом (*И ако се ова кожа моја и рашчини, опет ћу у тијелу свом видјети Бога, Ја исти видјећу га, и очи моје гледаће га а не друге*), надамо се, Јововићи

Надамо се и верујемо (добро, некад и зло хулимо), али као врхунац зазивања Бога могло би да се узме позивање на име Божије (*за име Божије* које је равно зазиву - *за Бога Једнога*), као да је срце срца божијега баш његово име што се већ слаже са неким мистичким учењима светих отаца, али и филозофа језика Лосева, рецимо

Та противречја, ако су противречја, објашњива су без много мистицизма јер је језик збир речја које долази из разних времена, старога које није одумрло, и новога које још није оживело

Ко зна из којег времена долази позивање на име, на име уопште и на име Божије посебице

Имамо позив на ствар, веру у стварност, имамо проверу - *стварно*

Имали смо и позив на име (не само на име божије које још увек живи), имали па га изгубили, јер код нас као да одлучно претегнула ствар над речју (пијаца над црквом), па тако смо некада могли говорити - **имено** - (које се у руском одржало а у нас одавно проглашено архаизмом), *имено* које има значење данашњег прилога *стварно* (*у ствари*)

Имено се повукло пред стварним и сама та чињеница говори о превази или претези, о ваги и тежи

Скоро увек имамо и трећи начин, или трећу срећу, па то што хтели бисмо да кажемо са *стварно* или *имено*, то могли бисмо и показати и прикрити прилозима - *заправо* или *заиста* - чиме се у игру уводе право, спрам кривога, и исто или истинито спрам разнога и лажнога

То су већ речи које мире, па каже се и *права ствар* и *права реч*, чиме као да игра се враћа натраг иако само иде даље играч

Тако и само тако, па - *коме право, коме криво*

А говоримо, говоримо и двојако и једнолико, говоримо и - *није ми право* - но исто тако и - *криво ми је*

Но све то јесте друга прича, а прва или овдашња јесте како ослободити ствар од речи, или реч од ствари, како доћи до битнога и питнога

До опитнога и упитнога

Вук бележи пословицу, заправо клетву, не казав одакле долази односно где ју је слушао - *Име ти погинуло* - што би требало да буде последња и коначна погибија

Супротно од такве клетве јесте - оставити име иза себе, па такво нешто имамо већ у *Гилгамешу*, и отад не престајемо имати ту жељу и вољу (па и Хамлет не допушта Хорацију да испије отров само зато да би сведочио о њему - *каква рана би остала на моме имену* - тако му каже и налаже - *И на том грубом свијету болно живи, / Док повијест моју сву не испричаи!*)

И сам Хамлет је противречан, и верује у име, и не верује, па треба се само присетити његове ироније над већ потиснутом успоменом свога оца - *Умро прије два мјесеца и још није заборављен*

Приче о имену не бива без Херострата, но то већ није прича којом се може опијати, то је прича којом се може само трезнити

Читава пак ова прича о гибелји имена или о животу његову и без именованог, читава та прича остаје нејасна јер не знамо да ли се именом само теши неутешни, те да ли се ту и нешто више снови, те шта се то заправо збива: да ли је име губитник тела или је само збацило одело казав и показав тиме и снагу и нагост

Јесу ли у сродству слава и слово, лав и лов; јесу ли у сродству или само личе

Ствар и реч јесу супротности па на истоветан начин можемо супротставити стварност и речевност, прозаичну стварност и поетичност

Мој муж, дебељко, он је песник - та песма немачкога песника Тухолског испевана са стајалишта песникове жене која ће питање може ли муж бити песник (или може ли песник бити муж), закључити стихом

У песми да, у ствари не

Лепо би било да смо сачували као живу реч *имено* чиме бисмо учинили могућим и овакав разговор глувих

- *Је ли стварно тако*

- *Имено јесте*

ГУСЛЕ - НАСЉЕЂЕ ХЕРОЈСКЕ ТРАДИЦИЈЕ

Гусле су народни гудачки инструмент који се, углавном, израђује од јаворовог дрвета, а рјеђе од храста или ораха. Праве се од једног комада и састоје се од заобљене карлице преко које је разапета штављена кожа, кобилице, врата и главе са чивијом за затезање струне. Гудало има облик лука и садржи отприлике четрдесетак коњских длака. Њемачки етномузиколог Валтер Вини помиње неколико типова гусала: босански тип, српски тип и црногорско-херцеговачки тип. А има и других варијанти по разним крајевима свијета које имају другачија имена. Неке гусле имају само једну струну, а неке двије или три.

За ову прилику потребно је истаћи податак да су на Балкан гусле донијели наши преци. Откуд, не зна се поуздано, иако су ставови по том питању понекад противурјечни. Према наводима најзначајнијег црногорског композитора Илије Лакеша, чије име носи Годишња награда Удружења композитора Грне Горе и аутора знамените Симфоније у Г — дуру, војници византијског цара Маврикија, ратујући са јужним Словенима, 590. године заробили су тројицу рапсода који су, умјесто оружја, на леђима носили гусле, што значи да овај инструмент води поријекло из наше најстарије прошлости. Но, релевантних архивских података о томе нема.

Ваља указати и на чињеницу да је гуслар свирач на гулама, који истовремено, уз свирку, пјева народну или неку другу пјесму. Он је неријетко и аутор појединих пјесама у којима су опјевани историјски или, чешће, измишљени догађаји. Начин свирања, односно гуслање, најчешће представља импровизацију, што значи да се мелодија разликује од прилике до прилике, јер није нотом записана. Та мелодија се углавном поклапа са мелодијом пјевања и има карактер речитатива у којем приповједни елемент има превагу над

музичким, што значи да извођење представља неку врсту пјевног говора. Код добрих гуслара између појединих дјелова пјесме постоје мали интерлудији, а од основних музичких елемената примарна је мелодија, док је ритам солидно диференциран. Код неких гуслара, изузимајући оне највеће, глас се стидљиво помјера с почетка мелодијске линије навише, али је осјећање љествице присутно и у развоју. По Лакешићу љествични интервали добијају се овим редом: првим прстом изводи се мала секунда, другим мала терца, трећим велика терца, четвртим - чиста кварта. Такође ваља поменути гусларски метар. У двочетвртинском такту потез гудала иде одоздо навише, а варира на више начина: са шеснаестинкама ноте, али има осмина, четвртина и пунктираних (тачком продужених) нота. Понављање и везивање кратких тонова исте висине чини специфично обиљежје гусларског мелоса и главну могућност гусларске технике, што је тешко постићи на другим инструментима. Мотиви гусларске мелодије нијесу строго повезани, јер нема враћања на почетну позицију. Но, одређени рефрени се понављају. Ритмичко варирање мелоса (без симетричне строгости) битна је црта гуслања, које није исто што и пјевање уз гусле. Динамичног нијансирања углавном нема, или га има врло мало, што је логично с обзиром на садржаје (углавном јуначке) пјесама, али зато постоји, нарочито код добрих гуслара, богатство мелизматике, дакле украса, нарочито у уводу или интерлудијима. Некад се сматрало да је много важније како неко пјева пјесму, то јест како је казује, неголи како гуди, посебно у периодима буђења националне свијести и пружања отпора отоманском злу. Но данас, кад је техника извођења на гуслама узрадала, важно је и једно и друго.

Ваља истаћи и то да је на гуслама, нарочито на квалитетно израђеним, могућ интервалски слијед од једне и по октаве, што значи 12 тонова, али гуслари углавном изводе мелодију у опсегу пет тонова. То оповргава тврдње оних који кажу да су гусле мелодијски сиромашан инструмент. Ради поређења поменућемо вјештачки наметнуту химну Црне Горе “Ој, свијетла мајска зоро” која садржи свега два и по тона: це, де, ес.

Кад је о гусларима ријеч, неопходно је истаћи да су они највише допринијели да народна пјесма траје, од уста до уста, да се преноси “с кољена на кољено” и да се сачува од заорава. Од познатих личности најзначајнији међу њима били су Филип Вишњић, Тешан Подруговић, Кнез Милош, Петар II Петровић Његош, Андрија Качић Миошић, Иван Мештровић, а од мање познатих Јанко Милић, Иво Бајчин Јовићевић, Петар Перуновић, Јеврем Ушћумлић, Танасије Вућић и многи други. У мом крају истицао се Радуде Јовановић чији су ме глас и аутентичан начин пјевања и гуслања у дјетињству узносили. Сам Његош, поред ватре, испред Биларде, скоро сваке вечери пјевао је групама мушкараца епске пјесме и на те “представе” каткад доводио и госте са стране. У једи гусле, попут европских романтичара, препознавао је, како је речено, озвучено биће свијета. Ондашње славне оперске пјевачице - Хенријету Зонтах, Њемицу, и Италијанку Анђелику Каталани, као тумаче дјела својих народа - Његош је упоређивао са двојицом истакнутих гуслара, за које, у једном писму Вуку, каже: “Засад нема бољег појача од попа Јована и попа Васа. Они се код нас славе својим гласом као Зонтах и Каталани у Европу”.

У “Горском вијенцу” гусле превазилазе значење музичког инструмента. Постају дио традиције и свакодневног живота, јер “ђе се гусле у кућу не чују/ту је мртва и кућа и људи”, па војвода Батрић моли Вука Љешкопољца: “Узми гусле да нас разговориш/кад је добро нека је и боље”. А Вук Мићуновић каже: “А да за сву игру без гусалах/ја ти не бих пару турску дао”. Подстакнут причањем војводе Драшка о Млецима, пита: “Појаху ли уз гусле лијепо?”, на шта му овај одговара: “Какве гусле и какву несрећу/ту за гусле ни збора не бјеше”. А кад у племену завлада жалост за онима који су “пали за чест, име и слободу”, каже се: “и наше су утирале сузе/вјешти звуци дивнијех гусалах”, што значи да је овај инструмент представљао утјеху и мелем на ране.

Гусле су, дакле, биле моћно средство изражавања у свакој прилици, па Игуман Стефан пјева: “Ватра плама боље него игда,/прострта је слама испред огња,/прекршћени на огњу бадњаци;/пушке пучу, врте се пецива,/гусле гуде, а кола пјевају”. А то значи да је без гусала био незамислив

свакодневни живот наших предака. И кад се веселило, славило или туговало. И у свим приликама кад се осјећала потреба да се потегне гудало.

Шта су за мене значиле гусле? Прије свега звук који ме, испод прстију доброг гуслара, узносио. Доносио је ехо давних збивања. Сlike и гласове предака који су се мрсили у мојим ушима. Чуо сам звук бојева, њиштање коња, звекет сабаља, ломљаву копаља, фијук перних буздована, крике, погибију, али и славља и побједничке пјесме. Пред мојим очима поигравали су ликови Старог Вујадина који соколи своје синове да не одају јатаке и младе крчмарице код којих су у потаји пили рујно вино, Бошка Југовића, како с крсташом барјаком у рукама “разгони Турке на буљуке”, Боланог Дојчина, Страхињића Бана, Војводе Пријезде, Јанковић Стојана. Невид-пољем промицале су вјечне хероине: Косовка дјевојка, што се шеће по разбоју млада”, Мајка Југовића са синовљевом руком у крилу, правична Мајка Јевросима, Млада Гојковица узидана у темеље Скадра на Бојани. Сав тај давни, утихли свијет, трагичан у свом болу а величанствен у поразу и у побједи. Моћно је одзвањао испод струна гусала, тражећи, и налазећи, пут до мога срца.

Хвала нека је гуслама које су сачувале од заборава наше велико благо - епску поезију по којој нас свијет препознаје! Што су кријепиле борбени дух наших предака и допринијеле да сачувамо вјеру, језик, идентитет! Све оно што нови освајачи, изнутра и споља, данас покушавају да нам одузму, у чему неће успјети! Јер, у настојању да сачувамо традицију, вјеру и језик, поред осталог, кријепе нас и “вјешти звуци дивнијех гусалах”!

У СПОМЕН

У СПОМЕН

ДАРИНКИ ЈЕВРИЋ
(1947-2007)

Ранко ЈОВОВИЋ

Милица КРАЉ

Ранко ЈОВОВИЋ

ВОЛИМ ТЕ,
ДАРИНКА

Шта да кажем о Даринки, данас, не знам, нијесам “при духу”, више сам у ништавилу. Кажем, не осјећам, да могу нешто казати, што већ није казано ових, прошлих, заувјек, прошлих дана... од **Даринкиног Одласка**... О Поезији која се отргла; мада мало истински тумачена од наших тзв. Критичара.

Ја Њену Поезију више волим, слушам... више сам слушао него читао. Ја иначе данас и не читам пјесме. Читам како прскају, одлазе звијезде, једна, по једна... тако је и моја драга Даринка Јеврић.

Све се гаси и пали, или боље рећи- пали и гаси, тако пише онај Хелен. Тако сам онда, кад сам то могао, кад сам вјеровоа да се више ПАЛИ него гаси и читао, колико сам, могао да читам Њену Поезију, тајновиту, препуну, љепше казано- крцату необичним сликама и обртима у језику, тј. у духу пјесникова језика... Њен језик натопљен чудним отровима и мелемима... и само понеко осјећа, можда помало “разумије” такво воће.

Непрецизно је рећи: чудни отрови, нема чудних, јер сви отрови су чудни, ипак у Даринкиним отровима-мелемима нема нити лијека нити смрти - то је звјездано Српско Косово и Метохија, Звона Дечанска и Грачаница наднасвијетом као Знак Најљепоте Духа и Тијела... то је тај отров и мелем, тај мед, страшан, гутљај вина који јури Духом и Тијелом пјесника ове Поезије...

Даринка Јеврић је за наш Српски народ Светица, иконица у нашим њедрима. Ја љубим њене муке и њену пјесму озарену сузама.

Шта да кажем-ВОЛИМ ТЕ ДАРИНКА. Твој Ранко Или, Даринки, Ранко. А 26. октобра прошле године, у Београду, поклонила ми је књигу ПСАЛАМ БЕЗДОМНИКА И ДРУГЕ ПЈЕСМЕ

Написала је само: Ранку, братски Дар. Јеврић

Није то само, то је све....

Поздрављам Те велика (моја) Мученице

Твој Ранко

ДАРИНКА ЈЕВРИЋ

Живи међу лудим књигама-лителицама
На лудој земљи
Међу растргнутим звијездама-вуцима,
Нит гранитна, нит скрхана
Дише у коријену Крста.

Она је више од Поезије
Она је више од Живота.

Њене Слободе се прибојавају
И поробљени. И погосподарени,
И убица се чуди њеном Чуду.

Бијела, господствена
Кћи Косова и Метохије
Даринка, Сестра наша, худа.

Иста си Грачаница Мајчица
Грађена Рушена Грађена
Заувијек у болу и Вјери,
А варвари вас опасали
По три пута опасали.

Задрхтаће. Дрхте.
Закукаће. Кукају.

Проплакаће ланци
Пред Твојом Љепотом.

Подгорица, август 1999.

ЛЕЛЕК ДЕЧАНСКИХ ЗВОНА

Видим је у порти грачаничкој међ смиљем и босиљем, класјем пшенице-селице, међ одољеном и неговори травом, видим је у Бањској, у муклој и претећој ноћи, док налик псалмопевцима, брижна и богобојажљива, записује над Непочин-пољем, над Лабом и Ситницом, над Самдрезом и Љевишком у пламену – рану вековиту, мелемном речју вида позледе и видим јој сузу, тешку и бескрајну, у којој се станио грумен земље хвостанске.

Даринка Јеврић, везиља стиха, попут преткиња: Јефимије и Јелене Балшић, царице Милице и следе Живане и следе Јеце, Милице Стојадиновић Српкиње, Исидоре и Десанке, у бело-пребело атлас-платно свиле призренске, срменим и златним жицама, уткива у стих симболички простор целог српског народа над којим лебди претећа сен нестанка, њено и наше Косово, горње и доње небо: *„Хваљен прости хумус Хвосна и црвоточни / дуб где осе се роје, / борови и руј на висинама, дуга над / Бистрицама одаведе до Призрена, / муња над пећином Пећи хваљена кад / освијетли ми клет“* док: *„крз иглене ушице вијека“* уписује *„Мук је мој псалам / с печатом бездомља / камчим мишију рупу да процичим“* „док: *„бајам свечане ријечи за одбрану, / сабрано смишљам клетву.“* („Палимпсест“)

Видим је како о летњим и зимским задушницама на приштевском гробљу, окружена туђом, равнодушном војском, пали свећу – подушницу и како прстима слеђеним од студени, заклања танушни пламичак: *„Па где је грешка? / Висак се вазда у понору њише / обноћ темеље нагриза месечина / виле бацају чини..“* („Монолог пјесника“)

Видим Даринку - монахињу песме како у низу риданица исписује судбину Рода, судбину тла и како пребира по зрнима бројанице и на скровити беличасти зрачак из ризнице староставне износи знаке вековног бивања ту, на прагу, на огњишту, на граници међ видљивим и невидљивим светом:

„Нијесам погубио таблице свете у нежиду / нити затурио крст. Штовао сам Тројицу.“

Изасијају светлошћу бола повеље и тапије, хрисовуље и печати, Стефанов крст у Дечанима, патријаршијска свита, кнежева клетва и кнегињина туга, срма и злато и царске и себарске одаје... и светловенци док прекрива их мук.

И на разбоју ноћи, међ сневним кончићима сричем „Причест из гујиног непца“: *„Савјетуј мудро, како одвајкада ти је дано: / ничија довијек не гори – ни под крстом, / нит полумјесецом, нит орлом – а мени није - / ни манитом – да узмичем: нетрагом, / на сипљивом ату, про Клегија, / нит про Звечана и Бањске, / па - коме ум за морјем, коме смрт за вратом.“*

И наново ишчитавам отменост и господственост њених књига: „Додир лега“, „Преварени тишином“, „Нестварни записи“, „Ижице“, „Хвостанска земља“, „Слово љубве“, „Јудин пољубац“, „Дечанска звона и друге песме“, „Псалм бездомника“.

И чујем кроз време, кроз даљине, кроз сродство по болу тла, њен глас отежао и распукнут ко звоно на срушеној селској црвици, глас стишан упућен срцу земље, усмерен висинама Божјим: *„У књигу сеоба / као у вајкадашње доба / Низ омеђине, кратере црних јама / Снова се уписује себар / Нулта година опет!“*

И лелек дечанских звона док у фреске претаче страдање и васкрсење кад *„Капале су пепл и крв / на очићи вид ми / воштаног мастила траг / и неписани знаци на / хљеб клеветни / златајни / у свануће / мијене / годове.“*

Кад: *„кадри још само да осврнемо се- / кад већ смо стуб соли на којем / срамотан печат исцјава.“*

И заветно слово. *„Утуви то, и упиши у тавну бијелу књигу: / проклет и ти и ја у вјековјечнику овом / подно Проклетија ако утајимо јад и јал... / Обзнани, мада онај горе, Умник све зна: о недостојнима)*

Уродици нашој. Ископњелој и искобљено ј / у међусобицама. У омразама и пизми.“ (...) *Отјешњело међ невјером – у сусједству с враждем - / сред питомине хвостанске свеувид невиђелица.“* („Тавна бијела књига“)

Њен продужени напев страдања и успења, њен усуд бездомни, њена имагинарна звезда у снопљу попадалом, преселила се у косметску фреску, у лелек дечанских звона, у

брују предачком, у ореол над светачком основом, у пригушени крик што се отима из грла стиснутог омчом изнуде, у вапај док стреми сунцу за оним зрном пшенице – селице (као што пева Попа), народа нашег сеобног.

Читам још „Казивање писара смрти“: *„И глас узидих у саће од камена и луча / не хулењћ Бескрајно, / Вјечност./ Сабрано биљега низах у лик анђела тамних / таложих прах и прах, / да изнова ријеч срочим / зна маглени да бјесмо. (...) А смрт исписах читко / да лакосјена ми буде.“*

Непосрнула духом, златним искуством средњовековне поезије у којој доминира укрштање историјске и културне доминанте, молбеним тоном, српска песникиња Даринка, певала је о угрожености најтрајнијих духовник корена, о угрожености српског колективног бића у косметомехијском простору,

Њена поезија превођена је на више страних језика, заступљена је у бројним антологијама. Добитница је најзначајнијих књижевних награда: „Младости“, „Лимских вечери поезије“, „Ратковићевих вечери“, Смедеревске песничке јесени“, „Лазар Вучковић“, Вукове награде, „Грачаничке повеље“, награде „Муилица Стојадиновић Српкиња“, „Матићеве повеље“, „Гордана Тодоровић“ и „Печат вароши сремско-карловачке“.

Била је добитник Децембарске награде Косова коју је, међу првима, одбила.

Са Косовом у души, са душом нежном и рањивом која је бдела над сеобним мукама Рода, Даринка Јеврић преселила се у безвремену песничку икону.

Осећам тешку сузу Даринке Јеврић, песникиње српске и косметске, сузу – стврнути грумен земље хвостанске, сузу - Песму којом је озарила судбину рода.

И плачем.

САБОР ВРАНА У ПРИШТИНИ

I
ВРАНИЛОВО

Поваздан примрак
Над Приштином

Сватују вране
У гојном пришту

Небо премркло
И предјел вран
већ од ранила
на враништу

Кроз зраку зорила мрак
Кроз сумрачја дуге
Над Грачаницом грака

И цел дан вранило
И цел дан црнило

II
МОБА

Небо је зјап
Над гавран-градом
Полога врањег базд

Врагодушних чамна моба:
Дечица врања
И чеда гаврања
Црну гребенају вуну
Драгане мој

И цел дан мрак
И цел дан грак

III

ТАМА СТООКА

О каква тама стоока
У пришт-вароши:

Већ од зорила
Мрче дан
Свиће мрчина

IV

ТИХИ ГРОБ

С иконила давна се плавет
Обретнула у мрчило
Над пустилом

Гласник таван у Лугу
Над тихим кисне гробом
А у зобници му пешкеш-глава

Драгане мој
Ружо моја црна

(Приштина, 1975-1997)

НОТЕС

НОТЕС

Борис ЈОВАНОВИЋ
ИЗ БИБЛИОТЕКЕ

Борис ЈОВАНОВИЋ

ВИЗАНТИНЦИ

Приредио: Гуљелмо Кавало, Слио, Београд, 2006. год.

Књига садржи десет есеја изузетних историчара-византолога из Италије, Француске, Енглеске и Њемачке. Есеји обухватају најзанимљивије сегменте јавног и приватног живота византијске епохе, што се може видјети већ у самим насловима: *Сиромаш*, *Сељак*, *Војник*, *Професор*, *Жена*, *Пословни човек*, *Епископ*, *Државни чиновник*, *Цар*, *Светитељ*.

ЦИТАТИ

- *Рат је сликар смрти* - рекао је један византијски војсковођа, да би на другом месту војнике ословио као људе који се непрекидно увежбавају у умирању.
- *Данас је небо другачије, данашњи дан није као сваки други, данас млада господа јашу у бој* (византијска песма о Амурису)
- Колико је само оних који су му доведени као деца и који су постали људи не млечном него чврстом храном учења
- Грци, професори, непосредно или посредно преко својих ученика, помагали су да се уобличи заједничка европска култура
- Двојак однос према женама у Византији најбоље симболизује антитеза између Еве, узрочнице прародитељског греха, и дјеве Марије, чисте и непорочне мати Божије
- Житије приповеда о виноградару Николи који се заљубио у једну монахињу из манастира чији је виноград неговао
- Необичан случај Влахиња које су се прерушавале у мушкарце и напасале овце на гори Атос. Ово је изазивало велику саблазан, посебно кад се сазнало да су разносиле сир и млеко по манастирима
- Урадићете више за свој град ако градске функције поверите онима који их нису тражили
- Напредовао је обазриво, спуштеног погледа
- Врхунац, сунце и врх византијског политичког и мисаоног света је цар
- Старина узора гарантовала је признатост светости

ИМПРЕСИЈЕ

Капитално дјело у служби рестаурације епохе која нас узноси шумним судбинским крилима.

Историографски приступ обременен је често сазвјежђима чињеница, које неријетко доминирају над литерарним опсервацијама, али увијек сљедује спасоносно поетичко окрепљење за путника намјерника, доходника и дожудника.

Ово дјело је благородни дар што отшкрињује златне капије величанствене ризнице освештаног византијског наслеђа.

Светлана БОЈМ

БУДУЋНОСТ НОСТАЛГИЈЕ

Геополитика, Београд, 2006. год.

Светлана Бојм, писац и професор, рођена је у Лењинграду (Санкт Петербургу). Одлази у Сједињене Америчке Државе 1981. год. након што је дипломирала на Лењинградском државном педагошком институту. Магистрирала је на Бостонском универзитету, а докторирала на Харварду. Сада је на Харвардском универзитету професор словенских језика и књижевности и компаративне књижевности. Њена истраживања обухватају првенствено руску књижевност двадесетог вијека, филм и савремену умјетност, студије културе, компаративну књижевност, књижевност изгнаника, совјетску и постсовјетску културу, источноевропске писце у емиграцији, изучавање културно-антрополошких и културно-историјских појава као што су памћење и сјећање, носталгија, митологија и кич, политичка и умјетничка слобода. Написала је: *Смрт под знацима навода, Општа места: Митологија свакодневног живота у Русији, Будућност носталгије, Подсећања на будућност, Отуђење и изгнанство, Од Шкловског до Бродског...*

ЦИТАТИ

- Двадесети век је почео футуристичком утопијом, а завршио се носталгијом
- За Новалиса *философија је заправо носталгија, то је настојање да се свуда пребива као код куће*
- Развој историјске науке представља опасност за национална осећања
- Руски фатализам насупрот америчком вечитом оптимизму
- Споља гледано, тешко да се ишта више разликује од руске духовне чежње и америчког сна
- По Бодлеру, уметност даје нову чар рашчараном модерном свету
- *Нема документа културе који истовремено не би био документ варварства* - забележио је Валтер Бењамин
- *Да ли је Умберто Еко био у праву када је рекао да се приближавамо новом средњем веку у коме ћемо имати најсавременију технику*
- *Борба човека против власти је борба памћења против заорава* - пише Милан Кундера
- Рушевине нису само нешто што нас подсећа на прошлост, оне нас подсећају на будућност у којој ће наша садашњост постати историја
- Православље, самовлашће, дух народа су основни принципи руских царева
- На моје очи град је умирао смрћу невероватне лепоте
- Опасно је сентиментализовати разарања или емоционалним приврженостима поправљати политичка зла
- Гвоздена завеса подигнута је 1989, али на њено место одмах је спуштена златна завеса
- Средња Европа била је исто тако земља космополитизма колико и нацизма, родивши Кафку и Хитлера отприлике у исто време
- Недавно је у Бечу избио велики скандал када су неки румунски Цигани оптужени за најстрашнији варварски чин - да су појели лабудове из јавног парка и тиме извршили не само насиље над овим птицама већ и оскрnavили европски симбол лепоте
- А носталгија је била пртљак који је носио са собом, лак

попут пепела и снова

- Песник свој покретни дом носи као што пуж носи своју кућицу, управо тај дом он чува као родољубиви стражар
- Сада је технологија постала опијум за народ, обећавајући брзину, лакоћу и заборав свега сем самих технолошких производа
- У животној математици степен успоравања је директно пропорционалан интезитету сећања, степен брзине је директно пропорционалан интезитету заорава
- Човек је носталгичан не за прошлошћу каква је била, већ за прошлошћу каква је могла бити
- Носталгија може бити и друштвена болест и стваралачко осећање, и отров и лек

ИМПРЕСИЈЕ

Задивљујућа студиозност и заљубљеничка посвећеност онебесаној и слагумљеној теми.

Студија која нам разбокорено дарује литерарно уживање и едукативни квалитет, али почесто и пренаглашено вишезвучје и тешко проходну згрушаност, лавиринте нијансирања истозначних мотива у којима, чини нам се, и поред свеобиља остајемо ненасити.

Овакве ризичне књиге јесу домет достојан најдубљег поштовања, но оне, наравно, никада не могу окрилити већ само надражити и стога носе ризик недовршености која у есејистици често није врлина (као покаткад у белетристици), већ затомљена немоћ и тежак издах.

Осјећамо, након свега, колико је носталгичност често једина слика свијета и како је садашњост заправо будућа прошлост.

Ово дјело је високи светионик опасно пригушеног освјетљења...

ДАТУМИ

ДАТУМИ

130 ГОДИНА ОД РОЂЕЊА

Исидоре СЕКУЛИЋ

Приредила:

Весна ТОДОРОВИЋ

ИСИДОРИН „КРУГ КРЕДОМ“

Исидора Секулић, класични писац српске књижевности, је од почетка до краја свог књижевног рада остала апологет духовног у умјетности и у животу човјека. Доследна самој себи, тежила је да свој карактер и мишљење не потчини никаквим пролазним истинама, већ је у свијести о неминовности пропадања тјелесног и свеопштег духовног трајања нашла упориште у тешком животу.

Већ са првим својим радовима – лирском прозом „Сапутници“ (1913) и путописом „Писма из Норвешке“ (1914), као и каснијим дјелима, она је љепотом духа и финоћом стила оставила утисак на своје савременике Дучића, Скерлића и Матоша, а касније и Милана Кашанина.

Јован Скерлић, најистакнутија личност српске литературе тога доба, говори о њој као потпуно изграђеном писцу, који пише о егзистенцијалним проблемима „духа и душе“, али и не пропушта да оштро критикује њен запис „Главобоља“: „Ја никада у свом животу као тада нисам толико осетио бедну празнину речи и сву таштину књишке литературе.“ Забољеле су Исидору ове ријечи, као и неке касније неправде, због којих је патила цијелог живота, иако је говорила да је „монашки тврда“ и да се не обазире на критику.

„Исидора Секулић је танкоћутна душа међу барбарима, сиромашна дама међу малограђанима од којих зависи и који можда смијехом глупака плаћају њену живчану и мозговну супериорност“, писао је Матош.

„Између 1920. и 1940, нико код нас није боље познавао савремену европску књижевност од ње. С несмањеном радозналошћу и с непопустљивом енергијом пратила је она (на тим језицима) енглеску, француску, немачку, италијанску, шпанску и руску књижевност, у часописима, у књигама, у новинама, не

пропуштајући ни један број Тајмсовог књижевног додатка“, ријечи су Милана Кашанина.

Послије првих радова пише: роман „Бакон Богородичине цркве“, објављен 1919. год у Загребу, који је из идеолошких разлога скоро осамдесет година чекао своје друго, односно прво издање у Србији, потом приповијетке „У сутон“, „Вања Александрович“ под утицајем Достојевског и Чехова, „Кронику паланачког гробља“, критике и есеје о многим страним и нашим писцима, записе „Из прошлости“, „Онима који трпе“, „Записи о мом народу“, есеје о општим темама, животу, умјетности, језику, култури, самоћи, сиромаштву... Поред тога бавила се и превођењем. Њен богат књижевни опус говори о великој општој култури, познавању европске литературе и философије (била је доктор философије), о осјетљивости за доба и средину о којима пише. Нарочито кроз есеје и рефлексивну прозу, који су ткање једног финог склада, види се колико је вољела мисаони живот и цијенила осјећајни свијет.

Године 1951, на стогодишњицу смрти Петра II Петровића Његоша изишла је њена монографија „Његошу - књига дубоке оданости“.

У есеју „Проблем изузетне личности“ Исидора Секулић је примијетила да су то они чије дјело „може из свог времена прећи у Време, које ми не схватамо, али које нас садржи. О таквим људима једино води рачуна закон света.“ За такву личност, коју је „Бог створио из своје интелигенције“, она је сматрала Његоша.

Књига Његошу - књига дубоке оданости (за коју од Српске књижевне задруге није хтјела да прими новац, рекавши да ако већ пише књигу оданости Његошу, онда то не наплаћује) се може подијелити на поглавља о животу, интелекту, трагичној издвојености великог пјесника у простом пуку, његовим учитељима, физичком изгледу, болести и смрти на једној страни, а на другој поглавља о његовом стваралаштву „Шћепану малом“ и „Лучи микрокозма“. Док је писала рад о „Горском вијенцу“, Исидори се учинио сувише обимним да би га објавила у истој књизи са претходним радовима. Зато је мислила да га изда као засебну књигу. Међутим, до тога није дошло. Одмах по изласку њене монографије о Његошу, Милован Ђилас је у свом дјелу „Легенда о Његошу“ оштро

и неправедно критиковао. „А ко чита Исидорину књигу не може бити никаквог двоумљења да је она скроз наскроз идеалистичка, напола мистичарска... А кад је тако онда то и треба назвати оним што јесте - најобичнија, најтривијалнија поповштина без и трунке и поезије и филозофије...“

Сматра се да је последице његове критике и осуде Исидора, у тренуцима очајања, свој рад о „ Горском вијенцу“ спалила „не из страха и претећег притиска, него из осећања гађења“. Како се тада осјећала најбоље свједоче њене ријечи: „Господин Ђилас је узео секиру и убио једну старицу.“

Поред тога што је у животу видјела доминацију духа, она је и на умјетност гледала као на божанску творевину, па поезију није разлучивала од религије и филозофије. Умјетност је за њу највиши израз духовности, једина човјекова дјелатност којом се надраста ограничењем и немоћ властите егзистенције. То је дало лични печат многим њеним анализама и есејима, у којима је њена лична преокупација, егзистенцијални и спиритуални проблем, утицала на избор стваралаца и дјела којима је посвећивала посебну пажњу. Отуда се јавило и њено схватање да велика умјетност може настати само ако је њен стваралац истински религиозан.

У српску културу Исидора Секулић је унијела сјеме једне више културе, љепотом мисли је зачинио, разноврсношћу тема обогатила. „Отмена и као сви отмени, напаћена и усамљена, она има за собом и једно велико искуство женске душе.“ То је писац који од првих својих корака у књижевности размишља о немоћи тијела, о пролазности и положају свега што је људско, о смрти која брише „све једначине“.

*

У заоставштини Исидоре Секулић, која се чува у Универзитетској библиотеци „Светозар Марковић“ у Београду, налази се папир, куцан на ћириличној писаћој машини, слjedeће садржине:

МОЈА ПОСЛЕДЊА ВОЉА

Умирање и смрт, последња борба коју свако мора сам издржати. После издисаја што остане, то више није нико, и зато над најпростијим погребом треба да влада најпотпунија тишина. Молим, стога да се мој леш завије у чаршав из мог домазлука, да се положи у најпростији чамов сандук, и спусти у сиротињску раку, по реду на гробљу. Без икакве аранжиране сахране, без говора и венаца, без новинских чланака. Свештеник ће ме испратити и прочитати над гробом драгу ми просту молитву Господњу. Сем свештеника, моји најближи пријатељи колико могу и хтедну

*

Поводом 130 година од рођења Исидоре Секулић, овом приликом, редакција "Слова" објављује интервју (који је ријетко ко код нас читао), а односи се на њен боравак у Црној Гори. Интервју је објављен у „Политици“ 1937. год, а потписује га Новак Милошевић. (Поред великог броја српских писаца и изостављање Исидоре Секулић из црногорских реформисаних школа и школских програма је начин де се ти програми „растерете и модернизују“)

(В.Т.)

Новак МИЛОШЕВИЋ

ТРАГЕДИЈА ТЛА, СИРОМАШТВА, УСАМЉЕНОСТИ

Утисци и запажања једног тако искусног путника какав је гђа Исидора Секулић, наша књижевница, без сумње нису без значаја за овај крај и његов туризам. Бављење гђе Исидоре Секулић на Цетињу и у Црној Гори везано је било за њено проучавање највеће и најзагонетније величине овог краја, за нашег бесмртног владику Рада. Тај њен рад и интерес, интензиван и топао, везао је неколико Цетињана за њено друштво. Чинили смо за њу што смо могли, између другог пратили смо је на њеним путовањима. Са тих заједничких путовања ево неколико разговора.

Можете ли нам рећи нешто опште?

- У вашој земљи и њеној класичној прошлости, ја се поново и поново враћам на један величанствен и мучан проблем, на појаву оних дарова духа који нису зарађени него дати, на појаву генијалности. То је највиши људски домет, а није зависан ни од каквог људског усавршавања и савршенства у учености, нити од савршенства у светости. Једна једина ваша породица, Петровићи Његоши даје низ творачких духова, чије је свако дело одрицало баналну равноћу, живот неоригиналан и секундаран. И није потреба мислити ту пре свега на владику Рада. И дипломатије и политичке и духовне величине беше већ и пре њега. Посланице Петра I народу црногорском, брдском и приморском, то је већ проблематика духа и душе, чисти напори за један виши свет. Али не само ваши владари и господари него ваши борци и главари уопште, и кад су зло чинили, нису допуштали да зло сађе у баналне равноће. А данас, ваша школована омладина, ваш понос али и ваш опасни прелом, ја видим да показује много лепих напора ка принципима духовним. Многи од вас закорачују у лепе каријере а многи од вас носе у себи борбу вишу и вреднију од сваке каријере. Као вазда у Црној Гори, ви имате индивидуалности, али имате

и персоналности. Све мислим, тамо где сте неодлучни, где лутате, помагаће вам и даље класични елемент ваш: трагедија гла, сиромаштва, усамљености. У земљи без вода и бродова, без равница и железница, са ауторитетом једне сјајне и строге традиције, сви су ваши циљеви далеки, и свако ваше стижање води кроз озбиљност високог реда. Пут до Његошевог гроба треба да остане стеновита стаза...

Хвала за те Ваше речи можда их најбоље потврђује то што ми Црногорци ода свуд видимо Ловћен, а на Ловћену највећи наш споменик и вредност... Збиља знате ли да се говори о аутомобилском путу до гроба владике Рада? (Гђа Секулић је непријатно изненађена)

- Да Бог да да не буде истина што рекосте. Мислим, било би то не само неразумевање него неразум. Настала би лажна привлачност места. Возили би се људи у докону шетњу, стизали уз баналан шум пиштаљке и мотора, вероватно понеки и са ужином и у корпи. Замало никла би у близини кавана! Страшно! Јер гроб владике Рада, великог и трагичног човека, треба да остане не само сведочанство оног света... Једном приликом погледала сам врх Ловћена са ћеклићке стране, ноћу. Густа помрачина је завила капелу, звезде се поодмакле. Сигурно је и тада само једна идеја „мирно лећела између гробнице и небеса“... У Напуљу, смртно болестан, владика Раде је спремао својој земљи још једно ослобођење, црногорски новац. Дао је израдити плакету: на једној страни монете стиснута шака из које бију зраке на све стране. Увек је Владика носио у мисли и машти искре, лучу, зраке које пробијају оно што их стеже и гаси. - Зато га је вукло да легне на врх Ловћена у жариште муња и небеских ватри. Волео је да и мртав буде на месту опасну и усамљену, на каквом је и жив вазда стајао. Пут до његовог гроба треба да остане стеновита стаза, камењар, а ход до тог гроба ћутљив, напорно успињање.

Ми Црногорци имамо можда и одвише таквих стаза и таквих ходова. Сећате се да смо се и до горњег манастира Острога тако успињали?

- Сећам се, и волим што је тако било. Кад човек пешке иде и мало муке троши, ништа успут није индиферентно. Само пешке пређени путеви везују човека истински за предмете, просторе

и времена... Кад је о Острогу реч, збиља се човек више везује за простор и време но за зграду, цркву и живот Св. Василија Острошког. Нема тамо архитектуре, има грандиозна непролазна природа и има историја. Тешка окомита црвенкаста стена гута све. И доњи манастир који се приљубио уз њу; и горњи, сав од испосница који је целином улегао у камен; и она стара калуђерска писма владарима црногорским о окршајима с Турцима; и чудан доживљај, таман и крвав, владика Раде, који је ту долазио на миран договор са пашама и агама, а вратио се последије покоља турског... За мене, Острог има чари и тајанства само као симбол. Символи увек везују два разна света, један виши, чији су знак, и један нижи којем су знак. Острог као црква и светиште не покурава мисао, али је покурава као симбол. Пошто је човек са галерије горњих испосница гледао провалије и просторе, а одоле гледао горњи манастир као у камен утиснуту икону, и над њом ивицу стене под небом - осети моћ да чита знаке симболичне. Ништа на свету не бива довршено сасвим, ништа не бива коначно савладано. Острог је камени колос, Острог је историја, Острог је светац, али око Острога је свет провидан, линије се размичу, епохе и времена улазе једно у друго, ми у њих, они у нас. Све се тихо и благо љуља, ништа није за вечност очврснуло, над један тријумф стаје други, над доњи Острог горњи, над обадва симбол који их једино везује... Можда је и боље гледати Острог само из даљине и кроз мисао, не приближавати му се са шареним животом који помућује елементе симбола.

Чини ми се да Вас је и наше Црно језеро узбудило у својој спиритуалности?

- Јесте, та далека и висока вода на Дурмитору, до које смо толико путовали, дохватила ме је за душу као неки високи суд над свим што је од пролазности. Наш пут донде био је већ незаборавно особит. Оставили смо и Морачу и Зету, и градиће и села, и пастирска изборишта, и ушли у област строго, хладну. Сећате ли се како смо зебли, како смо недовољно крви имали за оне сфере? То су били катуни, на којима се дрхће. Чобани заогрнути, она дивна зелена трава мора бити ледена, овцама је било хладно, лежале су згрудване као камење. Ни орлова више нисмо виђали. Уосталом све живо реткост је у Црној Гори: човек, стока, птице. У Цетињском пољу, у савршено мирну и чисту

цетињску летњу ноћ која има нешто од пролећа, а нешто од позне јесени, чује се по један цврчак, сам самцит, или два, три, пет... Тамно је име и вода у Црном језеру. Од сенки четинара, од заробљености у стене, ко зна од чега још, јер ја ту сигурно немам да кажем последњу реч. То је царство густо зелене боје коју сунце не разблажава. Један северни песник назвао је једну шумску жену Зелена. Мора их бити заиста и око Црног језера. Сећате се оне муњевите авантуре нашег сапутника? Одједаред, искочи из дрвећа бели коњ и на њему Зелена. Млада девојка, у зеленој хаљини, боса, јаше у седлу од ђебета, сигурна, примитивно срећна. Ви дохватисте брзо ону вашу несрећну машину која све фиксира, а наш сапутник похита да остане на скици са Зеленом. Преваристе га, онако доброга младића! И ви, од шале, и онај коњ утече с девојком љубоморно... Црно језеро има своје огледало, и има своју тајну, ону увалу до које треба доћи, и која је врхунац лепоте дивље и тајанствене. Висинско језеро, стиснуто у тврд оквир са наглим разведравањима и тамнинама, јесте предмет непрестаног погађања. Унаоколо, у камену, миленијум трајања. Језеро живи од понорница, од њих му је живот, од њих ће му некада и смрт доћи а опет, има у тој мирној, као рибља крљушт светлцавој води нешто невино и младо, скоро беспомоћно нежно. Изгледа понекад као једно велико око пуно суза... Тргоше нас из меланхолије дивље патке. Прхнуше и распрснуше се као сачма из пушке. Угледасмо онда и низак, скоро војнички шаторић. Под њим опет једна Зелена, пече каву. Послужила нас је и узела новац мрзовољна, ћутљива, сама, боса, лепа. Самотна доколица или чини људе мрзовољнима, или до уметности развија грацију учтивости. У Црној Гори је ово последње далеко чешће... Висинска језера су слободна слободом чудном, затвореном и зато су пасивна, резигнирана, можда несрећна. Осећали смо то сви, и доста ћутали. Осећали смо живо како се све на овом свету своди на крају крајева на проблем слободе и на трагедију слободе. На овом свету и слобода саму себе једе? Што независније, индивидуалније, отргнутије нешто од ситних односа и свакидашњице, све више му слобода сама од себе пада у ланце самоће, непокрета, туге. Оно дивно Црно језеро је тако једна чудесна лепота, и трагедија слободе која саму себе ништи.

А смем ли Вас сада запитати на којем сте се месту највише сећали владике Рада?

- Свугде, свугде, на сваком месту. Црну Гору гледам, вас, моје незаборавне црногорске пријатеље, гледам а једнако владика Рада видим! Ипак можда највише на Скадарском језеру. Зато вам и не дадох мира док ме не поведосте лађицом преко Блата, да очима видим оно Лесендро, оно острвце за којим „изгорје Владика“... И Скадарско језеро је једна од оних наших природних појава која се не да зачас оком фиксирати нити судом оценити. Први пут сам га видела с висине, кроз сутон. Изгледало је древно. Као да се некада давно десио ту неки потрес, избацио велики неред, па се сва та револуција скаменила и постала један миран ред. Видела сам већ доста вода са расутим острвима, али нисам видела воду из које се прокидају читави ланци високих гребена и ртова. Лаза Костић је певао вале као „поносне белце и срчане ждрале“, а на Скадарском језеру гребени језде кроз воду као фантастични јахачи. Вода се зато смирила изгубила своја права, и можда би збиља сразмерно лако било исушити језеро, убити воду и сав овај неизброни локвањ који лежи на води жуто расцветан, сањив, не будећи се сасвим ни кад уски црни чунови пробијају кроз њега бразде... Вожња ваша, по језеру од Ријеке до вира, је л`те, била је нешто што скида све тежине. И летели смо са галебовима, и пливали са рибама, и струјали с водом. Срели смо „лађу“, малу дереглију препуну људи и жена који су ишли на погреб једном Кусовцу. Опет комадић историје црногорске, име које напомиње старе борбе, луде решености, крваву службу господару... Лесендро? Најмање и најраније међу острвима, али, ето, некако као срце у човеку, лежи на некој пустој и опасној средини и кључ је за све путеве. Кад Турци узеше то острво, и на њему Владичину кулу, трагични владика Раде надодаде себи још једну несрећну љубав. Отимао је Лесендро, па молио пашу за њ као дете, па у једном тренутку крикнуо и написао скадарском Турчину писмо од којег лепшег и жалоснијег нема на свету.

Још бих желео да ми кажете неку о Улцињу. Зар није диван? Виси на овој нашој сурој земљи као кактусов цвет, редак, један.

- Улцињ има нешто класично и нешто инспирисано. Природа – море, затони и гребени, задржали су један одсек старог изгубљеног раја, а плићаци азурне воде и као постеља мек и чист песак спремају нешто друго. За сада, Улцињ је још увек сав окренут у себе, лишен и монденитета, и зато је и његова красота оригинална и цела. Види се још у њему мали живот, сиромаштво, грација срамежљивости, у пристаништу свега неколико једрењака и у њима ситна риба трговачка. Две жене на риви, нежне као везиле из затворених соба, продају их без трговачког духа. На висини гребена Суке, где се гради будући луксузни хотел, који споро напредује, парк је напуштен, и у њему благује неки лењи и брадати Робинсон, који спава у хладу на миришљавој трави, неће да отвори капију, приморава професоре да прескачу бодљикаву жицу. У тој пустој башти је још један еденски стил. Дрвета тегле гране како хоће, газите по изданцима плавозелених кактуса, свугде се можете скотрљати до мора или у море... Ручам тобоже, а у мени су хиљаде трзаја свих чула и осећања. Шуми море, удара помало камен и прави пену, на противној страни видим стари град. Одмах ћемо тамо да кроз безброј његових рушевина и рупа гледамо пучину, небо, даљине, и наслућујемо шта нам је судбина... Још за сад у Улцињу не ричу безбројне сирене, још се не псују чунари, још не видите на све стране људе и предмете који чекају заповест и ћеф празних душа и пуних кеса. Још ништа није ни комично ни мизерно, ни старе куће, ни стари чамци, ни поподневни мир малог света, који има и брига и јада... Знаш, проћи ће то скоро. Улцињ је диван, горд, пун чари добрих и злих. Доћи ће луксуз и жагор, недостојна служба паметних и сиротих лудима и богатима. Али ја тада или нећу живети, или нећу у Улцињ долазити... А сада да завршим разговор. Дурмитор и Црно језеро, и Улцињ. Колико раздаљина, који контраст! Оданде догде требао би језик вечности, а мој је само језик временски и пролазни. Али симбол сам уграбила. Имам тамну јелову грану са Црног језера, и имам плавих кактуса из Улциња. Као у оној Хајнеовој песми палма пустињска и јела северна, и моје две стварчице ће везивати чежња, она којој нема лека, чежња моја, чежња за лепотом, која оде у понор прошлости и растанка.

КРИТИКА

КРИТИКА

Тамара ОГЊЕВИЋ
ТАЈНА МАГИЧНЕ ФОРМУЛЕ

Душан КРЦУНОВИЋ
ДЕМОКРАТИЈА ИЛИ
ДРУШТВО БЕЗ САВЈЕСТИ

Тамара ОГЊЕВИЋ

ТАЈНА
МАГИЧНЕ ФОРМУЛЕили о потенцијалним опасностима
неутемељеног маштања писца*Историјски роман и фантастика*

Стара је и опробана формула да се писац послужи неком минулом епохом, њеном сценографијом, костимом, језиком, а да би у њу сместио сопствено искуство, проблем или актуелност из свог живота или друштва у коме живи. То су радо чинили Селимовић и Андрић. Овај други чешће и у ширем друштвеном контексту, обојица, пак, заокупљени човеком у коловрату судбине, и углавном са намером да покажу да је човек увек на губитку, свуда, у свако време и по готово идентичном обрасцу. Последњих година, међутим, у моди је један, да га тако назовем, псеудоисторијски жанр, премда га појам фантастичног «историјског» (наглашени наводници су намерни) романа прецизније одређује, у коме су бројна позната имена домаће књижевности уобичајила да крену готово авантуристичком стазом пројекције својих искустава, размишљања и осећања у ликове што стварних историјских личности, што популарних јунака домаћих митова и епова. Чудан је, готово фантазмагоричан, спој у коме искуство и начин размишљања човека друге половине 20. и самог почетка 21. века «проговоре» устима средњовековних владара и властеле или историјских личности овог поднебља 18. и 19. века. Овај жанр је радо читано штиво управо зато што у себи носи романтични претекст националне историје, и то оних њених делова везаних за одређене периоде за које се идеалистички верује да су представљали праву златну еру. Велика друштвена, економска и политичка криза, ратови и измењен систем вредности, те у целини једна дуготрајућа кошмарна стварност на овом простору у последњој деценији, представљају у потпуности разумљив мотив за бежање у бољи део историје када је читалачка публика у питању, као што оправдавају и самог писца у доброј мери у његовом

настојању да фантазијом преобликује стварност. Када се при томе има у виду да су хуманисти италијанске ренесансе, живећи у времену једнако сурових екстрема, управо својим стваралаштвом отворили пут модерној ери, а на темељима ревитализације старе славе антике, овакав однос би у целини могао бити и оправдан и утемељен на једном позитивном културно-историјском искуству. Ма, колико у овом поређењу има сличности, макар и метафоричних, разлике су ипак далеко веће, јер италијански хуманисти су настојали да своје стваралаштво споје са научном методологијом, а плодне грешке које су правили биле су последице мањка ваљаних историјских докумената, док у домаћој књижевности маха узима један необичан тренд несвакидашњег фалсификовања историјских чињеница или њиховог прилагођавања идеји и циљу писца.

«Нама сликарима, као и песницима и лудима све је дозвољено», говорио је јула 1573. суду страшне инквизиције сликар Павло Веронезе, бранећи право уметничке фантазије на сопствени доживљај Тајне вечере на истоименој слици коју је радио за трпезарију манастира Светих Ђорђа и Паола у Венецији (данас у власништву венецијанске Академије). Нешто слично би могли дометнути и поједини савремени српски аутори у одбрану свог виђења пута кроз наративну шуму историјске фантазије. Проблем, међутим, из акутног прелази у хронични када публика игру маште, благодарећи одабиру историјских личности за главне ликове такве литературе, почне да упија као неспорне историјске чињенице.

Умберто Еко, велики мајстор књижевног преплитања историје и фантастике, запажа у својој књизи «Шест шетњи кроз наративну шуму» једно неписано правило које би требало да функционише на релацији писац-читалац:

«Основно правило у бављењу књижевним делом јесте да читалац мора прећутно да прихвати књижевни споразум, који је Колриџ назвао «одбацивање неверице». Читалац мора да зна да оно што се прича представља измишљену причу, али не сме због тога да поверује да писац лаже. Према Џону Серлу, аутор се претвара да прича истину. Ми прихватамо књижевни споразум и «претварамо се» да се заиста догодило оно што се прича.»

Еко је чувен по својим припремама за писање књига о чему није потребно нарочито говорити, јер свакоме ко је читао неко од његових дела савршено је јасно каква су обимна истраживања проведена пре него што се писац латио пера, да употребим стару метафору. Темелна анализа историјских чињеница, помно настојање да се схвати дух времена о коме се пише, упознавање са важним догађајима, па чак и климом, један готово археолошки поступак у прилазу теми како би се упило све од важности за њену убедљивост, а затим реконструисало као миље или једна врста позорнице на коју ће закорачити фиктивни јунаци, типични су за Ека. Коначни резултат је да спој стварног и плодова пишчеве фантазије постају у тој мери јединствени и структурално повезани да и поред јасне читаочеве свести да пред собом има игру пишчеве маште тој творевини не мањка аутентичности у хипотетичком смислу – није се догодило, али могло се догодити, односно догодило се у књижевном делу. Граница је неупадљива, али у достатној мери кореспондира са свешћу читаоца не доводећи га у заблуду (или барем не већину њих) шта је историјски веродостојно, а шта књижевно створено.

Еков поступак у предрадњама припрема за писање недвосмислено сугерише да сваки писац који жели да своје теме бира у узбудљивом, али и опасном мору историјске грађе, мора бити спреман на напоран рад који подразумева изграђивање правог научно-истраживачког метода у оквиру кога стваралац треба да буде, пре свега, најкритичнији према себи, односно кадар да контролише велике узлете сопствене фантазије.

Читава идеја, међутим, постаје вишеструко усложена када писац посегне не само за историјским амбијентом и духом неког времена већ када одлучи да његов јунак буде историјска личност. У старту ваља рећи да прави термин није историјска личност већ историјске личности, јер је практично немогуће, а опет у циљу уверљивости, извући само једну историјску личност на позорницу књижевног дела, а за њом не повући, у најсрећнијем случају, барем још неколико њених савременика. Коначно, чак и онда када тога писац није свестан, што је мало вероватно, нас тематски заправо привлачи неки конкретан догађај, аутентична ситуација, у

којој је исто тако конкретна историјска личност испољила такве и такве особине, повукла такав и такав потез. Како би иначе била уопште важна за историју да није конкретне ситуације у којој је делала, јер и најеминентнији друштвени статус неке личности у књижевном делу постаје безбојан ако нема радње. Радња је срце књижевног дела.

Како су по неписаном правилу одабира готово увек у питању историјске особе временски битно удаљене од тренутка у коме писац живи (а испоставиће се да је фактор време потенцијално најмања опасност), мањак личног искуства у смислу непосредног познавања и посматрања конкретне личности представља прву, али не и највећу тачку спотицања. Много већи проблем настаје у дуелу у коме писац треба да одбрани изабрану историјску личност од пројектовања сопственог духа и начина размишљања у њу. Наравно, никада је до краја не може одбранити, јер, коначно, он је тај који иницира «оживљавање», али је може одбранити у оној мери која је здравом разуму читаоца довољна да не помеша «оригинал» са књижевном интерпретацијом.

Добар пример сјајне контроле овог односа су «Хадријанови мемоари» Маргарет Јурсенар. Иако славна књижевница, која је за ово своје дело добила и престижну Нобелову награду, трансцендира на најдиректнији могући начин у лик великог римског императора пишући у првом лицу роман у форми Хадријанове исповести његовом наследнику Марку Аурелију, нико ниједног тренутка не пада у замку опасне сублимације да пред собом има аутентичан историјски документ, а не роман. Истина је, пак, да је Маргарет Јурсенар готово четрдесет година радила на овом делу да би маестрално интерпретирала цареву личност кроз његову сопствену нарацију о људима и догађајима ретко падајући у замку психолошке анализе (предност изражавања у првом лицу, јер човек себе изванредно ретко подвргава психолошкој анализи на начин на који то чини са другима), изрицања ултимативних мудрости и уплитања у драматичне поруке и поуке. Каузална повезаност свега оног што је Хадријан чинио за живота, а о чему постоје бројни извори, као и свега онога што је сам створио, уметнута у контекст једне врсте исповедања, у целини је довољна да се исприча узбудљива, и за публику уверљива, прича

којој додатну тежину даје чињеница да је реч о занимљивој историјској личности. Маштовита интерпретација навика, веровања, претпоставке о ненаписаном, а наслућеном између редова историјских докумената, простор су на коме упливише фантазија књижевнице комбинујући стварно са измаштаним у готово идеалном односу пропорција. Шта би Хадријан рекао о «погођености» свог лика одговор је на питање које би евентуално могао бити од значаја за саму књижевницу. За читаоце је важно да је уживао у узбудљивом, аутентичном путовању кроз Римску империју у II веку нове ере и то у пратњи једног од највиђенијих римских царева, а да притом није мрдноу из своје удобне фотеле. «Хадријанови мемоари» су тако суштински испунили примарну намену историјског романа *prodesse et delectare* (забавити и поучити), играјући улогу времеплова, али не и халуциногена, а поготову не опасног коктела фалсификованих историјских чињеница и фантастике.

У чему је тајна? У генијалном поступку доброг писца који зна да обузда своју машту, па и его, односно да их дозира и помеша у правом односу са историјским чињеницама, а то је такорећи права магијска формула. Састав је потпуно једноставан, али се мерама барата по осећају будући да је рецептура изгубљена, ако је икада и била записана. И, наравно, захтева много времена проведеног по архивама, библиотекама, музејима и сличним местима с обзиром да историјске личности уобичајавају да «настањују» такве просторе. Ту најмање има романтике, углавном прашина и сумњичави библиотекари и кустоси, али и подаци кадри да иницирају «оживљавање» прошлости у сарадњи са пишчевом маштом. Коначно, Морфејев брат, грчко божанство Фантаз (Φάντασία), од кога реч фантазија води своје порекло, има задатак да у сну људима дочарава пријатне ствари, док у психолошком смислу фантазија као појам означава ментални процес свесног преображавања реалних представа у представе које нису опажањем дате, што је продуктивно само онда уколико за последицу има креирање нових творевина – у овом случају књижевног дела, јер сваки књижевник мање или више кокетира с Фантазом широм отворених очију. Сигуран показатељ ствараоачеве будности је способност да уочи када је

фантазија преузела «власт» над њим.

Један од најбољих писаца историјских романа овог поднебља, покојни академик Радован Самарџић био је изузетан познавалац магијске формуле која је предмет овог текста. Његови романи «Сулејман и Рокселана», «Мехмед Паша Соколовић» и «Осман», да наведем само неке наслове, фасцинантни су спој утемељених историјских чињеница и изузетне способности да се дословно прође кроз ходнике времена, а из класичне приповедачке равни у којој је писац неутрални «сведок» и ненаметљиви наратор. Самарџића је красио бриљантан књижевни стил, али и ретка способност да без дотеривања чињеница гради живе историјске слике. Историчар Самарџић умео је без задршке да контролише књижевног фантасту и романтичара Самарџића, па ниједног тренутка нема дилеме код читаоца шта је документована стварност, а шта пишчева машта у овом случају координирана логиком која проистиче из великог знања. Мајстор заборављене српске уметности лепог казивања, која је нестала експанзијом телевизијског сокоћала, Самарџић оживљава историју виртуозном техником свођења историјских личности на људе од крви и меса, стављајући их у раван читаочевих очију, односно у поље његовог непосредног посматрања и могућности да их сам «упозна» и да сопствени суд о њима. Његова сугестивност почива на логици размишљања већине људи и то је чини и оправданом и пријемчивом. Илустрације ради, када Самарџић нуди љупко објашњење да је Сулејман Величанствени приметио Рокселану међу стотинама прелепих одалиски свога харема зато што се усудила да се насмеје враголасто и гласно у његовом присуству, сви смо дубоко свесни да овај неуморни истраживач овакав податак није могао пронаћи ни у најкомплекснијој архивској грађи. Зашто онда верујемо писцу? Зато што нам је већ показао у којој мери влада материјом проверених података, а само та претпоставка може да отвори пут уверењу да су његова апстраховања непознатог извесно најприближнија тачној слици онога што се догодило, али није забележено од стране савременика. Осим тога, у конкретном примеру, Самарџић се не устручава да размишља у првом реду као мушкарац, а тек потом као историчар - шта би најмоћнијег владара на планети

могло заинтриговати, шта би у њему могло потаћи искру занимања у једном простору испуњеном прелепим женама које све њему припадају? Мора, дакле, да постоји изазов? А, шта је опет изазовније од неког створења које на суптилан начин пркоси неким окоштаним нормама света у коме живи? Није се само Сулејман окренуо за тим смехом, њиме је, пегава и не баш прелепа, Рокселана освојила и све нас. Пишчева машта се «прелила» из лика увлачећи и читаоца у приказ, чинећи га саучесником. Крајњи резултат овог «путовања» времепловом је постигнут – забавили смо се, уживали смо, али смо много тога научили. Већина читалаца ће пријатељима рећи – «Знаш ли да је Сулејман Величанствени говорио само српски и турски, тако су венецијанске дипломате забележиле кад је устоличен на Порти, и тај документ и данас постоји у Венецији...». Срби ће, наравно, бити поносни на ову чињеницу и делимично несвесни да их мудри Самарцић води у спознају догађаја из не тако давне прошлости у којој леже бројна објашњења и сигурни путокази од важности за садашњост.

За добру књигу је од суштинског значаја да буде, пре свега, уверљива. Када славни антички песник Хорације саветује своје колеге по перу како да постигну уверљивост, он им каже да ће публици поћи сузе само у оној ситуацији у којој осећа да и песник плаче над истим мотивом. Историјска тема има ту врсту ограничења да се искуствено може «живети» само уз помоћ фантазије, уколико нисмо њен актер или сведок. Писац у таквим ситуацијама, ма колико да их није свестан, носи двоструку одговорност. И за себе и за читаоца.

У домаћој актуелној друштвеној и културној клими преплављеној збивањима у граничној зони између маште и стварности, сведоци смо тек делимично необичне појаве у редовима овдашњих писаца. На могућим путевима кроз наративну шуму све чешће избор пада на историјске теме, а историјске личности, посебно оне из доба српског средњег века, васкрсавају у ролама главних јунака значајног броја дела најновије српске књижевне продукције. Лепо враћање коренима и традицији, рекло би се на први поглед, али кад се узме у обзир паушалност у баратању познатим историјским чињеницама, коришћење историјских личности као паравана за егзибиционизам на ивици доброг укуса, а притом готово

политичарски гласне маркетиншке кампање које као неписано правило прате ова остварења, отвара се реалан простор за питање-каква је намена ове литературе? Шта је њен крајњи циљ?

Као паралелна, и извесно узајамно ако не повезана, а оно упливишућа, појава последњих десетак година у пару са овим псеудоисторијским жанром или фантастичним «историјским» романом, наступа и читав покрет назови «историчара», који то махом по образовању нису. Угледни византолог, професор Радивој Радић ће тај покрет како приличи академском грађанину и, изнад свега, господину назвати «новоромантичарима» (наглашени наводници су Радићеви), премда је реч о потенцијално опасној скупини квази стручњака која без оградe и задршке, са свим квалитетима добрих илузиониста, а уз лепу логистичку подршку медија, који као прави мечкари увек трагају за атракцијама без обзира на садржај, раде на прекрајању националне историје, без страха од било каквих озбиљних консеквенци. Да ли свесно или несвесно, псеудоисторијски или жанр фантастичног «историјског» романа, утеловљује и културно афирмише тлапње «новоромантичара», па уз несвесно упражњавање Гебелсовог поузданог метода претварања лажи у истину, фантома у биће од крви и меса, резултат подсећа на дело доктора Франкенштајна. У славном делу Мери Шели нисмо, наравно, имали недоумице шта је, а шта није фантастика, али у друштвеном миљеу савремене Србије, са публиком која благодарећи полувековном извитопереном третману историјских чињеница, барата полужнањима која су у правилу опаснија од незнања, постоји реална опасност да ова искривљења буду прихваћена као неспорне истине.

Ради уверљивости изреченог није лоше сагледати једну не тако далеку последицу баратања непровереним подацима из доба српског романтизма у 19. веку. Тадашња окупираност темама из националне историје имала је своје упориште у формирању модерног грађанског друштва, али и у значајним романтичарским струјањима која су упливисала из Европе у балканску Србију тек ослобођену од вишевековног турског ропства. Загледаност у средњовековље горљиво је опијала духове књижевника, песника, сликара, композитора ове епохе.

Једна од омиљених тема интерпретираних у поезији, бројним позоришним комадима, често сликана на монументалним историјским композицијама била је смрт последњег српског цара Уроша. Није нејаки син Силнога Душана пострадао у каквом окршају са напредујућим Османлијама, већ је према виђењу ондашњих романтичара, заснованом на народном предању, уморен руком Вукашина Мрњавчевића за колективно памћење и данас значајнијег као оца епског дива Краљевића Марка, него као једне од кључних фигура војне и политичке српске сцене у њеном средњовековном зениту. Није прошло много, а дошло се до утемељеног открића да Вукашин никако није могао убити Уроша будући да је пострадао 26. септембра 1371. (по јулијанском календару) у бици на Марици, док је млади цар умро 2. или 7. децембра исте године (по јулијанском календару). Неправда је тек делимично исправљена, јер у националној свести Мрњавчевићи, сви осим Марка, трају као синоним големе нечасне работе што је најдиректнија последица слике коју су о њима створили управо уметници. И они неуки, али маштовити, народни, али и они образовани.

Но, ако су романтичари 19. века интерпретирали одређене садржаје нетачно, у највећој мери зато што наука тога доба још увек није утврдила чињенице, чиме објаснити данашњи мањак настојања стваралаца да темељно и критички консултују изворе, па и бројне живе ауторитете? Ако се у целини може разумети да су кризна времена донела потребу за предузимањем мера у смислу духовног исцељења, подједнако и на индивидуалном и на колективном плану, и да ствараоци, што је природно, предњаче у предузимању првих корака, сасвим је сигурно да прекрајање и фалсификовање историје увијене у маштовите књижевне обланде нема исцелитељску духовну моћ већ дијаболочно својство да поведе у још страшније суноврате.

Или једноставније речено, примером Веронезеове слике са почетка ове приче – велики ренесансни сликар био је у праву бранећи кроз самосвојну метафору стваралачку слободу, неомеђано поље деловања фантазије без које стваралац и није слободно биће свесно себе и свог дела, али у праву је било и велико веће Инквизиције истичући да се не може свака креација уметникове маште оденути у име

историјског догађаја и представљати се публици као његова веродостојна слика. Нађено је, не бих рекла солomonско, већ најпоштеније решење – Веронезеова слика је променила свој назив из «Тајна вечера» у «Гозба у кући Ливијевих», сачувано је једно капитално дело за културну ризницу човечанства, а публика није обманута да пред собом има слику догађаја сагласну историјским чињеницама.

Напоследку, на средокраћу између историје и фантазије, чини се да је књижевник увек помало у позицији чаробњаковог ученика коме се лако може догодити да понесен маштом и мањком критичког става, у одсуству учитељевом, ослободи много веће и опасније силе него што је планирао, него што је у стању да контролише. Из угла гледања потписника ових редова, који је можда и неоправдано убеђен да нема ничег фантастичнијег од стварности иако је својим образовањем најдиректније упућен на историју и уметност средњовековне Србије и Византије, изгледа да књижевник који романтично тежи да своју фантазију упари са историјом и историјским личностима у заводљивом алхемичарском огледу, мора увек да буде на једној врсти опреза. Наиме, «жртва» евентуалних последица неуспелог експеримента неће бити само он, јер није сам у чаробњаковој лабораторији. Бројне очи гутају плод његовог експеримента. Читалац задубљен, удобно смештен у фотељу или на софу, у пријатном и мирном кутку свог дома, упија ретке пред собом, потпуно уверен да је безбедан.

«Уосталом, где је опасност?» - питаће већина – «Па тај човек само чита. Књига није бомба, она служи да подучи и забави.»

Ово размишљање је у доброј мери објективно, али не и сасвим тачно. Свако дело које има за циљ да подучи је својеврсна «темпирана бомба». Како је то својевремено на mudar и духовит начин, указујући студентима историје уметности Филозофског факултета у Београду како да одаберу књиге из којих ће учити, саветовала покојна професорка Јованка Максимовић: «Чувајте се погрешних књига (углавном се односило на рђаво написана или научним истраживањима превазиђена дела, прим. аут.), јер од њиховог читања може да вам експлодира мозак. Можда не истог трена, али пре или касније, сигурно.»

Душан КРЦУНОВИЋ

ДЕМОКРАТИЈА ИЛИ ДРУШТВО БЕЗ САВЈЕСТИ

*И. Петровић - Д. Петровић, Демократија с наличја,
Београд, Хришћанска мисао, 2006.*

У ери контролисане историје и контролисане историографије мало је професионалних историчара који се сјећају, а камоли придржавају, чувеног става Леополда Ранкеа: „како се стварно догодило“ (*wie es eigentlich gewesen*) који је постао гесло модерне емпиријске историографије. Управо је ово Ранкеово гесло главно начело којег се чврсто придржавао ауторски двојац, Илија Петровић (историчар и публициста) и Драгољуб Петровић (лингвиста), током писања књиге *Демократија с наличја*, чије смо читање овдје намјерни препоручити.

Књига про-вокативног наслова мотивисана је питањем шта је демократија? Ово наизглед једноставно питање може се поставити и на њега мјеродавно одговорити само ако се општеприхваћеним конвенционалним дефиницијама демократије одузме наивна саморазумљивост. Нимало лак задатак, поготово имајући у виду да језик све више прикрива реалност, чиме се мишљење вјешто држи на одстојању. Ето зашто је писање ове књиге изискивало двоструку компетенцију: лингвистичку и историографску. Поступак редуковања саморазумљивости налаже формулацију дилеме: „да ли је данашња демократија стварни израз народне воље или се ради о вољи коју изражавају елитни представници народа, као мањина доведени на власт да владају уместо народа; или се можда ради о олигархији, финансијској, војној, политичкој, или било каквој другој, која је овлашћења добијена од народа претворила у власт над народом“? Одговор на ово питање наметнуо је ауторима сложен посао праћења историјског пута демократије, од грчке антике до савременог доба, или од Флориде до Сибира.

Прије два и по миленијума постављена је сцена за велику свјетско-историјску ролу демократије или нечега што носи њену маску на импонзатној прилици уздигнутој на позоришним котурнама високих моралних мјерила и хуманистичких идеала. Већ овдје се испоставило да *демо-кратија* има у виду *демос* онолико колико је *демос* дио назива демократија који дугујемо Грцима. Други појам, *кратос*, владавина, одражавао је вољу тек једне осмине становништва, како примјећују Петровићи, која је требало да увјери остатак становништва да је управо та осмина репрезент народне воље и интереса. Већ ова античка диспропорција открива да је демократија олигархија. За разлику од каснијег, евро-америчког модела демократије, стари Грци демократске оријентације одликовали су се суровом искреношћу према својим неистомишљеницима. Знали су да кажу отворено: моћ је право и тај закон нисмо ми записали, он је божанског поријекла. Покорите нам се или ћемо вас сатријети. Такође, Грци нису гајили илузије о демократији, нису ни покушали да је идеализују. Већ тада она није сматрана најбољим политичким изумом, била је боља само од тираније, по хијерархијској формацији испод олигархије и монархије. Даљим историјским развојем демократија је наспрам себе имала још само монархију. Шта се десило са тиранијом и олигархијом? Аутори књиге *Демократија с наличја* документовано показују како је историјски пут „усавршавања“ демократије водио ка хибридизацији демократије, олигархије и тираније, уз нову историјску реалност – Ватикан.

Наиме, након што је грчки модел демократије искрварио у суициду грађанског рата између Атине и Спарте, демократија је оживјела крајем 18. вијека, кроз америчку Декларацију о независности (4. јул 1776), а потом и кроз француску Декларацију о правима човјека и грађанина (26. август 1789). Обје Декларације говоре о владавини права, праву на живот, тежњи ка срећи, слободи, једнакости, а француска верзија додаје и братство. Америчка декларација је софистициран, готово философски текст утолико што сугерише несклад између идеалне једнакости свих пред Богом и законом и реалности живота пуног разлика. Француска Декларација је универзалнија, односи се на све људе, на човјечанство. Али оно што занима ауторе књиге, браћу

Петровић, јесу импликације ова два манифеста демократије. Постоји каузална веза између француске Декларације и револуционарног терора из 1793, између америчке Декларације о независности и систематског истребљивања, пљачкања и отимања територија на којима живи аутохтоно индијанско и хиспаноамеричко становништво. Француски модел демократије због револуционарне суицидности ометен је у даљем развоју, док на крвавим европским колонијалним искуствима експлоатације туђих животних ресурса почиње да се развија напредни амерички модел колонијалне демократије, уз обавезну мантру: слобода, једнакост и братство. А да америчке демократе нису биле гадљиве ни на комунистичку демократију потврђује, како заједнички катихизис врлина – слобода и једнакост – тако и ријечи хвале које су амерички предсједници упућивали Стаљину. У том смислу, интересантна је компаративна анализа француске и руске привреде прије 1789, односно 1917. године. Економски и социјални параметри показују да су предреволуционарна Француска и Русија биле богатије и правно уређеније државе од оних држава из постреволуционарног периода у којем су владали терор, бесуђе и биједа. По свој прилици православна хришћанска царевина морала је умријети да би могла оживјети демократија у новом идеолошком руху. Шта рећи осим да је парамецијумска способност трансформације структурно обиљежје демократије и њене патогености. Да се овдје не ради о субјективном суду аутора и њиховом ресантиману читалац може да се увјери на основу увида у бројна цитирана документа и свједочанства о отвореној подршци које је америчка политика пружала тоталитарним режимима науштрб народних покрета који су носиоци традиционалног система вриједности и морала. Иде у прилог објективном истраживању феномена демократије и то што на примјеру односа Мађарске и Аустро-угарске према српском народу аутори показују како је демократском дискурсу иманентно насиље. Обећање демократије властитом народу обично се испуњава на штету другог народа. Амерички модел демократије најдаље је одмакао у томе не престајући да се усавршава на основу искустава Великог рата (Првог свјетског рата), а онда и искустава хитлеровске Њемачке током „утопије зла“, како је Ћосић назвао 20. вијек.

Ако се читалац након прве двије трећине књиге запита о статусу српске политичке мисли и њеном односу према идеји демократије, на одговор неће морати дуго чекати; то је тема поглавља „Самоуправа“. Мада је ово питање спорадично разматрано и у другим поглављима, овдје му се приступа историјски и проблемски. Основна нит водила је у сљедећем: српски народ је као свој основни политички принцип имао народнусамоуправусаистинскимдемократскимпотенцијалом, што је у оштром контрасту са америчким колонијалним моделом демократије. Како је Америка највећи произвођач и извозник демократије, српском народу је требало избити из главе његове политичке идеје опробаним поступком који аутори називају „завођење“ или „утеривање“ демократије, и то путем система „вриједности“ тзв. Новог доба (New Age: сексуална и психоделична револуција, феминизам, хомосексуализам, невладине организације...) или „лукавством“ као што је војна агресија од 24. марта 1999. године. Циљ се не мијења: сломити отпор, од људи направити послушне аутомате без сопствене воље, фанатизовати „домородачке“ присталице демократске оријентације и створити друштво лажног плурализма; лажног јер би демократска расправа о слободама и једнакостима у стакленој башти колонијално зависне државе била у рангу „расправе о магарећој сјенци“ – *De asinus umbro disceptare*.

Узмимо да су све ово само спекулације повријеђеног српског националног поноса, занемаримо обимну библиографију, историјске изворе и свједочанства на која се аутори књиге *Демократија с наличја* непрекидно позивају, одбацимо тврдње Харолда Пинтера, добитника Нобелове награде за књижевност, не гледајмо филмове Мајкла Мура... Поред свог револта и осјећаја горчине према овом врлом новом свијету, ова књига побуђује два неподношљивија осјећаја.

Неподношљив осјећај да би се могло живјети у *друштву без савјести*: „Јер, не може се једно друштво, још мање појединац, свакодневно суочавати са злочинима који се чине у њихово име, а да се ти злочини не припишу и појединцу и целом друштву. И не може једно друштво, још мање сваки појединачни припадник тог друштва, правдати злочине сопственим интересом, односно коришћу које ти злочини доносе. Уколико се тако нешто ипак дешава, значи

да је у друштвеној и личној савести преовладао злочиначки дух, те се и друштво и појединац у свом деловању руководе злочином а не савешћу“ (стр. 218-219). Ово је круцијална етичка теза цијеле књиге.

Неподношљив осјећај број 2: осјећај да нам пријети писање Устава *друштва без савјести*. Примјера ради, то би био црногорски Устав без Његошевог и Вуковог српског језика.

На крају, требало би рећи да је књига *Демократија с наличја* изузетно информативан и богато документован текст уз обимну цитатност која јемчи пуну објективност. Томе иду у прилог нумерички изражен „салдо *mortale*“ српске виктимологије, али и салдо жртава код других народа, пострадалих због демократији природног перфекционизма. Наши реномирани научници одлучили су се да своје дјело опреме научним апаратом и референцама на начин који не оптерећује читање сталним погледима на подножне напомене. Текст који апсорбује пажњу прожет је ироничним опаскама, сократовски стимулативним за мишљење, а „Азбучник мање познатих речи и израза“, сам по себи инвентивно рјешење, на крају појединих поглавља, представља праву малу енциклопедију дефиниција слободе, демократије, политике, зла, цивилизације, хармоније и др. из најоштријих пера која су вјековима васпитавала човјечанство. Мој фаворит је Анатол Франс:

Цивилизација – „Оно што људи називају цивилизацијом, то је садашње стање, а оно што називају варварством, то су прошла стања. Садашње стање зваће се варварство кад буде прошло“.

У МАКАЗАМА

У
МАКАЗАМА

Милутин МИЋОВИЋ
ЦРНОГОРСКИ ИНФЕРНО

Миомир-Бели КОВАЧЕВИЋ
РАНИ ЈАДИ

Милутин МИЋОВИЋ

ЦРНОГОРСКИ ИНФЕРНО

I
ЧИТАТИ ИЛИ НЕ ЧИТАТИ

Ко је прочитан, више га нема. Боље би му било да га није ни било, да се није ни родио. Која је књига прочитана, више не постоји. Боље би било да није ни писана. Боље би било и писцу да се није заваравао да га има, док је писао књигу, која је већ прочитана.

«Прочитан» је стари еуфемизам, за препоруку непостојању, заборава. Тешко томе ко је «прочитан», ко је догледан, у коме више нема ништа сакривено. Тешко и оним у којима је сакривена непрочитана мука, која се видљиво ваља по нашим улицама.

Неки писци често штампају и објављују књиге. За годину дана, најмање морају написати двије-три. Ако напишу три, морају објавити, двије, или нијесу живи. Ако не добију какву наградицу, живи су, али не постоје, што им је некад теже него да нијесу живи. Кад објаве књиге, долази најделикатнији моменат. Четири екземплара понесу у торби, за најмање четири познаника које ће срести тога дана. И сваком потписују, са «најискреније», «твој брат» и сл. Прималац, суздржавајући презир те искрености, љубазно прима књигу, а у себи говори - никад је отворити нећу, видим већ, завршиће на смећу. Јер, прималац, или уопште не чита књиге, или је, унапријед, прочитао аутора. Црногорске депоније пуне су неотворених књига. Зато се са њих некад зачују ноћни јауци. Ко их чује, не зна с којег свијета долазе.

Често човјек, мислећи да учини нешто добро за свој живот, у ствари себи организовано спрема пропаст. Не само један човјек, то и не би било тако катастрофално, то често себи чини и цио народ, држава. Кад је у питању појединац, и његова слободна одлука, ту има простора за дилеме, преиспитивања, открића и долажење до другачијих увида и сазнања, али кад

тим путем крене народ и држава, не пушта нико никог док не поједу све што су узели у уста.

Држава Черногорија форсира једну екипицу писатељија, помаже објавленије књиги их, организује промоције, мишление, сценско наступление, пријеводаније на постјугословенско шумојезичаније, поспјешајет с ума сидшее шумомлатеније, читателно замлатеније, јавно мле(ве)ние и електронск(о)е алапаче(ње) об етом, хорско језиканије и групно језикарање у ченогорском високоумном мраколјубију. Наравно, држава само помаже писце који су јој јасни до краја. Чије читање не оставља простора за тајну, за недогледност, за отварање других, или првих увида. Држава Црна Гора, у чијем програму стоји, као приоритетан задатак, *убијање тајне свог поријекла*, лако је претпоставити које писце воли да промовише - во имја опшчег полуденија, из мертвих. Вазносећи се у језичком карамлуку, до ништа!

Има писаца у Црној Гори, међутим, за које нико не зна како живе, од кога добијају помоћ, не појављују се на државним и културним манифестацијама, ријетко објављују, ником не препоручују и не потписују своје књиге, са «искрено», ни са «неискрено». За њих њихови читаоци не знају гдје живе, с ким разговарају, у којем граду, у којем се свијету налазе. Али, знају да постоје. Имају потребу да пронађу њихову реченицу, у мраку овог свијета. И то им је, ако се деси, доста. И првима и другима.

Од тога и живе.

II НИКО

Најсигурније вам је да сте нико. Најмање ћете имати проблема, кад сазнате и прихватите да сте нико. Јер, ако у оваквом свијету, сами не можете ништа да промијените, шта би могли бити друго? И боље је да то сами видите, него да вам други доказују. Што прије сазнате да сте нико, живјећете с мање проблема, или, можда, без икаквих проблема.

Понеко се у животу залети да учини нешто и да буде неко, док му њихов шеф каже: стани, знаш ли ти да си овдје *нико*! Ако ћеш да будеш нико, што ти није лоше, остани овдје, а ако ћеш да покушаваш да будеш неко и нешто, онда ћеш овдје бити *нигдје и нико*.

У последњих 15 година видјели смо многе, посебно на политичкој сцени, који су се залијетали да постану неко, дизали око себе пару и клопарање ко старе локомотиве, све док се нијесу суочили са шефом на терену, и наивчини сасуто у лице – лакше мали, знаш ли да си овдје нико: Крочиш ли још тако, нема те! Многи су се повратили, а неки се одмах унередили на своју претходну причу, и прешли да раде за новог газду. И постали *више но нико*.

Организацији модерног свијета најпотребнији су нико-људи. Свјетски центри моћи, остварују глобалне планове и програме, консенсуално донесене и усвојене. Ти програми треба да се остварују, а не људи, преко којих се остварују. Често, остварење планова и програма, захтијева убијање људи, дјеце, закопавање историје, културе, светиња. Људи раде свој посао, и знају да не могу ништа да промијене, и да су у суштини, нико. Стручњак је, рецимо, за атомску физику, а не за човјеков живот или смрт. Ако му то не смета да свој посао обавља без других мисли, онда може да достигне савршенство. Такво стручно савршенство, да више не постоје за њега људски проблеми, чак ни смрт. Јер, на крају, шта је ово, ако није то!?

Институти који организују друштвени живот на гро плану, имајући у виду, ипак, људску психологију, смислили су користан еуфемизам, за (нико)човјека, а то је - експерт.

Ако човјеку психолошки смета да буде *нико* (сувише је дехуманизовано!), онда може да буде неки експерт. Данас се тражи експерт за свашто. Ако вам је милије да будете експерт за *нешто*, него *нико* у свему, ето будите експерт. Пријавите се у неку партију, невладину организацију, и будете експерт за нешто. Експерт за људска права, сиво тржиште, колективну депресију, кинолошки експерт, експерт за црногорску граматику (иако нема језика, али цркава од посла неколико експерата!). Не може се набројати зашто се све данас траже експерти. Сав је Балкан под будним оком бјелосвјетских експерата. И Црна Гора је под рентгенским зрацима. Експерт за телекомуникологију и парапсихологију, може вам у црногорским брдима, или, док лежите полумртви на црногорским плажама, ласерском техником наснимити мисли из космоса, ако сте интересантни. Што вам насними, то сте. Ваш мозак оде на експертизу, а ви још мислите да вам нико не може ништа.

Да није Бог видио да се свијет у савршену смрт затвара, не би долазио на земљу. Могао би све одозго учинити. Али, кад је видио, да људи праве савршену смрт, а то зову живот, забољело га је срце на четворо, и дошао. И показао се као човјек, човјеку, изливајући на њега небеску љубав и мудрост. Изливајући, и док су га распињали са свих страна, удружени и задихани, нигдје и нико. Али, то Богу ништа није сметало да уђе у човјека, унутра, и да му отвори она Врата, на која улази живот, а излази смрт.

III УДЕС

Срби се тек сјете ко су, кад дође да их нема. То је њихов усуд. Човјек има негдје један ослонац, који га држи у животу, а хиљаде провалија које пријете да га прогутају. И народ има један ослонац, који му је с неба спуштен на земљу. За Србе је тај «длан» небеске земље - Косово. Док могу да долазе и проналазе тај ослонац, има их. Кад се одвоје, кад обневиде за њ, нема их.

Тако су Срби често постајали најприсебнији, кад већ дође да их нема. То је њихов парадокс. Тада се сјете ко су, тада све од почетка промисле. Више пута у историји, изгледало је да је дошло да их више нема - и 1389, која је трајала пет вјекова, и 1914. и 1916. и 1941. и 1999. Тада се пројави из дубина народа оно зашто ни сами нијесу знали, оно што их опет обасја у свом имену.

Нови Црногорци су почели друкчије да реагују на унутрашње потресе, то јест - кад дође да их нема. Почну да измишљају фиктивне ослонце, фиктивно памћење, и опијају том фикцијом, као неким новим животом. Тако су сад навалили да постану они који нијесу, желећи да једном докрајче и растура оно што су били.

Ко нема суверенитет над својом реченицом изгуби и власт над својим животом. Шта ће му онда «грађански и државни суверенитет»? Без суверенитета над својим ријечима, својим памћењем, ти апстрактни суверенитети, постају маска за разарање ентузијаста, којима је подметнута туђа прича као своја.

Нема ефикаснијег начина да те неко растури изнутра, него да ти подметне причу, коју ти прихватиш као своју. Више не можеш да се снађеш, ако ти се то деси, изгубио си духовни

суверенитет и имунитет. Сметнут си са своје матрице, са свог ума, и онда живиш као «сметнут» човјек. Видиш колико је «сметнутих» Црногораца данас.

Кад упиташ таквог Црногорца – што хоћете да промијените име свом језику? Он одговара, - «тако су урадили и Бошњаци!» Видиш га - он више није он, подметнуо је себи некога, и постао му слуга, који сад пази шта ће рећи, имајући њега, а не себе, у себи. Одлучио је да буде **иман**, а не, да га **има**. Сигурније му је тако. Да га има Црна Гора, а нека га немају људи, браћа, преци, култура, Бог. Нико није на губитку што га нема, кад је такав, зато треба да се освети сваком кога **има**. Кад га упиташ, - што ће вам та «ццц?» - Он је већ наснимио на свој неотпакован церебрум, договорен одговор: Мене не занима црква, не интересује ме шта је то, али то треба држави Црној Гори. Логичан наставак ове реченице, био би: Држава, без људи, треба да иде у цркву. Држава, без људи и народа, треба да иде у цркву, које **нема**, а народ је ту да компромитује цркву које стварно има, јер је боље да је нема. То би могла бити формула, и логика прописаног унутарцрногорског спо(не)разумијевања.

У прошлом вијеку, православни Словени су прихватили комунистички манифест, као неко људскије и земаљскије Јеванђеље, од оног, парадоксалног, Божијег. И слиједећи ту причу, кренули су да сатиру себе, као да обављају неки свети посао. И нијесу се могли наситити своје пропасти за цио вијек. Та подметнута реченица тако им је страствено разарала мозак, да је несретни «вршилац радње» убијао брата, из «велике љубави» према, укуцаној му у главу, реченици.

Људи и народи се разликују по том, како се понашају, *кад дође да их нема*, да ли допуштају да се у њима разграна удес, упитност, у којем се открива онај скривени ослонац, поменут на почетку текста, или бирају нешто што им други подметну.

Дошло је опет Србима да их нема, а из најдубљег искуства народа пројављује се неколико аутентичних, светлећих избора: светосавски, лазаревски, милошевски, и његошевски.

То што је остало глава у народу да мисле, обасјане су, већ, из дубине ноћи, тим зраком.

IV ИНФЕРНО

Инфериорност је директна веза са нашим инферном (доњим свијетом, паклом). Наравно, никога на свијету нема без свог инферна, али свако није инфериоран. И једини начин да не остајете у слијепом загрљају са својим инферном, јесте да вјежбате по-двиг. Кад је неко инфериоран за свој рачун, то нас сувише не узнемирава, али кад наши државници показују инфериорност, према страним државницима и идеологијама, то директно вријеђа ваш народ, историју и културу.

Причало се о црногорском чојству и витештву, у последње вријеме све смо више свјedoци црногорске инферналне инфериорности.

Кад Црногорци доказују своју инфериорност, то раде на екстреман начин, апсолутно саморазорно, с ону страну ума и морала. Од њих се толико и не тражи, али, «хајте, кад сте навалили». Ваљда је то подсвјесна одбрана од свјесне перцепције таквог чина. Јер, често је немогуће чинити то и бити свјестан шта (себи и нама) чини.

Инфернализација Црне Горе кренула је с врха Ловћена. Тада је маестро Мештровић (бивши православац!) помогао црногорску угријану инфериорност да се попне на Ловћен, и дао јој подршку, да у инферналном надахнућу раскопа наше највише култно мјесто. Тако су Црногорци Његошево живо камење збацили с Ловћена, а мртво камење Маузолеја испели на Ловћен, тј. на душу Црне Горе.

Политички гестови се изводе увијек с мање или више културе (зато они никад нијесу само ствар политике). Екстремно подаништво подразумијева позајмљивање идентитета од онога кога хоћете, из инфериорности, да уважите. И то је простор психопатолошке аналитике. Максимално позиција јесте, када инфериорни, из велике поданости, жели да учини, и више него надређени жели. Да би била игра савршена, и иронија апсолутна, и злочин без кривице, супериорни само намјешта ситуацију, да инфериорни добровољно чини, оно што треба да му се учини, да коловођа не би прљао руке, а понижење било апсолутно.

Из календара црногорских инфериорно-инферналних дјела, издвајају мрачне услуге Секуле Дрљевића за остварење НДХа. Побуђен великом инфериорношћу према «тисућљетњој хрватској култури и држави, католичкој цркви» ревносно је

правио тешке «услуге» Црној Гори, а посебно је познат по логистичкој подршци на покољу Црногораца на Лијевча пољу 1945.

Прије тога, а у вези с тим, велики, али, на срећу, кратко-трајни, инфериорно-инфернални узлет Црногораца десио се, уз помоћ Дучеа и Павелићевог изасланика, Дрљевића, проглашењем једнодневне «Независне краљевине Црне Горе» 12. јула 1941. на Цетињу.

Најновији инфериорно-инфернални догађај десио се недавно у подгоричком Парламенту. Градоначелник Подгорице, прогласио је почасним грађанином предсједника Хрватске, ваљда као награду за растурање Југославије и, посебно за етничко чишћење Хрватске од Срба, «бљеском и олујом». И без бљеска свијести, видљиво је да је «бљесак и олуја» из 1995, било друго полувријеме олујног невремена, које је над Србима бјешњело у Јадовну и Јасеновцу, и другим култним мјестима хрватске Независне државе од 1941-45. Јако је видљиво и да се добра скупина хрватског народа, и прије и послвије, показала као острашћени месићи на српском етничком простору у Хрватској. И сад, кад се одигравају посљедње игре Распада, и Мугоша, као добар дечки, поскочи да заигра Месића у Црној Гори, онда Месић без муке може бити Мугоша у Подгорици. А још ће се игра показати промишљенијом, кад дечки донесе црногорско признање у Загреб, да Загреб и не мора, за сад, ни да улази у Подгорицу. Јер, кад се, по учињеном послу, Мугоша врати из Загреба, нормално је да он истодобно буде и Месић.

А конзеквенце ће сносити сви на које се односи игра!

РАНИ ЈАДИ

Црногорци су били најкоротнија капа међу трагическим народима. Претекли су у косовском ковчегу који се послије потопа српског зауставио на врху српског Арарата, на Ловћену. Народ са биљегом косовским, коме је погибија била потоња слава и једина нада. Звали су их Спартанцима да би и Грцима понос учинили.

Са Другим ратом почели су рани јади, трагедија једноструког идентитета. Прошлост Црне Горе сабише у осам офанзива, у “Прокрустову постељу”. Јајце постаде сабирни центар и “породилиште” неоцрногорства. Црногорци почеше да вјерују учитељу, а не учитељици живота. Прво су на Бога ударили. “Нема Бога, мајко” - наредио политички комесар. Доста се питао Бог, ред је дошао на политичке комесаре. У једном никшићком селу покушали су да га сахране, Боже ми опрости. Једва је жив укапулао. Побиједише “идоли Титове пећине”. Наступили удесни дани из партијског календара. Наступила потоња ура црногорског народа.

Није чудно што је Његош своју прву пјесму насловио “Свемогућем Богу”. Чудно је што је Његош постао “случај” свемогућег Милована Ђиласа, који је међу првима изишао у “кожном повезу”. Случајно, Његошева сабрана дјела у кожном повезу пола вијека касније. “Тако се у одређеном моменту могло борити за стварно Марксов идеал и марксистичку садржину и с Његошем као конкретним обликом тог идеала”.

Црногорци посташе револуционари и несрби, а Његош конкретан облик Марксовог идеала. Дарвин је постао најцрногорскији научник. Његова теорија еволуције у Црној Гори је добила најдубље научно оправдање. У “Чланцима 1941-1946”, “јадом преливеним”, Милован Ђилас је “убједљиво” доказао да Црногорци и Срби припадају различитим нацијама. Новоцрногорци су постали народ за себе, али “браћа по матери” са Србима. Када су минули идеолошки рани јади, исти је порекао своје злодјело, али су остале

трагичне последице и национална трулеж. Народ је преведен у “помамни лик”, у стање “најгоре душевно”. Срби у Црној Гори су постали 100 посто Црногорци, и више од тога. Процентом нијесу мјерили свој идентитет, него исказивали мржњу према Српству. “Конвертитски синдром” је постао пожељна болест. Сада се успјешно премошћава паганство и поганство, антички град Дукља и босански Јајце. Српство у Црној Гори је стијешњено врагом и ђаволом. Добро је што неки нијесу Срби. У противном, Српство се од тог пораза не би опоравило.

СТАВОВИ

СТАВОВИ

Драгољуб ПЕТРОВИЋ
ПРЕСУКАНА ПАМЕТ

Драгољуб ПЕТРОВИЋ

ПРЕСУКАНА ПАМЕТ

(Поводом текста Р. Маројевића

Распарчавања језика није било, Слово, 11, 2007)

Кад сам се, прије десетак година, последњи пут (по)спорио с Радмилом Маројевићем и утврдио да је он утемељио „посебну“ лингвистичку дисциплину (*Књижевне новине*, Београд, 933/934, 1996), понадао сам се да сам све неспоразуме са њим ријеших. Његов чланак под насловом *Распарчавања језика није било* (*Слово*, 11, 2007, 126–130) показује, нажалост, да сам се преварио и да он има још много шта да приложи „својој лингвистици“. Маројевић је, на крају свог текста, ставио напомену: „Иако је био одштампан, овај чланак је по налогу »цензуре« повучен и није објављен у »Политикином« додатку Култура, уметност, наука.“ Ја не знам да ли *Политика* има „цензоре“, али разумијем разлоге због којих је текст „повучен“: у њему нема ниједне мисли због које би завређивао да буде публикован и аутор би био на добитку да то ни овдје није учињено.

Маројевић се спори с мојим текстом *Распарчавања језика је било* (*Политика*, 2. дец. 2006) и вели да је он „занимљив као парадигма тзв. **католичке лингвистике**“ и да ја његов Покрет за обнову србистике „перфидно преокреће[м] у *Покрет за поправљање историје*, сматрајући да је **католичка лингвистика**, у складу с Марксовом 11. тезом о Фојербаху, већ променила свет (= неповратно преименовала српски језик у хрватски и његове подручне варијанте).“ Кад се нормално размишља о догађајима који су пресудно обиљежили судбину српског језика и његових носилаца током последњих 10–15 деценија, могло би се ту наћи мјеста и за Маркса, али и за Фојербаха и Маројевића. Као школован марксиста, наиме, Маројевић се залагао за право сваког народа (и „народности“) да своју судбину уређује по својој вољи, а кад су се његова „залагања“ завршила деструкцијом и српског етничког простора и српског језика, он је успјешно промијенио и идеолошку и националну чапру и сад вели да су „други криви“ за то што у међународној библиотечкој номенклатури не пише да су „хрватски“, „бошњачки“ / „босански“ и „црногорски“ – „подручне варијанте“ српског језика.

Маројевић цитира моје ријечи „да су неки од тих »језика« старији од једног века (»хрватски«, коме је кумовао Ћуро Даничић, и »босански«, који је убрзо после окупације Босне озваничио Бењамин Калај), а неки (»црногорски« и »македонски«) да су тобоже моји „вршњаци“ (с напоменом „да је Драгољуб »присукао« седамдесет љета“). Ако је за Маројевића ова последња напомена битна за предмет спора, можемо и прецизирати: ја сам „пресукао“ седамдесет љета и са њима се, слава Богу, још некако носим, али Маројевићеву „пресукану“ логику, морам признати, све теже разумијевам. Ја сам, наиме, рекао да због свега што се са српским језиком догађало Покрет за обнову србистике „досад није протествовао ни код Калаја, ни код Даничића, ни код Броза“, а он вели да је то „динично“; ја сам рекао да је Покрет за обнову србистике сличан протест могао поднијети и Ватикану и Анти Старчевићу и њиховим хрватским следбеницима, а Маројевић вели да је то још „перфидније“; ја сам рекао да термин „босански језик“ за Србе, и у Босни и уопште, не може бити прихваћен, а на „бошњачки“, као *језик исламизованих Срба*, и САНУ и Одбор за стандардизацију српског језика ионако су могли утицати једнако као и на све што се дешавало са српским народом и његовим језиком током много последњих деценија, а он вели да је Одбор признао право босанско-херцеговачким муслиманима да преименују српски језик у бошњачки „како би га извезли у Србију и Црну Гору, што су окупациони режими у међувремену већ и учинили“ (Маројевић им је то забранио, а није ми јасно како га не послушаше); ја сам рекао да је, због свега о чему говоримо, у Хрватској и Босни остало без глава или отуд протјерано макар три милиона Срба и да би **Покрет за обнову србистике** морао убиједити Хрвате и Бошњаке (али и њихове стране заштитнике) да они и даље говоре српским језиком, а он вели да „**тобоже САНУ и одбор за стандардизацију српског језика** у то досад нису успели да убеде ни Хрвате, ни Бошњаке, ни Новоцрногорце“ (!). Посебно је, при том, „пресукана“ Маројевићева логика: „Прво није тачно лингвистички: [сви језици о којима говоримо] „нису »настали«, него они *јесу* и даље регионално-конфесионалне варијанте српскога језика, у којима је српски језик само **преименован**. Друго није тачно политички: одговарајуће одељење САНУ успротивило се обнављању Катедре за србистику на Филолошком факултету у Београду.“ Тако, дакле, испада да су Хрвати, Бошњаци и Новоцрногорци „преименовали“ српски језик зато што се неко успротивио обнављању Катедре за србистику, а да

се то није догодило – данас би сви они признавали и српски језик и Маројевићеву логику. А она је једнако разумљива као и она која се утемељивала на никшићком пазаришту: на простору четирију бивших југословенских република постоје **четири српска језика**, од којих су три – „преименована”.

И то одавно, а да Маројевић и Покрет за обнову србистике нијесу ништа учинили да то спријече!

Маројевићева пресукана логика испољава се и у многим другим појединостима о којима расправља, па отуда он често потеже и старе спорове и старе аргументе који су му давно обезвријеђени. Тако он и сад „проширује” тему: „А пре него што је Одбор и формиран, Петровић је здушно бранио пројекат протеривања ијекавице, а то значи и српских народних песама, и Његоша, из српског књижевног (= стандардног) језика. Прогоном ијекавице отварао се простор за сва преименовања српскога језика (и за тријумф католичке лингвистике).” Маројевићева логика и на томе се „оклизнула” и ја сам брзо схватио да ће тај проблем морати да решава нека друга памет у неким нормалнијим временима, али кад је и то питање поново постављено, могао бих у вези с њим поменути само двије појединости. Једна је, сасвим упрошћено, здраворазумска: Радован Караџић много је боље разумио проблем од свих Маројевићевих „православних лингвиста” када је устврдио да се о јединству једнога народа не може говорити ако се он не школује на јединственом буквару. (Да је тако, свједочи и чињеница да се после буђења од нарकोзе „братства и јединства” с изненађењем сазнало да „негдје тамо” има тако много Срба – чије се име деценијама није смјело ни помињати.) Друга је појединост лингвистичка: Маројевић још није научио да **књижевни** и **стандардни језик нијесу синоними** и чудно је да он то питање поново потеже иако смо се још прије десетак година сагласили да се на књижевни језик може гледати као на **језик (лијепе) књижевности**, а на стандардни језик као на **језик културе**. Радован Караџић је ту разлику много боље схватио (он је, коначно, специјалиста за „размрсивање пресукане памети”) од свих „православних лингвиста” и он и његови сарадници тражили су увођење екавског изговора у језику културе (тј. у **стандардном језику**), а знали су да нико нормалан не може ни помишљати на то да „дописује” народну поезију, Његоша или Бранка Ћопића. Шта, међутим, значи Маројевићева тврдња да се „прогоном ијекавице отварао простор за сва преименовања српскога језика (и за тријумф католичке лингвистике)”, то зна само он будући да су сва „преименовања” о којима говори много старија од идеје о „прогону ијекавице”.

Маројевић се спори са мном и око тога је ли се словачки језик издвојио из чешког, јесу ли се украјински и бјелоруски издвојили из руског и је ли се молдавски издвојио из румунског и тврди да ти случајеви не могу представљати паралеле цијепању српског језика будући да су они засновани **на својим говорима**, а нису **преименовали** језике из којих су се издвојили. У вези с тим могу се поменути макар следеће појединости: 1) Аустрија је била „мајстор у дијељењу језика” па је, уз наш „босански језик” и залагање „за македонску граматику”, помогла и да се словачки језик одвоји од чешког; Русија је примила хришћанство у Кијеву и више нема Кијевске Русије и из ње су се издвојиле и Украјина и Бјелорусија; Стаљин је наредио да се из румунског издвоји молдавски, а Броз – да се осамостали македонски. Ако Маројевић мисли да се то не зове цијепање језика, онда се можемо макар запитати: како то да се нешто слично није догодило са енглеским у Америци или Аустралији, или са њемачким у Аустрији, или шпанским у Мексику, или са арапским у Либији, а догодило се тамо гдје су стигли Аустрија и Маројевићеви велики учитељи – да темељито поцијепају источно хришћанство? Његова логика успјела се пресукати и на македонском језику, који се „издвојио из српског у посебан јужнословенски језик”, при чему „ни Македонци нису узели Вуков и вуковски *српски* па га просто преименовали у *македонски*”. Нијесу га преименовали, али су га **демократски однијели**, једнако као и Хрвати, Бошњаци и Црногорци, или Бјелоруси који сад говоре и руски и бјелоруски, или Украјинци који су **демократски** одлучили да 20 милиона њихових „русскоговорящих” држављана нема више право на употребу руског језика (као што ни она шака Срба која је после свих покоља остала у Хрватској нема право на онај језик који су Хрвати узели од Вука и Даничића). „Распарчавања језика није било”, вели Маројевић, али између Призрена и Тетова или Врања и Куманова укинута је **дијалекатска** граница и успостављена **језичка**, украјински језик заснован је на „сопственој” дијалекатској основи, али рускога језика тамо више нема. Итд. Своје разматрање тога проблемског комплекса Маројевић овјерава тврдњом да је „Петровићево штиво лингвистички неутемељено”, али никако не успијева да се у тумачењу чињеница одмакне од пресукане логике. (Управо ових дана, он се могао срести са знацима даљега цијепања српскога језика: на скупу књижевника у Врању притврђено је схватање да „динарском српском језику” треба супротставити „староштокавски српски”, али треба очекивати да ће Покрет за обнову србистике и његови православни лингвисти и то пресукати у заслуге САНУ и

Одбора за стандардизацију.)

Маројевићева прича о „Удбиним »лингвистима«” пројекту је његова лична искуства из времена која су претходила „националном просвјетљењу”: он је врло успјешно сарађивао са „надлежним службама” и њиховим налогодавцима, спорио се са схватањима оних зналаца који су црногорску књижевност посматрали у српском контексту, тврдио да формант *-ић* у својим презименима имају и „Муслимани” (а не само „Срби, Хрвати и Црногорци”). А сад вели да је „у некој новој Удби, оној окупационој, смишљена усташка песмица којом Д. Петровић покушава да усади ампутациону мржњу према свим Црногорцима, не само према »Новоцрногорцима који су се нашли на истој линији са својим хрватским и бошњачким савезницима (и од њих преузели неку нову поезију)«” и закључује да „на такву поезију у Црној Гори, у којој често борави[...] нигде ни[је] наишао”. Маројевићева логика је и у томе занимљива: такву „поезију” он није чуо, али **зна** да је она „смишљена у некој новој Удби” и да њоме Петровић хоће да „усади ампутациону мржњу” према Црногорцима (он је, и иначе, слабо обавијештен о многим питањима о којима се самоувјерено спори, па вјероватно још није чуо „да црногорски основци о Србима већ уче као о окупаторском народу”). Он, такође, **зна** да је формирање Одбора за стандардизацију српског језика „ствар антисрпске закулисе” и „да је тај предлог разматран на Већу Филолошког факултета у Београду, и тада би био одбијен, сигурно” – као и онај 25 година раније. И у вези с тим Маројевић је испао необавијештен будући да је тај предлог разматран и прихваћен у надлежним факултетским органима, али је он тада вјероватно био на неком другом мјесту – гдје се одлучивало о много „важнијим” питањима.

О Маројевићевом „Слову о српском језику” не умијем ништа рећи, осим да ми није јасно због чега је он и тај проблем овдје потегао кад ја за њега нијесам ни крив ни заслужан. (А можда је само хтио да још једном помене да је тај папир означио као *Језичко законоправило српскога народа* вјерујући да ће домашити до оне знаменитије Ријечи која је, прије толико вјекова, српски народ притврдила на европској историјској и духовној мапи. Премного – и за најумишљеније величине.)

*

Маројевић је имао у животу различите идеолошке, националне и друге „фазе”: био је љевичар – сад хоће да је „десничар”, био је католички лингвиста – сад хоће да је „православни”, био је „Црногорац” – сад хоће да је „Србин”, залагао се за „братство и

јединство” – сад хоће да су за резултате такве памети криви САНУ и Одбор за стандардизацију, помагао је да „неподобни оду на идеолошку репаратуру” – сад хоће да је [био] „жртва” и да су то [њему] чинили „други”. И врло успјешно потиснуо је у подсвијест све за шта се некад залагао, кад је шта био и кад је шта говорио и заборавио просту народну истину: човјек који није навикао на то да сваког часа мијења чапру – вазда зна како је о (не)чему мислио и кад је шта рекао.

Маројевић често има обичај да се, у споровима са својим опонентима, враћа на теме о којима је расправљао у ранијим приликама. Прихватајући тај његов манир, поновићу и ја неколико реченица којима сам, прије десетак година, закључио последње своје спорење са оном памећу коју овдје означавам као пресукану. Маројевић своје полемичке текстове украшава „новом лингвистичком терминологијом [...], говори о »лингвистичким ништаријама«, о »лингвистичким дудуцима«, о »удворичкој оданости«, а највиши му је домет поигравање људским именима. Маројевић, изгледа, никад није имао ни родитеља ни учитеља. Да јесте – неко би му од њих вероватно скренуо пажњу на то да нико није ни крив ни заслужан зато што се рађа са једним презименом и што му од рођења други одређују име. *И знао би да је оне који се људским именима изругују околина увек држала на оку, из простог разлога што је то увек бивао знак или психичког или моралног оштећења оних који су се таквим талентима поносили.* Ја не знам које је врсте Маројевићево оштећење, али видим да до њега још није допрла она једноставна народна реч да би људима најбоље пристајала она имена која би добили кад умру.” Маројевић најприје те моје ријечи није разумио и ја сам био принуђен да их „преведем” на онај идиом за који сам могао претпоставити да му је блискији. И после тога био сам миран десетак година, све док он није заборавио шта је тамо речено (видјели смо да Маројевић, и иначе, лако заборавља све што је некад говорио и за шта се залагао, а што није у складу с његовом тренутном памећу) и поново кренуо у – битку за поправљање историје. Нећу овдје понављати свој „превод” оних ријечи које сам горе цитирао вјерујући да ће и ово бити довољно да му освјежи памћење и да схвати да ја са њим немам никаквих неријешених спорова. Нити жеље да се и даље прегоним са његовом „пресуканом логиком”. (А за случај да је и то „заборавио”, подсјетићу га да сам дефиницију „његове лингвистике” и њене карактеристике изложио у *Књижевним новинама* поменутих на почетку овога текста и поновио их у својој књизи *Школа немушког језика*, Нови Сад, 1996, 441–443).

ПРЕВОДИ

ПРЕВОДИ

Блез САНДРАР
ПРОЗА О ТРАНССИБИРСКОЈ
ЖЕЉЕЗНИЦИ И МАЛОЈ ЖАНИ
ИЗ ФРАНЦУСКЕ

Превео:
Владимир БОРИЧИЋ

Блез САНДРАР

ПРОЗА О ТРАНССИБИРСКОЈ ЖЕЉЕЗНИЦИ И МАЛОЈ ЖАНИ ИЗ ФРАНЦУСКЕ

Посвећено музичарима

Превоо Владимир БОРИЧИЋ

Бијах тада у младићкој доби
 Тек ми бјеше шеснаест љета
 А већ се не сјећах дјетињства свога
     шеснаест хиљада миља далеко од рођења свога
 Бијах у Москви, граду са хиљаду и три звоника
     и седам жељезничких станица
 И није ми било доста седам жељезничких станица и хиљаду и
     три торња
 Моја младост је тад била лудо ужарена
 А срце је пламтило к`о храм у Ефесу или к`о Црвени Трг у
 Москви
 При заласку сунца
 Очима сам обасјавао путеве древне.
 Већ сам био још пјесник и нисам знао ићи до краја.

Кремљ је био к`о огромни Татарски колач
 Златом опточен великим кошпицама бљештавих катедрала
 И меденим златом звона...
 Један стари калуђер читао ми је легенду Новгорода

Био сам жедан
 И одгонетао клинаста слова
 Потом, одједном, голубови Светог Духа слетјеше на трг
 А моје руке одлетјеше уз лепет крила албатроса
 А то бијаше посљедњи одјек посљедњег дана
 Сваког посљедњег путовања
 И мора

Ипак био сам јако лош пјесник.
 Нисам знао ићи до краја.
 Био сам гладан.

А све дане и све жене у кафани и све чаше,
хтио бих попити и поломити
И све излоге и све улице
И све куће и све животе
И све точкове фијакера који као вихор јуре
по лошој калдрми
Хтио бих зарити у велику глинену пећ
И хтио бих смрвити све кости и почупати све језике
И у течност претворити сва та крупна и гола необична тијела
Што ме под одеждом узбуђују...
Предосјећао сам долазак великог црвеног Христа
Руске револуције...
А сунце је било болна рана
Која је зјапила ко жариште

Бијах тада у младићкој доби
Тек ми бјеше шеснаест љета
и не сјећах се већ више рођења свога
Бијах у Москви, гдје сам хтио ватром се нахранити
И гдје ми није било доста торњева и жељезничких станица
које су као сазвежђа прекривале моје очи
У Сибиру су грували топови, био је рат
Глад студен куга колера
А мутне воде Амура ваљале хиљаде лешева
На свим станицама видио сам одлазак свих посљедњих возова
Нико не могаше отпутовати јер се карте више не издаваху
А војници који су одлазили рађе би остали...
Стари калуђер појао је легенду о Новгороду
Ја, пјесник лоши што нигдје не хтједох поћи,
свуд` сам могао ићи
А и трговци још доста новца имаћаху
Да срећу могу окушати
Њихов воз полазаше сваког петка изјутра.
Причало се да је било много мртвих.
Један је возио на стотине будилника и кукавица из Црне Шуме
Неки други је возио кутије за цилиндре
и асортиман вадичепова из Шефилда
Неки други мртвачке сандуке из Малмеа
пуне кутија са сардинама у уљу

Осим тога било је много жена
 Жена још у снази да изнајме бутине своје
 Мртвачки сандуци су били сви патентирани
 Говорило се да је тамо било много мртвих
 Па су сандуци путовали по сниженој цијени
 А имали су текући рачун у банци
                   дакле, једног петка изјутра дошао је ред на мене
 Бијаше децембар
 И ја кренух у пратњи јувелирског путника
 Који се бјеше упутио у Харабин
 Имали смо два купеа у брзом возу и тридесетчетири кутије
                   из златарске радње из Форцхајма
 Са простом њемачком робом „made in Germany”
 Обучен бијах у ново и, улазећи у воз, изгубио сам једно
                   дугме
 - сјећам се тога, сјећам се, и често сам послѣје мислио на то -
 Испружио сам се и осјећао се срећним
 Док сам се играо никлованим бровингом који ми такође
                   бјеху дали био сам веома срећан безбрижан
 Мислећи да се играм разбојника
 Били смо покрали трезор у Голконду
 А сакрићемо га, захваљујући трансибирцу
 На другу страну свијета
 Дужан сам био да га браним од уралских лопова
 Који су нападали Жил Вернове пајаци
 Да га браним од Кунгуза, од Кинеских боксера
                   и обијесних Монголчића Великог Ламе
 Од Алибабе и четрдесет разбојника
 И вјерника страшног Старца са планине
 А још више, од најмодернијих хотелских пацова
 И стручњака за међународне експрес возове

 А ипак, ипак, бијах тужан као дијете
 Ритмови воза *мождина жељезнице* америчких психијатара
 Шкрипа врата гласови кочница које шкрипе по замрзнутим
                   шинама
 Златни ферлин будућности моје
 Мој бровинг клавир и псовке картароша у сусједном купеу
 Дивно присуство Жанино

Човјек с плавим наочарима који се шетао нервозно
ходником и гледао ме пролазећи
Трептаји жена и
Шиштање паре
И непрестана бука помамних точкова на небеским колосјецима
Окна покривена ињем
Природа се не види
А иза, сибирске равнице ниско небо и велике сјене
Ћутљивих планина које се дижу и спушатју
Лего сам на путни покривач
Шаролик
Као живот мој
Овај шкотски шал грије ме боље од живота
А сва Европа виђена кроз вјетробран експресног воза
Што пуном паром јури
Није богатији од мога живота
Мог јадног живота
Тај шал
Искрзан по шкрињама злата
С којима путујем ја
Колико сањам колико пушим
А једина љубав на свијету је једна јадна мисао...

Навиру ми сузе из дубине срца
Кад помислим, на море, на драгану своју
Она је тек дјевојчица, коју сам нашао тако
Блиједу, чедну, у борделу једном

Дјевојчица је то плава, весела и тужна,
Никад се не смије нити плаче;
Али у дну њених очију, када дозволи да их испијате,
Титра један благи сребрни љиљан,
Пјеснички цвијет

Слатка је ћутљива, без икакве примједбе,
И дуго подрхтава кад јој приђете;
Али кад јој ја приђем, отуд, одовуд, свечано,
Она крочи, затвори очи па опет крочи.

Јер она је љубав моја, а друге жене
 Имају само златне хаљине на крупном пламеном тијелу,
 Моја јадна пријатељица је тако осамљена
 Сасвим нага, бестјелесна-сувише јадна.
 Она је само чисти њежни цвијет,
 пјеснички, сироти сребрни љиљан,
 Сасвим хладан, усамљен и већ сасвим увео
 Да ми сузе пођу кад помислим на његово срце

И ова ноћ је слична хиљадама других кад воз преде кроз тмину
 - Падају комете -
 А човјек и жена, подједнако млади, забављају се у љубавном
 чину

Небо је ко поцијепана циркуска шатра
 У неком рибарском сеоцету
 У Фландрији
 Сунце је нека мутна лампа
 А сасвим у врху трапеза нека жена мјесец ствара

Кларинет, писак, крештава флаута и један лоши бубањ
 Ето моје колијевке
 Моја колијевка је била увијек поред клавира док је моја мајка
 Попут госпође Бовари свирала Бетовенове сонате
 Проводио сам своје дјетињство у
 Висећим вртovima вавилонским
 Школу сам избјегавао, на станицама пред возовима у одласку
 Сада сам натјерао све возове да за мном јуре
 Базел-Томбукту
 Такође сам учествовао на тркама у Отелу и у Лонгшаму
 Париз-Њујорк
 Сада натјерао сам све возове током свог живота
 Мадрид-Стокхолм
 А изгубио све Паризе своје
 Остала је само Патагонија, Патагонија
 Која одговара мојој огромној тузи,
 Патагонија и једно путовање по јужним морима
 На путу сам
 Увијек сам био на путу
 На путу сам са малом Жаном из Француске
 Воз прави опасан скок и сваљује се на све своје точкове

Прегријани занос се дере у локомотиви
 Куга, колера ко жеравице жарке дижу се на путу нашем
 Нестајемо у сред рата у неком тунелу
 Глад, курва, грчевито се држи облака у збрци
 И погани битке гомилама смрдљивих мртаца
 Чини што и она, ради свој посао...

«Реци, Блез, јесмо ли далеко од Монмартра?»
 Да, далеко смо, далеко смо
 Сви који су испаштали за туђе грешке цркли су у овој пустињи
 Чуј злослутна звона тог шугавог стада
 Томск Чељабинск Каинск Оби Тајчет Веркне-Удинск
 Курган Самара Пенса-Тулун
 Смрт у Манџурији
 Наше је пристаниште и наше посљедње прибјежиште
 Ужасно је ово путовање
 Јуче ујутро
 Иван Улич је посиједио
 А Коља Николајевич Иванович пати од нервозе већ петнаест
 дана...

Чини ко што оне чине смрт, глад ради свој посао
 То кошта врло мало, у трансибирцу, то кошта сто рубаља
 Задрмај клупе и поцрвени под столом
 За клавиром је ђаво
 Његови квргави прсти драже све жене
 Природу
 Кућне помоћнице
 Ради свој посао
 До Харабина...
 «Реци, Блез, јесмо ли далеко од Монмартра?»

.....
 Жалим, жао ми те је привиј се к мени на срце моје
 Точкови су вјетрењаче земље Дембелије
 А вјетрењаче су штаке којима просјак витла
 Ми смо богаљи на овоме свијету
 Ходамо на само четири ожилка
 Крила су нам поткресали
 Крила наших седам грехова
 А сви возови су играчке ђавољег живинарника
 Модерни свијет

Билијара
 Карамбола
 Парабола
 Жељезница је нова геометрија
 Сиракуза
 Архимед
 И војници који су га задавили
 И галије
 И бродови
 И чудесне справе које је пронашао
 И сва клања
 Античка историја
 Модерна историја
 Вртлози
 Бродоломи
 Чак и бродолом Титаника о коме сам читао у новинама
 Толико слика - асоцијација које не успијевам развити у стихове
 Јер још сам јако лош пјесник
 Јер ми се свијет удаљава
 Јер сам занемарио да се осигурам од удеса на жељезници
 Јер не знам ићи до краја
 И страх ме је
 Бојим се
 Не знам ићи до краја
 Попут мог пријатеља Шагала могао бих направити низ
 сулудих слика

Али нијесам водио биљешке на путу
 „Опростите ми због незнања“
 „Опростите ми што више не знам стару игру стихова“
 Како каже Гиом Аполинер
 Све што се тиче рата може се прочитати
 у *мемоарима генерала Куропаткина*
 Или у јапанским новинама које су исто тако сурово илустроване
 Што ће ми докази
 Ја се препуштам сјећању на прескок
 Од Иркутска путовање је постало сувише споро
 Превише дуго
 Били смо у првом возу који је обилазио Бајкалско језеро
 Локомотива је била украшена заставама и лампионима

А ми смо напустили станицу уз тужне акорде Царске химне
 Да сам сликар излио бих много црвене, много жуте боје на крај
 овог путовања

Јер мислим да смо помало били луди
 И да је огромни делиријум крвљу заливао нервозна лица мојих
 сапутника

Док смо се приближавали Монголији
 Која је бректала попут пожара
 Воз је био успорио свој ход
 И ја сам у непрекидној шкрипи точкова опажао
 Јецаје и луде акценте
 Неке вјечне литургије
 Видио сам

Видио сам ћутљиве возове
 Возове црне што су се враћали с Далеког Истока и пролазили
 ко фантоми

А моје око, ко задњи светионик, још јури за тим возовима
 У Талги је било на хиљаде рањеника у агонији у недостатку
 њега

Посјетио сам болницу у Краснојарску
 А у Килоку смо се укрштали с једним конвојем лудих војника
 Видио сам у војним болницама разјапљене ране
 ране што силно крваре

Ампутирани удови играли су около или су летјели по храпавом
 зраку

Пожар се видио на сваком лицу у сваком срцу
 Сулуди прсти су добовали по свим окнима
 А под притиском страха погледи су пуцали као чиреви
 На свим станицама палили су вагоне
 И видио сам

Видио сам возове са шездесет локомотива које су јуриле свом
 силином гоњене чежњивим хоризонтима и хордама
 гавранова који су у очају узлијетали да би нестали
 у правцу Порт-Артура

У Чити смо имали неколико дана чекања
 Застој од пет дана због одрона на путу
 Те дане смо провели код господина Јанкелевића који је хтио да
 ме жени својом кћерком јединицом
 Потом је воз кренуо

Сада сам је сјео за клавир и измотавао се
 Кад год хоћу видим тај тако мирни ентеријер, дућан и очи
 дјевојке која је долазила ноћу у мој керевет

Мусорски

И лидери Хуга Волфа и пијесак пустиње Гоби
 И у Калахари пустињи караван бијелих камила
 Мислим да сам био пијан током више од петсто километара
 Био сам за клавиром и то је све што сам видио
 Кад се путује требало би затварати очи
 Спавати

Тако бих волио заспати

Препознајем по мирису све крајеве затворених очију

И препознајем све возове по буци коју праве

Европски возови имају четири реда возње

док су азијски са пет или седам

Неки иду пригушено и успављујуће

А има их који ме монотоним буком точкова подсећају

на тешку Метерлинкову прозу

Дешифровао сам све нејасне текстове точкова и сакупио

разбацане елементе необичне љепоте коју посједујем

и која ме снажи

Цицикар и Карабин

Не идем даље

То је послједња станица

Искрцао сам се у Карабину

пошто су управо запалили канцеларије Црвеног Крста

О Париже

Велико топло огњиште са изукрштаним угарцима твојих

улица и старих кућа које се нагињу над њим и грију се

Као преци

И ево плакати црвени, зелени, вишебојни као моја кратка

прошлост у жутом

Жута пркосна боја романа о Француској у иностранству

Волим да се очешем о аутобусе у великим градовима

Они на линији Сенжермен-Монмартр односе ме на Брежуљак

Мотори ричу ко бикови златни

Краве сумрака пасу по Сакрекеру

БИЉЕШКА О АУТОРУ

Блез САНДРАП (Blaise Cendrars)
(1887-1961)

Пјесник **Блез Сандрап** је Швајцарац по рођењу. Био је велики путник. Као шеснаестогодишњак напустио је школу да би путовао по свијету, по Русији и Далеком истоку. Свој бурни живот саопштавао је својим поемама и романима. Његова поезија је по свом карактеру на маргини надреализма. Литерарно дјело се преплиће са његовим животом. Та поезија је сирово стање забиљешки и муњевите и хетерогене слике које се уписују у зеницу ока и у сјећање путника у брзом возу. Њен ритам је више кинематографски него литерарни у правом смислу ријечи, будући да елиминише статичне елементе писања, дјелимично укидајући и интерпункцију. Блезова чудесна меморија се стално и свјесно мијеша са сновима и маштом. Тако је настала његова поезија спонтаног хаоса.

Објавио је велики број збирки поезије и романа. Био је авантуриста модерног духа, велики претеча новог стила. Као пјесник и репортер био је за себе резервисао прво мјесто за прво путовање на мјесец. Једна његова реченица резимира његово пјесничко дјело и његов живот „Све је боја, покрет, експлозија, свјетлост“.

Ова поема је уврштена у антологију „*Златна гњига француске поезије*“ од **Пјер Сегерса** (Pierre Seghers).

ОД СЛОВА ДО СЛОВА

ОД СЛОВА ДО СЛОВА

КУЛТУРНА ХРОНИКА

Културна хроника фебруар-март 2007.

ДАН СА ДАН-ОМ И НОБЕЛОВЦЕМ

У протекла два мјесеца културна догађања у Црној Гори, свакако су у сјенци објављивања изабраних дјела **Ива Андрића**, у издању Дневне новине **Дан** и **Октоиха**.

Огромно интересовање бројних поклоника писане ријечи за прво дјело из нове едиције *На Дрини ћуприја*, није јеђавало ни када је на ред стигла *Јелена, жена које нема*. Трећи том био је Андрићево ремек-дјело *Проклета авлија*, а четврта књига коју је **Дан** понудио својим читаоцима била је *Прича о великом везиру /Омер паша Латас*. Слиједи: *Госпођица*, *Травничка хроника* и *Знакови поред пута*.

Комплет кошта 28 евра. Опрема издања је урађена веома квалитетно, у тврдом повезу, па и овај издавачки подухват, након објављивања Његошевих сабраних дјела, заслужује похвалу. Уредник издања је **Никола Марковић**.

ПРОВИДНО ПОКРИЋЕ

На конкурс за суфинансирање пројеката из области културно-умјетничког стваралаштва црногорског **Министарства културе, спорта и медија**, за ову годину пријављено је 335 пројеката (94 из области ликовне умјетности, 42 из музичке дјелатности, 178 из издаваштва и 21 часопис. Комисије су одабрале 142 пројекта (47 из области ликовне умјетности, 71 из области издаваштва, 18 музичких пројеката и програма и шест часописа. Министарство је издвојило 253.500 евра.

Примјетно је да су, за разлику од ранијих година, средства добили и поједини писци српске културно-језичке препознатљивости, према којима се црногорска држава, углавном, односи као да и не постоје. Ипак, и даље је, више него уочљиво (по ауторима и пројектима), форсирање стваралаштва изразито тзв. дукљанске оријентације, па се и даље може с правом тврдити да је главни критеријум при расподјели ових средстава био идеолошко-политичке природе. Посебно када су у питању часописи. Списак одабраних издавачких пројеката, часописа и издавачких кућа сам собом довољно о томе казује:

Издаваштво

Епилог црногорске хронике **Новака Килибарде** у износу од 1.500 евра. По хиљаду евра добили су *Есеји и критике* **Богића Ракочевића**, *Лидерство* проф. др **Радована Радоњића**, *Држава и вјерске заједнице у Црној Гори 1945-1965*. др **Звездана Фолића**, *Говор подгоричких муслимана Аднана Чиргића*, *Казнена историја Црне Горе* др **Светислава Мариновића**, *Црногорска држава / Дукља Војислављевића* др **Божидара Шекуларца**, превод *Приватна галерија Николе Берића* и *Мој допринос разарању свијета* **Ранка Јововића**. Седамсто евра добио је **Бећир Вуковић** за објављивање дјела *Дух парка*, потом **Веселин Ракчевић** за *Изабране pjesме* 500 евра, колико и **Андрија Радловић** за *Снијежну азбуку*.

Издавачке куће

ОКФ - 9.000 евра, **Црногорско друштво независних књижевника** са 7.200 и **Плима** 5.800 евра. **Унирекс** 4.700, **Комови** 1.300 евра, **Обод** и **Октоих** по двије хиљаде евра.

Часописи

Арс (публикација изразито тзв. дукљанске оријентације) 18000, **Матица** (култур-трегерска ревија тзв. монтенегрина) 15.000 и **Алманах** (часопис за културу Бошњака у Црној Гори) 9.000 евра.

Као што се види, на овом списку нема најстаријег књижевног часописа *Стварања*, а нема ни *Слова*.

Иако смо уредно и на вријеме, поштујући све пропозиције конкурса, доставили нашу кандидатуру, господа из Министарства нас нијесу обавијестила ни о резултатима конкурса, а камоли о разлозима због којих су нас одбили. Тешко ли је погодити зашто. Не знамо, наравно, ни ко су били чланови тих конкурсних комисија, а за хонораре њихове не би било учтиво питати.

Очито, додјелом тих 2-3 хиљаде евра неколицини писаца српског језичког и културног идентитета, Министарство је само обезбиједило себи одређено (веома провидно) покриће за све бескрупулозније проскрибовање српске духовности, културе и стваралаштва, које спроводи власт у Црној Гори, највећма, управо преко овога министарства.

“ЈЕЛЕНА БАЛШИЋ” ЋОРЂУ СЛАДОЈУ

Први добитник новоустановљене књижевне награде “**Јелена Балшић**” је српски пјесник **Ћорђо Сладоје**. На свечаности која је, 10. априла 2007, приређена у манастиру **Благовијести** на острву Бешка на Скадарском језеру, задужбини Јелене Балшић, гдје и почивају њене мошти, пјеснику је признање уручио Архиепископ Цетињски Митрополит Црногорско-приморски господин **Амфилохије**.

У образложењу жирија каже се, између осталог, “да и Јелена Балшић и Ћорђо Сладоје у поезији виде љубав, љепоту и моћ утјехе и надахнућа”.

Признање је пјеснику додијељено за цјелокупно пјесничко дјело које на високоумјетнички начин његује православну традицију и духовност.

ШКОЛА И ПОЛИТИКА

До које мјере је црногорска власт, прекрајајући историју и историјске чињенице за своје дневнополитичке и идеолошке интересе, злоупотребила образовни систем у Црној Гори може се јасно видјети из недавно објављене студије доцента др **Александра Стаматовића** *Антисрпство у уџбеницима историје у Црној Гори*. Аутор је, у овој више него корисној књизи, зналачки користећи обимну литературу и архивску грађу, јасно и аргументовано указао на безбројне фалсификате у новим уџбеницима за основну и средње школе, чији је циљ ниподаштавање српског историјског, културног и духовног наслеђа на овим просторима.

Књигу је објавило **Српско народно вијеће Црне Горе**.

ЗАШТО ЋУТИ ЦРНОГОРСКА АКАДЕМИЈА НАУКА?

Поштована господо из Црногорске академије наука, још од антике, када је Платон, негдје, између 387-361. г. п.н.е. у једном врту, посвећеном античком хероју Академу, основао прву академију, оне су заузимале кључну улогу у животу једног народа. Још од тада, академија представља сабиралиште најумнијих, најбољих, најугледнијих. То свједочи и натпис на улазу Платонове академије: „Нека не улази онај ко не зна геометрију“, под тим не мислећи на пука геометријска знања, него прије свега на способност да замишљамо, да мислимо идеје, да мислимо облике ствари. Још од тада академија је предидејелена у свом циљу, својој сврсисходности, свом значају.

Академија, рекло би се, има и посебан, посвећени карактер јер се бави и Божијим и људским. Академија, од тада па до данас, је привилегија. Академија од тада па до данас, је кућа мудрих.

Поштована господо из Црногорске академије наука, обраћамо вам се са жељом да чујемо ваш глас јер га не чујемо, а требало би да га чујемо. Није нам намјера да вас учимо памети и било би, знате, дегутантно, да ми вас учимо памети. Али вас можемо питати зашто се ваше памети глас не чује? Знате, дајете нам за право да се чудимо. Чудимо се и нашем чуђењу краја нема! Јер, ако вас не можемо учити памети, ама вам се онда можемо чудити! Чудити се барем можемо, још нам чуђење нијесу узели и ако крену да га узму, узети га неће, јер ко ће коме узети чуђење!? Вјеровање у чудо је одлика оних којима је чудо још једино преостало. Уздамо се у Његоша и његове стихове за које је Андрић рекао да су најстрашнији стихови у свјетској литератури „нека буде што бити не може“.

Мада, можда се господо, и ви чудите, зашто би се само ми чудили? И тако ко зна има ли чуђењу краја?

Вјеровали или не, није нам намјера да вас учимо памети и не можемо ми вас учити памети, ми се само питамо, зашто се ваше памети глас не чује?

Можда је то због тога што немате шта рећи што не би рекли и други?

Можда је то због тога што је најсигурније ћутати?

Можда је то због тога, што мудраци најбоље умију ћутати?

Можда је то због тога што је наредба да се ћути?

Можда ћутите да језик не би прегризли?

Можда је то зато што се највише исплати кад се ћути?

Можда сте од страха заћутали?

Можда је било боље да смо и ми ћутали, да смо ћутали не бисмо добили ћутек?

Можда је то због тога што је човјек најпапетнији кад ћути?

Можда је то због тога што су најбоље пролазили они који ћуте?

И тако поштована господо из Црногорске академије наука, између нашег чуђења и нашег бескрајног ћутања – Црна Гора као Мртво Дубоко и страшни прекор наших предака:

Нека буде српски језик изнад идеологије.

Нека буде српски језик упркос сили која се у Црној Гори манифестује на сваком кораку и у сваком чину.

Нека буде српски језик јер на лажи се не може градити,

Нека буде српски језик јер нас истина једино може изградити.

На крају, таман кад смо мислили да ће те бескрајно ћутати, ви сте се значајно зачудили и тражили да се што хитније ријеше проблеми “неконтролисаног отуђивања и преусмјеравања намјене земљишта, неодрживог уништавања шума, нерационалног и ненамјенског коришћења вода и шума, загађивања ваздуха, као и коришћења застарјелих технологија”.

Чудно, нема шта! Још само да сазнамо на којем сте то језику саопштили. Али, рећи ће вам се, па ће те нам рећи.

*Одбор за одбрану српскога језика и
Актив професора српског језика*

ПРОКЛЕТЕ СУДНИЦЕ

Маске су пале. Предсједник Вишег суда изразио је сумњу у виталност и функционалност појединих структура. Он стрепи «да ће неко у згради Вишег суда бити убијен». Врховни тужилац «нема повјерења у судове». Апсолутно су у праву. Тако мисли и већина грађана ЦГ.

Да ли «политички мољци» нагризају рад у судницама? Да ли има судија инфицираних «политичким вирусом»? Да ли се суди по закону и Уставу или по заузетом ставу?

Одговори на постављена питања најбоље се виде у случају 26 отпуштених никшићких професора који су бранећи српски језик, Устав и закон остали без посла. Њихови судски предмети прерасли су у политички процес. У никшићком основном суду вођено је 8 судских предмета. 3 пресуде су донешене у корист отпуштених професора, а 5 против. Судски процеси су трајали око годину дана. Због незадовољства једне или друге стране, предмети су предати Вишем суду. По закону ово су предмети ХИТНЕ ПРИРОДЕ и решавају се у року од 60-90 дана. Обзиром да их је нагризао «политички мољцац» чамиле су у фијокама Вишег суда више од 18 мјесеци. Да није интервенисао омбудсман за људска права чамиле би тамо довијека. Захваљујући омбудсману почеле су да пристижу пресуде. Од три пресуде које су на Основном суду пресуђене у корист професора једна је потврђена, а друга поништена. Остале нијесу донешене, а кад ће не знамо? Ко је овдје судио по закону и Уставу, а ко по заузетом ставу закључите сами.

Језиво звуче ријечи једног судије који је желио да остане анониман «...појединци ме упозоравају да ће ми убити или дрогирати дјецу. Више волим да их жалим часно, него да судим срамно...».

Оваквих судија има још, али нажалост све мање. Док се на улицама убијају људи у судницама се убија човјек у човјеку. Ко то управља унутрашњим механизмом црногорских судова? Јесу ли нам судије својеврсни «заточеници»? Ко то игра чудесну игру самовлашћа? Јесу ли овакви процеси груба и сурова лакрдија? Имамо ли судија који су умрли прије смрти? Је ли црногорско судство независно? Зашто судије прелазе у адвокате? Ако мислите да су плате једини разлог шта би, рецимо, радили љекари специјалисти који су дефицитарни, а имају мању плату, тежи и одговорнији посао од судија? Можда је, код нас, људски живот јефтинији од једне пресуде?

У црногорском судству се стално врше неке промјене, а увијек је исто или горе. Не може се од себе оздравити. Неке судије су разријешене дужности због неажурности, а други због 18 или више мјесеци пробијања законског рока, уживају у звању судије Вишег суда државе ЦГ. Симптоматично зар не?

«Ако хоћеш да знаш каква је нека држава и њена управа, каква им је будућност, гледај само да сазнаш колико у тој земљи има честитих и невиних људи по затворима, а колико зликоваца и преступника на слободи».

Професорима који су тражили поштовање Устава, закона и службеног језика унапријед је пресуђено и на већину њихових радних мјеста примљени су нови професори у сталном радном односу, иако су судски процеси у току. Шта је у овом случају предузела надлежна господа, осим што је неограничено лојална?

На великом смо губитку што Андрић није жив, јер би у црногорским проклетим судницама нашао тему за нови роман којим би надмашио себе и своју «Проклету авлију».

Актив отпуштених професора

ПОКРЕТУ ЗА ПРОМЈЕНЕ

Поштована господо из Покрета за промјене, надамо се да ће до вас допријети глас оних који се не уздају ни у једну силу до Божију, оних који не служе ни једној идеологији, но су на службу и ползу своје роду. Није нам намјера да полемишемо са вама о политици, економији...није нам намјера да се бавимо вашом идеологијом, нити нам је намјера да претресамо свијет на решето, наше намјере су доброжељатељне, а тичу се језика и његовог мјеста у новом Уставу, сматрајући да о језику можемо равноправно расправљати са било ким.

Не пристајемо на подвалу да је језик политичко питање. Да је језик политичко питање, онда би политичари писали граматике, рјечнике, нормирали језик, а то досад није био случај, ако неће посад, а и то нас више не би зачуло. Или, да не банализујемо: да је језик политичко питање, и да свако може назвати језик онако како хоће, зар не мислите да САД не би могле назвати свој језик америчким, а не енглеским. А то није једини случај, што нам даје за право да се запитамо, зашто ми одувјек хоћемо да смо мимо свијета?

Ако је језик политичко питање, зашто ће нам наука о језику? Замислите да политика једном љекару прописује како ће оперисати? Банално, зар не!? Сви би рекли банално, али када се политика мијеша у питање имена језика, то већ није банално него оправдано - то налаже ситуација, јер неки хоће да језик зову по себи, имају на то право, тако су урадили и други – истина, само на нашем брдовитом Балкану.

Оно што чуђи је чињеница, да и ви подлијежете тој атмосфери, то чуђи и из разлога што ви претендујете да са својим експертским тимом извршите квалитативне промјене у свакакој Црној Гори, то чуђи и из разлога што у свом експертском тиму немате експерте за језик. Стога и сматрамо да немате право да нудите труле компромисе, за које у Црној Гори постоји омиљена ријеч дупли колосијек, или спортски речено не играјте на дуплу шансу.

Сматрате да са одређењем језика у новом Уставу као српског, односно црногорског или обратно, мирите Црну Гору! Ко вам је то рекао? Сматрате да се на тај начин можемо окупити око заједничких националних интереса (а добро знате да и национално нијесмо помирили, али добро, осјећај за нацију је лични чин и свак нека се ту лично одређује), брзе декриминализације и брзе демократизације. А ко вам је рекао, да се на неистини може градити и једно и друго?

Позивате се на демократичност, а зар демократија није владавина већине, зар скорашњи попис није на најбољи начин показао да 63,49 % грађана Црне Горе говори српским језиком, зар глас народа није глас Бога, и опет ваш компромис, нека и ово 21,96 % грађана има језик и нека га назову по себи, нека буде „црногорски“. Парадоксално, зар не? Парадокс је утолико већи јер сви признају да је то, у ствари, један те исти језик, а ако је тако, а јесте тако, чему два имена? Објасните!?! Дајете нам за право да сумњамо да се нешто друго иза брда ваља.

Да банализујемо: помислите да је некоме пало на памет, мада се такав није нашао, али помислите, због мира у кући, да је неко након референдума понудио компромис да они што су добили државу, државу

зову Црна Гора, а они који су је изгубили, због мира у кући, да државу зову Србија и Црна Гора? Банално, зар не!? Све је банално, само када је у питању језик и његово одређење ништа није банално, само нека се језик не зове српски, или ако већ мора нека буде српски, односно црногорски или обратно. Банално зар не, исти језик, а свака га зове онако како хоће! Експертски нема шта!

И тако још море парадокса, а један од њих је: ако званична власт у Црној Гори тврди да је Црна Гора правна држава, а цјелокупна опозиција тврди супротно, да није правна, како би било добро да се у нови Устав унесе да је Црна Гора мало правна али и мало неправна држава.

Да ли може и то у нови Устав, па и то је „реална слика црногорске стварности“.

Кажете, именовањем службеног језика као српског, односно црногорског или обратно, избјегла би се опасност од наметања имена језика, избјегла би се недемократска пракса. Ко вам је то рекао!? Није демократија манифестација силе, а поготово демократија није насиље над науком и ваљда је наука развијала демократију, а не обратно, ваљда је 63,49 % веће од 21,96 % и ваљда је демократија поштовање реалног стања ствари.

Наука, господе, и постоји да нам заблуде не би креирале живот. Наука, господе, и постоји да би се одређивали истином, а не неистином.

Оправдавате се, да овим компромисом, по нашем мишљењу трулим, нема побијеђених и поражених и на то сте одлично мислили, али ко вам је то рекао да у животу нема и једних и других? Ваљда је истина изнад и једних и других. Сјетите се Сократа - драг ми је Платон, али ми је истина дража, или сјетите се Библије - само нас истина може ослободити. Ослободите се дуплог колосијека, не вршите насиље над језиком, јер он је жив, проговориће, не судите ни по бабу ни по стричевима, јер морате рачунати - да каквим судом судите, таквим ће се и вама судити.

И на крају, мало подсећање: у предизборној кампањи говорили сте како је за вас питање језика анахроно и како о језику треба да суди наука а не политика, а наука је ту недвосмислена - само је један језик и то српски. Због истине, због демократије, због повјерења ваших бирача, због принципа, нека наука да коначни суд. Једино тако нећемо судити од случаја до случаја, но по људској и Божанској правди.

С поштовањем!

*Одбор за одбрану српског језика и
Актив професора српског језика*

КЊИГА СЛОВА

КЊИГА СЛОВА

Илија ПЕТРОВИЋ
Драгољуб ПЕТРОВИЋ

НОВО ДОБА

НОВО ДОБА

Клица савременог зла. Да не буде забуне: *ново доба* није временско одређење нечега што се десило, или се дешава у савременом свету, већ је *Ново доба* савремена демократска институција, један од механизма којима савремени *нови свейски њоредак* настоји да оствари своје далекосежне стратешке циљеве: светски порески систем, светски суд, светску армију, светску централну банку с јединственом валутом, светску социјалну државну помоћ, дириговано свесветско економско планирање, укидање права на поседовање властитог оружја, принудну контролу светског наталитета, контролу образовног система, брисање људског индивидуализма, верности породичним традицијама, националном родољубљу (отаџбини) и религијским назорима, укидање традиционалних цркава и завођење нове светске религије, што би, по очекивању оних који се залажу за тај нови светски поредак, водило потпуној *једнакости* свих људи и апсолутној демократији. Замишљен као једноставан, и због тога не много упадљив, механизам *Новог доба* окренут је религијској свести човековој и делује на њу подсвесно, али зато разарајуће. *Ново доба* је покрет створен са циљем да оформи нову планетарну религију која би заменила постојеће религиозне погледе на свет и која би била “малтер новог светског поретка”. Пошто је присталицама нове светске владе јасно да се њихов сан може засновати искључиво на религијској свести, они се здушно труде да традиционалне религије, нарочито хришћанство, замене религијом *хуманистиичког инѡтернационализма*.

Држи се да је покрет *Ново доба* настао у Сједињеним Америчким Државама почетком последње деценије 19. века; формално, он је “произведен” на световном верском парламенту у Чикагу (1893), после чега је источњачким религијама отворен пут ка Западу. Како су Сједињене Државе биле мање отпорне од Европе, те религије постепено су почеле да се увлаче у свест америчког становништва; социолози религије ту су појаву назвали америчком цивилном религијом. “Као разлог за њено

уважавање наглашавали су жељу политичког врха САД да се шаролика конфесионална и национална структура прилагоди новим условима живота. Дакле, та религија има задатак у САД да интегрише и социјализује грађане према жељи власти” (66, 210-211). Интеграција и социјализација америчких грађана биле су потребне владајућем слоју, јер “Америка није држава, ни нација. То је једноставно велика територија на којој живе придошлице из разних земаља. Овде је суштински то што је Америка лишена фундаменталне основе стабилне државе националног језгра, државотворног народа. То што Илија Петровић - Драгољуб Петровић се назива америчким народом, није квалитативно органско, нити самосвојно одређење, већ вештачки конгломерат лица туђих једна другим, која су повезана заједничком страшћу за потрошњом и за радом, и инстинктивним страхом за заједнички злочин против човечанства (64, 7).

Удар на људску свест. Један од начина да се створи нова религија јесте и удар на постојеће велике религије, пре свих на хришћанство. (Због тога што су Хирошима и Нагасаки “били у Јапану главни центри домаћег становништва хришћанске вере”, Американци су их одабрали за атомско бомбардовање на самом крају Другог светског рата). Па тако, примера ради, “ругање над осећањима десетина милиона хришћана представља стваралаштво јеврејске певачице Мадоне. Помоћу новца јеврејских банкара створен је огроман надувани балон којем западни Јевреји - шоумени - са очигледним ритуалним изругивањем, дају свето хришћанско име Мадона (Богородица, Света Дјева Марија). Отворена развратница у животу, блудница (говорећи језиком хришћана), која је практиковала лезбејство, изругивала се над светим ликом крста, певајући своје недаровите песме, разголићујући се и манипулишући крстом међу својим ногама” (64, 37-38). По прилици, завршни чин замишљеног обрачуна са хришћанством представља удар на православље.

Култура настала у покрету *Ново доба* себе саму сматра културом љубави и братства, а из ње су проистекли хипици, сексуална револуција, разноврсни мировни покрети, феминизам, хомосексуализам и небројене верске секте. Кроз те нове културне облике (религијске секте, окултизам, магију, медицину, здраву исхрану, источњачки приступ сексу...) “неосетно је заробљена имагинација више милиона младих људи широм света и одвојена од уобичајеног начина мишљења и расуђивања” (66, 214, 216. и 218). Подвргавање тој култури било је праћено, и олакшано, применом најразличитијих дрога, будући да је још из енглеског

“опијумског рата” против Кине било познато да се дрогом може читав народ држати под контролом.

Задатак ове нове религије био је, дакле, да се, деловањем на људску свест, у корист новог светског поретка створи нова планетарна религија као везивно ткиво том истом поретку.

По утицају на политичке, војне и друштвене токове у свету, што укључује и најзлокобније промене у савременим међународним односима, најзначајнији од свих “изума” *Новоџ гоба* јесу мировни покрети; у *Новом гобу* они се именују “најбољим чедом”, искључиво због тога што најразорније делују на одбрамбене механизме у свим земљама изван оне која је прокламовала све те “изуме”. Секте су само “пратеће службе” тог *најбољеџ чеда*: залажу се за одбијање оружја, преко својих антиратних центара позивају на уздржавање од отпора “и прихватање стања у времену када би отпором очували свој идентитет, али и угрозили властиту безбедност”, а позивају и на капитулацију пред новим светским поретком. Све се то грађанима чини изразито повољнијим од онога што би могао донети евентуални отпор силнику, “али је изузетно неповољно за идентитет заједнице и њене интересе, као и за саме појединце” (66, 217).

Против војске. У крајњој линији, идеологија *Новоџ гоба* окренута је против војске, као институције која је, по претпоставци, једина спремна да се у некој држави одупре спољној агресији у било ком облику, укључујући и ону која се јавља у виду мање или више прикривене колонизације.

А кад се говори о војсци, упутно би било да се наведе схватање Карла Клаузевица, пруског генерала, војног писца и теоретичара, да се добар војник мора разумети у политику, као и да добар политичар мора познавати логику војне вештине. У савременој демократској војној теорији, оној која важи за јавну употребу, Клаузевиц се не помиње.

Савремени теоретичари више се баве односом политичких партија према војсци и обрнуто, а мање питањима војне и политичке стратегије у ратним приликама; они се упорно позивају на став да је “забрана политичких партија у војсци и чланства војним лицима у политичким партијама, као и искључење војника из политичког одлучивања, нужан услов функционисања демократског поретка”, али је “укључивање политичких садржаја у процес едукације војног професионалца ради формирања његових ставова према војној делатности, држави и војсци као организацији... нужно за одржавање и развој демократских односа и институција” (68, 217).

Односно, да не би било забуне, или да то неко не би протумачио друкчије, “забрана рада политичких партија у војсци и чланства војних лица у политичким партијама, као и искључење војника из политичког одлучивања... нужен је услов за функционисање демократског политичког поретка. Без те и такве деполитизације нема истинске демократије, односно демократских односа и институција” (68, 235).

Са гледишта истих тих теоретичара, неприхватљива је до сада позната пракса у свим војскама да се од војника тражи строго поковавање свим добијеним наређењима, чак и ако се то поковавање сматра највишом војном вредношћу. Некад је важило правило да кад професионални војник “добије наређење легалног претпостављеног он не расправља, не оклева, не руководи се својим личним мишљењем; он се одмах поковава. Он се цени не на основу политике коју спроводи, већ на основу брзине и ефикасности којом је извршава. Његов задатак је да усаврши инструмент поковавања; сврхе у које ће тај инструмент бити стављен јесу ван његове одговорности. Његова највиша врлина је инструментална, а не циљна. Он наређење извршава чак и онда када је у супротности с његовим личним погледима и интересима, и делује независно не само од политичких већ и моралних консидација. За њега је пресудан *raison d'état*”, *државни разло̄* (68, 226).

Најновија демократска логика о војсци “проповеда” да се војна професија више не третира као статичка, већ као динамичка бирократска организација, што значи да се, у основи, наглашава потреба за прилагођавањем војне професије насталим условима у политичкој, технолошкој и финансијској сфери. “Основа војног ауторитета и дисциплине у војсци је измењена. Они се више не заснивају на грубој доминацији и репресији, већ на техникама групне контроле и консензуса. Промена је непосредно условљена тежњом да се обезбеде иницијатива и креативност унутар хијерархијске структуре. Њена дубља детерминација произлази, међутим, из епохалног техничко-технолошког и социјалног развоја нашег времена. Смањена је разлика између војних и цивилних занимања. Улога професионалног војника се променила. Традиционални ратник (“херојски лидер”) преобразио се у војног менаџера, а војна професија, као целина постала је слична невојним бирократским корпорацијама - цивилизована. Свакако, не ради се о тенденцији која може довести до занемаривања специфичности везаних за активност војне организације и обележја њених организационих група и значаја ратничких врлина официра...

Регрутовање официра прилагођено је захтевима политичке демократије. Системом едукације треба неговати ратнички дух и, истовремено обезбедити да војни професионалац постане осетљив на политичке и социјалне детерминанте и последице војне активности. Немогуће је изоловати професионалног војника од домаћег политичког живота. Није истина да сви официри треба да буду широко политички-војно образовани, мада је то пожељан циљ. Али, сви официри морају бити обучени за разумевање цивилне супремације... Чак и најмлађи официр, у зависности од његовог постављења, може деловати као политички агент” (68, 226-228). “Војник, наине мора познавати политички систем државе којој служи, положај војске у њему и начин његовог функционисања. За њега демократски односи и институције, укључујући цивилну супремацију и контролу, морају бити вредности које треба поштовати и бранити” (68, 234).

А да неко из цивилног дела наредбодавног или контролног механизма не би помислио да таква његова улога надмашује и професионалне надлежности у војсци, нуди се нешто као налог да су “цивили носиоци функција политичке власти, дужни да поштују војну част, стручност војног професионалца, унутрашњу аутономију и политичку неутралност војске. Они не смеју да клевећу официрски кор, да се мешају у професионалне војне послове”, да уносе политичке садржаје у војну организацију, нити да “употребљавају војску у страначким политичким борбама и за остварење партикуларних политичких интереса и циљева уопште” (68, 224).

Са друге стране, “професионали војник је дужан да своја знања и способности користи за одбрану државе искључиво по наређењу легалних органа државне власти. Мотивисан је војном етиком, чија обележја произлазе из професионалне војне функције” (68, 225).

Са гледишта војних теоретичара демократске врсте, “силно нараста отпор употреби силе у превазилажењу међународних супротности. У порасту су, такође, индивидуализам и анти-ауторитаризам... Све је израженија непопуларност опште војне обавезе и војних институција уопште. Ерозији су изложене вредности као што су слава и отаџбина, које су традиционално биле повезане с масовним националним армијама. За младу генерацију, која је основни војни контингент становништва, служење војног рока више није испит зрелости, као што је то некада било... Све је то масовну армију, као инструмент еманципације грађанства и симбол националног суверенитета, довело у питање.

Излаз из те ситуације је у смањењу и потпуној или делимичној професионализацији војске, а резултат су професионални или комбиновани системи” (68, 232).

У таквим условима, кад се професионализација војске намеће као нужност, цивилне (демократске) институције и њихова ефикасна контрола огромно добијају на значају (68, 233). Што ће рећи: цивилна контрола основни је предуслов за постојање и опстанак демократских институција и односа у војсци, а када се то оствари, може се очекивати да ће се оно што је остало од војске интегрисати у друштвене процесе (68, 230).

Па, кад је већ тако, “сада се више него икада раније потврђује да је цивилна контрола централни проблем демократског политичког поретка. Она мора да буде спољна и унутрашња. Спољну контролу успостављају и спроводе легислативна и егзекутивна власт, као и судство. Њима треба додати и све већу улогу јавног мњења... На тај начин ствара се систем који регулише однос војног професионалца према војној делатности, држави и војсци као организацији. Уколико се тако конципирана контрола доследно спроводи... армија постаје компатибилна с демократским поретком” (68, 233).

Само за друге. Али, све то важи за употребу у земљама којима планери новог светског поретка, односно идеолози *Новоџ доба*, утерују демократију, у земљама које треба војнички ослабити и онемогућити их за било какву одбрану од спољних опасности. То, међутим, по правилу да оно *шиџо њриличи Јуџиџеру не њриличи вољу*, не важи за земљу *Новоџ доба*, односно земљу која је себе *видела* као водећу у том новом светском поретку; да она то место заузме најмањим отпором, без “грубе доминације и репресије”, примењујући разне “технике групне контроле и консензуса”, обезбеђујући “сопствену иницијативу и креативност унутар хијерархијске структуре” чије је нивое она сама поставила према својој моћи и својим далекосежним намерама. А та моћ и те намере проистичу из њеног “епохалног техничко-технолошког и социјалног развоја” као изоловане категорије, а не отуд што је “нашевреме” пружило такву техничко-технолошку могућност свим земљама у свету, по најмање онима које су у том истом времену биле подвргнуте идеолошком и стварном терору истог тог *Новоџ доба*. Прича о смањеној разлици између војних и цивилних занимања само је једна парола о демократизацији војне струке, будући да се до најзначајнијих домета техничко-технолошког развоја војне опреме стиже, врло често, и у цивилним лабораторијама; још

више, све цивилне лабораторије с “озбиљним” истраживачким програмима не могу ни деловати без одређене мање или веће војне контроле. Без обзира на све демократске приче о искључивању политике из војске, нуди се рецепт по коме “традиционалног ратника” треба преобразити у војног менаџера, не би ли се војна професија, у целини, “цивилизovala”, при чему сваки официр, чак и најнижег ранга, “може деловати као политички агент”.

Све то, наравно, казује да Сједињене Државе, једина земља *Новој доба*, своја демократска начела нуди и примењује као једино и искључиво средство за поробљавање осталог света, при чему би се у том “осталом свету” остварила демократска једна кост у апсолутној неслободи, у колонијалној потчињености, у ропству такорећи.

И кад се све то већ зна, преостаје да се недвосмислено закључи да “безбожни, нељудски и у великој мери тоталитарни систем, какав је амерички, уопште нема права на постојање, попут сваке империје зла. Систем американизма, то јест паразитског постојања на рачун туђих ресурса, система насиља, обмане, експлоатације и плачке других држава, мора бити уништен заједничким напорима човечанства. У противном, човечанство неће опстати” (64, 7).

Највише простора највећем. Као највећи произвођач и утеривач демократије у савременом свету, Сједињене Америчке Државе заслужују да им се у овом раду посвети највише простора. Амерички подухвати и резултати остварени током последњих осам деценија без премца су у људској историји; са њима се могу упоређивати само они које су њихови амерички преци постигли у “ослобађању” индијанских територија од истих тих Индијанаца.

Настојаћемо да у најкраћим цртама, најчешће безвременског редоследа и ризикујући да велик број тих подухвата остане непоменут, укажемо на намере, суштину, позадину и спољне ефекте онога што се благоглагољиво и узбуђујуће назива *америчком демократијом*. Чинићемо то, најчешће, можда и пречесто, дословно наводећи оно што су велики познаваоци тих прилика објављивали као приказ, критику или хвалу истих тих достигнућа; сматрали смо упутнијим да тако поступимо, из јединог разлога да нам се не приговори за пристрасност или злу вољу.

Идемо, дакле, корак по корак.

Све сам нов до новог. Више пута у модернијој светској историји, увек после великих геополитичких потреса, јављала се замисао о установљењу међународних односа на “новим”

основама. Први пут то се догодило после Наполеонових ратова, а свој правни израз нашло је у одлукама Бечког конгреса (1814-1815) и стварању Свете алијансе. Слична појава искрсла је после револуције 1848/49. године, кад су ондашње велике силе стале на становиште да треба поштовати међусобну “равнотежу снага” и да се настали спорови могу решавати споразумно. После Великог рата створено је Друштво народа, као општа организација за сарадњу свих држава у свету, а после Другог светског рата слична институција, названа Организација уједињених нација.

У међувремену, пошто је Хитлер дошао на власт, у нацистичкој Немачкој учињен је један покушај да се оствари “нови поредак”. Тај план предвиђао је да се свет подели на шест великих региона, те да се сваки од њих, као “аутархични велики привредни простор”, нађе под хегемонијом једне од великих сила: у Европи и Централној Африци - Немачка; у Средоземљу - Италија; у Источној Азији и Западном Пацифику - Јапан; у западној хемисфери Сједињене Државе; у нешто умањеној колонијалној империји Велика Британија; у свом евроазијском простору - Совјетски Савез. Свака од ових шест земаља била би у свом региону потпуно самостална у успостављању свих односа, била би “фактор реда” с неограниченим полицијским овлашћењима.

Ипак, Немци су у резерви имали и дугорочни план о постепеном остваривању сопствене превласти у целом свету; за почетак, под сумњом су се налазила питања где се налазе немачке границе с Италијом, у ком би тренутку требало из Европе истиснути Совјетски Савез, те на који је начин Немачка могла преузети контролу у Африци и у Јужној Америци. “Увек је на првом месту био привредни аргумент, наглашавана је потреба аутархичног простора, а заступано је и аутократско начело са хијерархијским организовањем, уз свакојака расистичка објашњења” (71, 26).

Временски најновију идеју о стварању новог светског поретка изложио је, у више наврата, амерички председник Џорџ Буш Старији, кад је на заседању Организације уједињених нација (1. октобра 1990), поводом ирачког напада на Кувајт, говорио о “новом светском поретку епохе дугог мира”, о свету “отворених граница, отвореног делања и отвореног мишљења” и о заштити људских слобода и људског достојанства.

Ипак, да не би испало како Сједињене Државе нуде демократске рецепте *са своје главе*, оне су се побринуле да та самоиницијативност буде приказана као интерес, жеља и потреба других, нарочито већине у свету; понајбоље, Уједињених нација. У условима кад више не постоји оно што би се могло назвати

равнотежа страха, кад, дакле, после распада Совјетског Савеза постоји само једна суперсила, Сједињеним Државама не стоје на путу никаква озбиљна ограничења за њене агресивне тежње: “одвија се заокрет ка стварању снажних терористичких структура које су као канцер захватиле цео свет и што на својој кожи осећају многи народи у свету, а пре свега Ирак и Балкан. У оруђе своје међународне терористичке делатности САД преображавају и Организацију уједињених нација” (62, 55-57)

Да би оправдао помињање “атавистичког страха и неутемељене пежоративности”, цитирани аутор ће додатно објаснити да нови светски поредак фактички још не постоји, да се само ради о “настојању” да буде успостављен, те да га зато и треба стављати под наводнике. Мимо тога, да се одбојност не би усмеравала само на САД и још неке западне земље, аутор ће устврдити да још неке земље, пре свега Немачка и Јапан, располажу економском и политичком силом, а можда и војном, довољном да успоставе сопствену доминацију у “свом” региону; те две земље још не помињу своје амбиције, али би требало очекивати да то у догледном времену учине, нарочито због тога што ће у истом том времену опадати економска снага САД; “поред највеће задужености на свету, САД су пале и са првог на треће место у светском извозу, а њихово учешће у светском друштвеном производу пало је са више од 45 одсто после Другог светског рата на само 22 одсто” (72, 104-105). Из бриге за примат у неком од региона не треба изоставити ни Русију и Кину (које се више сматрају војном силом, а мање политичком и економском), а не би упутно било заборавити неке и сада регионалне силе: Турску, Бразил, Нигерију, Индију, Пакистан; мада се земље из ове последње групације сматрају “корисним послушницима” Сједињених Држава, оне би могле “у будућности знатно допринети да се окрњи укупна моћ САД, и то не толико из историјских разлога, као што су, на пример, традиционално везивање Турске за Немачку у најодлучнијим историјским тренуцима и традиционално исказивање одбојности према англосаксонском свету... колико због прерасподеле економске моћи” (72, 107).

Чини се да домишљања о “колективном руковођењу новим светским поретком” тешко могу опстати, ако ни због чега другог, а оно због сујете онога који је тај поредак први наговестио; тај поредак и није наговештен да би примат у њему био препуштен другоме, већ да би био до краја брањен, као што је то и Хитлер предвиђао резервним дугорочним планом о постепеном остваривању сопствене превласти у целом свету.

Амерички примат. Хитлеру се није дало да оствари своја предвиђања, али су зато Американци наставили да се и даље баве дугорочним плановима за успостављање новог светског поретка по сопственој мери. Заметком тога плана може се сматрати Стална међународна светска лига створена 1867. године и замишљена да послужи као међународни трибунал “који би доносио коначне пресуде у свим конфликтима међу појединачним народима”. Та је организација активирана крајем Великог рата (1917), с идејом о стварању Сједињених Држава Европе, “тог првог корака ка Сједињеним Државама Света”. У претпостављеним условима, структура светске и националне политике нужно би морала бити измењена, а њен главни руководилац “постаје тајна закулисна власт која се заснива на ритуалима и традицији јудаизма и новцу међународних јеврејских банкара... Националне владе губе власт... Под паролама демократије и либерализма формира се дотле невиђено ропство, најжешћа политичка диктатура коју је већ сада могуће видети у конструкцији јединствене Европе из деведесетих година (20. века)... Мондијалисти су оперисали “магичним бројем 2000. године, када је, по њиховом мишљењу, на целој планети требало да буде успостављен нови светски космополитски поредак. У таквим условима, сматрали су они, Светска влада преузеће не само контролу већ и руковођење “свим сферама друштвене делатности, укључујући и религиозну” (64, 122-124).

Да би се та визија остварила, постепено је разрађиван систем управљања и односа у будућем поретку: најпре је формиран Савет за иностране односе, после су настали Билдербершки клуб, Трилатерална комисија и Светски форум, али треба претпоставити да ће се у управљачкој шеми појавити и још неки *борд* за уједначавање или преиначење.

Савет̄ за иностране односе. Ову организацију основали су “јудејски чланови *Друш̄ӣва округло̄ с̄ӣола* које је у мају 1919. године у Паризу преображено у Институт за међународне односе, са секцијама у Француској, Енглеској и САД”. Из његове америчке секције настао је Савет за иностране односе (СИО), чијих “око 60 одсто свих чланова и 80 одсто руководилаца... чине лица јеврејске националности. Практично сви чланови СИО припадају масонским ложама или Ротари клубовима. У Савету нема хришћанских свештеника, али зато има велики број рабина”. Деловање овог Савета “остваривало се паралелно с обликовањем... међународне организације - Лиге народа”, да би се у условима *дрӯго̄ свей̄ско̄ мӣра*, “постепено преобразио у главни стратешки центар за вођење хладног рата Запада против Русије”.

Активност Савета за иностране односе планирали су и усмеравали водећи амерички политичари и финансијери, од којих истичемо Алена Далса, Дејвида Рокфелера, Хенрија Кисинџера и Збигњева Бжежињског. Онај први формулисао је елементе стратегије за разарање Русије: “Ми ћемо уложити све што имамо, све злато, сву материјалну помоћ и ресурсе на обраду и заглупљивање људи... Посејаћемо тамо хаос и неприметно ћемо им заменити праве вредности лажним и натерати их да верују у све лажне вредности... Ми ћемо на све начине подржавати и уздизати такозване уметнике који ће почети да усађују и утувљују у људску свест култ секса, насиља, садизма, издајништва - једном речју, сваке неморалности. У управљању државом изазваћемо хаос и неред... Просташтво и безобзирност, лаж и обмана, алкохолизам, наркоманија, животињски страх једних пред другима и бестидност, издајништво, национализам и непријатељство међу народима све ћемо то усађивати лукаво и неприметно... На тај начин ћемо разарати покољење за покољењем... Бавићемо се људима од дечачких, младићких година, увек ће нам главна ставка бити младеж, разара ћемо је, чинити неморалном, искварити. Направићемо од њих шпијуне, космополите”.

Данас, у Савету за иностране односе налази се целокупна политичка, економска и културна елита САД, а под његовом контролом налази се Систем федералних резерви Њујоршка берза фондова; сви најпознатији амерички универзитети (Колумбија, Харвард, Јејл, Стенфорд, Калифорнија, Масачусетски институт за технологију); сва водећа светска средства информисања (*СНН, НБС, СБС, Слободна Европа, Њујорк тајмс, Њусвик, Вашингтон пост, Кришчен сајенс мониџор, Ригерс гајџетс, Тајм, Волстрип џорнел, Форин аферс, Асошијетед прес*); велики издавачи и њихове најважније асоцијације (64, 128-132).

Билдербершки клуб основале су америчке тајне службе у чијем је окриљу 1948. године формиран и Амерички комитет за уједињење Европе на челу са Вилијемом Џозефом Донованом (Дивљим Билом), руководиоцем Управе стратешких служби, и Аленом Далсом, директором ЦИА. У спреси са њима радио је активни међународни шпијун Џ. Д. Раџингер, генерални секретар Европског покрета, у дипломатским круговима називан “сиви кардинал”, преко кога је ЦИА “пребацивала новац за подривачку делатност у Европи”. Раџингер је уживао подршку многих утицајних људи у Европи, али су му праве газде били Дејвид Рокфелер, Дин Раск, једно време амерички министар спољних послова, председник Рокфелерове фондације Х. Хајнц,

председник Карнегијеве фондације Д. Цонсон и председник Барухове корпорације Д. Колмен. Формално, Билдербершки клуб основан је у мају 1954. у хотелу *Билдерберџ* у Остербеку (Холандија), а његово се данашње седиште налази у Њујорку у оквиру Карнегијеве фондације. “У првим документима Билдерберг групе говори се о изградњи новог међународног поретка и о остваривању планова дугорочне спољнополитичке делатности Запада према СССР-у и земљама Трећег света... Највише је од оснивања Билдерберг групе профитирала јудеомасонска елита САД. Она у овој групи има политички најзрелију организацију: 42 представника председничког апарата, Министарства одбране, Стејт департмента и других органа власти САД, 25 представника најкрупнијих корпорација, банака и пословних кругова, 54 представника америчких универзитета, средстава информисања и друштвених организација масонског типа. Фактички, руководиоца Билдерберг групе, као и Савета за иностране односе, јесте Дејвид Рокфелер, (док је) формални председавајући Британац лорд Питер Карингтон” (64, 133-136).

Трилатерална комисија формирана је 1973. године и њен је настанак “повезан са јачањем супарништва између управљачке елите Запада и растуће економске моћи Јапана... После разматрања на Савету за иностране односе, светска завера доноси одлуку о стварању организације која би билансирала интересе разних група јудео-масонске елите света. У вези с овом одлуком, Дејвид Рокфелер је наложио пољском Јеврејину Збигњеву Бжежињском да формира структуру нове организације, која би објединила највише политичке и пословне лидере Запада”; пошто је испунио задатак, он је постао и идеолог *новог свејског поретка*. У свом програмском чланку од 3. марта 1975. у *Њујорк маџазину* Бжежињски је, као “масонски конспиратор”, образложио “необходност лидерства светске завере која ће, преко Међународног монетарног фонда и Светске банке, деловати на економију планете. Морамо изградити механизам глобалног планирања и дугорочне прерасподеле у корист Западног света. Управо је ово усмерење постало главно у делатности Трилатералне комисије.... Закулисне одлуке које су доносили чланови Трилатералне комисије постале су својеврстан закон за политичаре свих западних земаља”, а своју моћ та је комисија показала већ на самом почетку деловања истичући кандидатуру и обезбеђујући избор Џимија Картера за председника САД. Према речима америчког сенатора Барија Голдвотера, Трилатерална комисија Дејвида Рокфелера јесте најновија међународна кабала, механизам да се политичари

САД подреде интересима међународних банкара”. Седиште Трилатералне комисије налази се у Карнегијевој фондацији, где су и седишта Савета за иностране односе и Билдербершког клуба (64, 136-138).

Светски форум, као и све сличне организације о којима овде говоримо, основан је по налогу јудео-масонске елите, најпре као “Фонд Горбачова” (1992), да би три године касније био преименован у *Светски форум*. “Одлука о формирању Фонда Горбачова донета је на заседању Савета за иностране односе”, а претходило јој је формирање “специјалне организације која би служила као покриће за подривачку политику САД на територији бивших република СССР-а. Ова организација је добила назив Међународна асоцијација за инострану политику и регистрована је од стране Агенције САД за међународни развој као приватна непрофитабилна установа која доприноси прелазу на демократију и тржиште бивших совјетских република... Преко ове асоцијације Министарство одбране САД је, својим војним авионима, упутило у Русију из складишта Пентагона производе, медикаменте, одећу и униформе који су били расходовани”, а захваљујући чињеници да ти транспорти нису били контролисани, са њима су пребачени и многи шпијунски и специјална техника. Фонд Горбачова никако је “на основу персонала те исте Међународне асоцијације за инострану политику”, а каснија Горбачовљева путовања по свету и бројна његова предавања пред “пробраном публиком” бацила су нову светлост на његову улогу у разарању Русије: после пада СССР-а “свет ступа у нову етапу развоја. Разарање Руске цивилизације означило је победу нове глобалне цивилизације. Догађа се замена старе парадигме развоја новом”. Занимљиво је, притом, да је Горбачов те речи изговорио у Фултону, у оном истом Вестминстерском колеџу у којем је 1946. године Черчил објавио крсташки поход против Русије. “У самој чињеници оваквог наступа било је нечег ритуалног.” Уз многе друге “заслуге” Горбачова и његовог Фонда за процесе глобализације могли бисмо овде поменути “питање о нужности формирања међународне организације која ће узети под своју контролу све религије света - такозване Организације уједињених религија”, али и “план за успостављање глобалне контроле над човечанством” (под маском Пројекта глобалне безбедности), чиме се “предвиђа снажно јачање власти наднационалних међународних организација, а пре свега НАТО-а”. На томе се заснива и Горбачовљева идеја о консензусу између будуће Светске владе и националних држава, којима предлаже да одустану од свог суверенитета у корист међународних

закона; били би то потпуно нови закони, формулисани у “групи светских лидера”, односно “глобалном трусту мозга” или “Савету мудраца” од 100 људи, а који би свим становницима Земље диктирали “заједничка веровања, вредности, стандарде, начин живота”. У основи, прерастање Фонда Горбачова и Међународне асоцијације за инострану политику у Светски форум svelo се на формирање нове мондијалистичке структуре којом “светска завера као да легализује идеју јединствене Светске државе и Светске владе... На првој конференцији Светског форума, која је одржана у септембру 1995. године у Сан Франциску (САД), учествовали су многи представници Савета за иностране односе, Билдерберг групе, Трилатералне комисије као и чланови многих масонских ложа. Символично је то што је заседање Светског форума одржавано у великој конференцијској сали главног масонског храма Калифорније” (64, 138-148).

Формирањем Светске владе и глобалним управљањем бавила се такозвана Стратешка иницијатива Светског форума, усмерена на “обезбеђење услова за паразитско егзистирање јудео-масонске цивилизације на рачун природних ресурса целог човечанства” и на “гушење отпора земаља Трећег света које не желе да прихвате такав светски поредак”. Изричући “најбоље жеље” у вези с разоружањем, чланови Светског форума имали су у виду “једнострано разоружавање армија оних влада које не желе да се потчине диктату САД и других западних земаља. Изнет је предлог да се преко ОУН спроведе међународни закон о забрани продаје оружја и стратешких компоненти оним земљама у којима се нарушавају права човека или се на власти налазе диктаторски режими. Рабин Херцберг, бивши вице-председавајући Светског јеврејског конгреса, напустио је са иницијативом Повела људских дужности, која се, у суштини, своди на поклоњење космополитским вредностима Западног света, односно на негирање хришћанских основа и патриотизма.

Општа духовна криза човечанства на Светском форуму 1996. године није разматрана као рушење хришћанске цивилизације од стране јудео-масонског света, већ као супротстављање већег дела човечанства покушајима да му се наметну космополитске вредности и другачији начин живота. У саопштењима филозофа религије С. Кина, М. Палмера и... представника светске завере Д. Хамбурга, западни систем вредности, заснован, пре свега, на јудејској култури, постављен је као једина референтна тачка за цело човечанство, а свако супротстављање томе као застарели, реакционарни поглед на живот” (64, 144-145).

Све то имајући у виду, Лоренс Иглбергер, помоћник америчког државног секретара, врло је једноставно објаснио америчком Конгресу да ће се нови светски поредак базирати на “некој врсти новог изума у спровођењу дипломатије”: други ће плаћати трошкове интервенција САД у одржавању реда (63, 20). У једној својој студији Драгош Калајић вели да “економски и привредни интереси САД изискују нови светски рат као идеално средство за разрешење бројних, све већих проблема: од рецесије до депресије, преко хроничног заостајања за Јапаном и Немачком у светској арени трговине, до већ хиперболичних размера буџетског дефицита и опште задужености, те угрожености хегемоније долара... Историју САД (у 20. веку - КоА) карактерише срамна једначина: рат једнако просперитет.

Рат једнако просперитет. Макар колико се говорило да је Први светски рат избио због атентата на аустроугарског престолонаследника Фрању Фердинанда (28. јуна 1914. у Сарајеву), треба знати да су моћни светски банкарни тај сукоб испланирали знатно раније. Тако је, рецимо, још 1909. године “Норман Дад, бивши директор Комитета Представничког дома за испитивање фондација изузетих од пореза, добио задатак да истражи концепт Карнегијевог фонда за међународни мир. Његов Комитет је изјавио: “Повереници Фондације бавили су се самоједним питањем: да ли постоје средства ефикаснија од рата, уколико се жели да се промени живот читавог народа”. Комитет је о томе расправљао годину дана и закључио да Америка треба да уђе у један “добар европски рат”. Припреме за то почеле су када је 25. октобра 1911. Черчил био постављен за првог лорда Адмиралитета у Енглеској, а у Америци када је убрзо потом председник Вудроу Вилсон именован Франклина Деланоа Рузвелта за министра морнарице; у рат се ушло кад се већ могао наслутити његов крај, а видљиви разлог који је Вилсона (и амерички народ) убедио да треба ратовати, било је немачко потапање енглеске лађе “Лузитанија” (7. маја 1915), са око 1.100 путника и америчким товаром од шест милиона шарџера муниције, намењеним за продају Енглеској и Француској, “да би им се помогло у рату против Немачке”. Тај догађај био је само епизода у припреми Сједињених Америчких Држава да се силовитије укључе у европске догађаје, а прави разлози за то ускоро су почели да бивају извеснији: Вилсон је 1916. први пут предложио оснивање Лиге народа као “потребу света за једном светском владом која ће спречавати да се овакви ратови понављају у будућности”. Под притиском масонске елите

и њеног капитала, Вилсон је 6. априла 1917. објавио да се Америка налази у рату “за окончање свих ратова” и “за осигурање развоја демократије у свету”.

Рат је потрајао још годину и по, а окончан је мировним преговорима у којима је водећу улогу себи прибавио председник Вилсон. Са тим у вези занимљив је и податак да се у немачкој делегацији том приликом налазио Макс Вартбург, банкар који је Лењину обезбедио повратак из Швајцарске у Русију “преко ратом растрзане немачке територије” и (какве ли “случајности”!) - брат америчког “преговарача” Паула Морица Вартбурга. Уз све то, Макс Вартбург био је на Версајској конференцији не само “главни преговарач” за немачке финансије, већ је тамо био присутан и као човек који се налазио “на челу немачког система шпијунаже” (10, 119. и 296).

И из Првог светског рата, као и осталих ратова које је америчка политика покретала и у којима је њена војна сила учествовала-привреда и економија САД излазиле су спектакуларно и спасоносно обогаћене, а скоро редовно им је претходила дубока криза. Према истраживањима др Мартина А. Ларсона, који је скоро цео свој научни век провео студирајући систем америчких федералних резерви, Америка је у својој Револуцији (названој још и Рат за независност) зарадила 75 милиона долара; у рату 1812-1814. године 125 милиона; у Грађанском рату 3 милијарде; у Првом светском рату 30 милијарди; у Другом светском рату “цифре су вртоглаве и мере се билионима долара”; ради се о “нашим” милијардама, а др Ларсон још објашњава да амерички банкари у својим ратовима краду своје грађане, а у ратовима на другим странама краду остале.

У потрази за новим ратом. Пред Први светски рат, на пример, Сједињене Државе биле су велики дужник европских економских сила и, надасве, интернационале финансијског капитала, а долар није био чврста валута, због последица сецесионистичког рата. Француска и Велика Британија, због рата и одговарајућих блокада, биле су принуђене да из САД увозе наоружање и прехранбене производе под уцењивачким условима, што је опустошило њихове резерве злата и трезоре чврсте валуте, и претворило их, коначно, у дужнике. У послератном периоду, одштета коју је добијала Француска од Немачке, према одредбама Версајског уговора, није била довољна за опоравак, јер је проатлантска политика Париза огромна средства улагала у одржање санитарног кордона између Немачке и Русије (Румунија, Чехословачка и Пољска), те

између Немачке и Блиског истока (Југославија). Према признању слободних зидара Југославије, она је била створена као *одбрамбени бедем пројив најезде германске, зајрека стиварања обруча германског свјетског осјодства*. Што се тиче америчког односа према “руском кордону”, ваља рећи да је безбедност САД била “у опасности” већ 1917. године, тако да је интервенција у Русији оправдавана потребом да се спрече револуционисање руског друштва и најављене промене друштвеног уређења (63, 32).

Суочена с новом и неупоредиво драматичнијом економском кризом, тридесетих година, америчка олигархија је поново спас потражила у ратнохучкачкој политици, подстичући нови светски рат. Традицији европске политике и дипломатије, у знаку трагања за равнотежом сила - председник Рузвелт и његови еврофобски сарадници супротставили су агресивну политику, која је циљала не само да затоми процесе стварања самодовољних геоекономских зона копросперитета у Европи и Пацифику већ и да свим нацијама света наметне апсолутну доминацију америчке псеудоимперије. То је био основни циљ Рузвелтовог *Великог пројекта* (Great Design), који је отворено налагао свођење свих нација и одговарајућих држава на статус америчког протектората. Поретку псеудоимперијалних и мондијалистичких амбиција припада Рузвелтов план - из 1935. године - којим је европским државама налагано стварање колективног система несигурности и разоружања до 1945. године. Тим планом, Немачкој је наметнута драстична алтернатива: или покоравање америчком диктату и хегемонији - или суочавање с економском блокадом. Била је то само једна у низу провокација, све до покоља припадника немачких мањина у Чехословачкој и Пољској, које су подстицале Немачку на ратну опцију.

Бар из Другог светског мира. Уз уништење Европе братоубилачким Другим светским ратом САД извукле су непроцењив капитал, од неприкосновене политичке, економске и војне доминације до хегемоније долара, која омогућава стицање роба, добара и услуга осталог света пуком емисијом папирнатих псеудовредности без икаквог покрића. (Сједињене Државе могле би уништити највећи део светске економије, оне која своја плаћања своди на доларе, у једном тренутку: заменом своје валуте, одређивањем неког произвољног курса и одлуком да за једно изузетно кратко време омогући замену доларских новчаница у оптицају - КоА). Сада је та вампирска експлоатација посредством доларске хегемоније попримила критичне размере, јер је однос

између монетарне масе (углавном доларског одређења) и расположивих добара на тржиштима света око двадесет пет према један... Само вештачка скупоћа новца и парановца, те мучно одржавана солидарност монетарних сила, одлажу судњи дан свођења рачуна и задржавају ту монетарну масу да се не сручи на конкретна добра, са последицом по свет катастрофалног и несагледивог вртлога инфлације. Та све већа претња монетарне масе посебан је покретач освајачких сила новог светског поретка. У њему америчка плутократија види могућност за вечно избегавање испуњења дужничких обавеза, преузетих емисијама долара, лишених сваког покрића.

На основу наведеног, разумљива су прва два од десет неопходних услова за уништење националних суверенитета које је формулисао Ричард Гарднер у свом раду *Трновий њуџи у Светски њоредак* (1974). Према Гарднеру, прво је неопходно спровести реформу целокупног међународног монетарног система кроз оживљавање Међународног монетарног фонда, који би требало да диктира свако оснивање интернационалних резерви, као и да има моћ утицаја на економске одлуке свих државних иностраних влада... у погледу спровођења монетарне и фискалне политике. Други услов: Неопходно је из темеља реформисати све спољнотрговинске односе... Тиме ће економија сваке земље бити под строгим интернационалним надзором.

Дакле, може се закључити да нам и историјско искуство указује на суштински узрок ратнохушкачке америчке плутократије, сада и овде, који почива у демонији паразитске економије” (69, 82-83).

Оно нешто раније поменуто Бушово излагање могло је бити јавни позив да се, на основу још увек јавно недефинисаних начела, “гради нова целина односа у свету”. При томе, само она синтагма о остварењу “епохе дугог мира” на изванредан начин указује на могући интерес свих држава и њиховог становништва. Такође, врло је обећавајућа и идеја о заштити слободе и људског достојанства, мада се она понајвише тиче етичког садржаја. “У оба случаја, упоредо, дата су далекосежна обећања, уз употребу... општих места, што омогућава лак утицај на просечног човека садашњице. То су, уједно, и основе за изношење предлога о практичним односима новог партнерства међу народима. Сагласно Вилсоновој тврдњи с почетка 1918. да је рат застарео и цивилизацијски неприхватљив као варварски чин, сада се тврди да је дошао прави историјски тренутак за одлучно настојање да се створи свет мира. Организација УН, након што се ослободила хладноратовске пат-

ситуације, има дужност да, сагласно визији својих отаца градитеља, учини да се коначно одстрани рат и далекосежно унапреди сарадња између држава и народа, али и заштите права човека. Сједињене Америчке Државе, као једина преостала суперсила у садашњем мултиполарном свету конфликта, сама себе задужује задатком предводника у грађењу нове епохе. При томе се позива на начела на којима је изграђена ОУН, од које очекује да у истом правцу поведе своје чланице” (71, 28-29).

Буш, дакле, нуди политички концепт демократске парламентарне државе, капиталистичке привреде и цивилизације утемељене на оствареним научним, технолошким и техничким открићима. Његов предлог заснован је на истим оним принципима које је својевремено (јануара 1918) поставио Вудроу Вилсон у свом манифесту познатом као *Четирнаест њачака*, и потом их поновили Черчил и Рузвелт у *Атлантској повељи*: народи имају право на самоопредељење, суверенитет сваке државе је неприкосновен, искључен је рат као средство спољне политике, свако насиље је неприхватљиво, сва права човека морају бити заштићена.

Поглед унапред. Али, у међувремену, било је ту и нешто што су амерички Државни департман и Савет за међународне односе предвидели као “Велику област”, која би “подржавала” америчку привреду. “Велика област би обухватала Западну хемисферу, Западну Европу, Далеки исток, земље бивше Британске Империје, највеће изворе енергије на Блиском истоку (који прелазе у америчке руке након истеривања... Француске и Британије), остале неразвијене земље, а, по могућности, и цео свет” (62, 16).

Разлоге за ту подршку образложио је 1948. године Џорџ Кенан, шеф стратешког тима у Државном департману и, барем по дефиницији, тада водећи пацифиста: “Ми имамо око 50% светског богатства, а само 6,3% становништва... У оваквој ситуацији, не можемо избећи завист и презир других. Наш највећи задатак у наредном периоду је да осмислимо облик односа који ће нам омогућити да задржимо ову несразмерну позицију. Да бисмо то остварили, морамо се ослободити свих сентименталности и сањарења и сву пажњу усредсредити на непосредне циљеве Америке... Требало би престати расправљати о нејасним и... нестварним циљевима попут људских права, побољшања животног стандарда и демократизације. Ускоро ћемо морати наступити непосредно с позиције силе. Стога, што нам такве идеалистичке паролe мање сметају, то боље” (62, 15).

Кад је већ тако било, мора се разумети због чега Кенан објашњава америчким амбасадорима у земљама Латинске Америке да главни задатак америчке спољне политике мора бити “заштита наших сировина” (у конкретном случају: у латиноамеричким земљама) и, са тим у вези, борба “против празноверја” које се тамо шири и које казује “да је власт непосредно одговорна за благостање народа”. За Американце, то је празноверје исто што и комунизам, те Кенан нуди средства којима се празноверје мора сузбити: “Крајњи одговор би могао бити непријатан, али... се не смемо двоумити да ли да се користимо насиљем локалних полицијских власти. То није срамота пошто су комунисти у основи издајници... Боље је имати јак режим на власти него неку демократску власт која је попустљива, опуштена и инфилтрирана комунистима” (62, 15).

Са таквом логиком Кенан није био оригиналан, јер је и тридесетак година пре њега председник Вилсон, “велики апостол самоопредељења”, поручивао да Сједињене Државе свуда “гледају своје интересе”; није то било само на речи, он је напао Доминиканску Републику и Хаити, “где су његови ратници рушили и убијали, уништили политички систем, учврстили власт америчких компанија и припремили терен за будуће искварене и немилосрдне диктаторске режиме” (62, 16). Доцније, у нашем времену, искуства са сопственом подршком диктаторским режимима нису Американцима сметала да демократију, у свом политичком новомовору, представе као “супротност према диктатури” (65, 209).

Још за време Другог светског рата, 1942, Рузвелт је за генералног гувернера француске Северне Африке поставио једног од водећих нацистичких сарадника, а годину дана касније, по Черчиловом савету, ослобођену јужну Италију дали су на управу диктаторском режиму фашистичког ратног хероја маршала Бадолџа. Ратног злочинца Клауса Барбија, СС официра и шефа Гестапоа у Лиону, званог и “лионски месар”, они су упослили да шпијунира припаднике француског покрета отпора, које су амерички ослободиоци прогањали због наводно почињеног насиља током рата. “Пошто су Сједињене Државе настављале посао који су нацисти престали да раде, било је сасвим логично да се запосле специјалисти у гушењу покрета отпора. Касније, кад је у Европи постало тешко или немогуће сачувати ове корисне момке, они су васкрсли у САД или у Латинској Америци, често уз помоћ Ватикана и фашистичких свештеника” (62, 18-20).

Прекомерно насиље. Како је то приметио један од аналитичара америчког демократског искуства, “да би успоставили и одржали своје право на експлоатацију других народа, Американци регуларно прибегавају екстремним формама насиља, а првенствено војног. За свега неколико деценија од Другог светског рата, САД су учиниле толико ратних злочина против човечанства да само због њих амерички систем заслужује Нирнбершки процес, а њена администрација - судбину Хитлерових злочинаца”. И, даље, каже исти тај аналитичар, “у правном смислу постоје веома чврсте основе да се суди сваком америчком председнику од другог светског рата наовамо. Сви они су лично били тешки ратни злочинци или су посредно учествовали у ратним злочинима” (62, 55. и 31).

Године 1982. осамсто америчких маринаца интервенисало је у Либану, остављајући иза себе “масовне жртве”. Наредне године десила се војна интервенција на Гранаду, а побијено је на стотине грађана. Године 1986, при подмуклом нападу на Либију бомбардовани су Триполис и Бенгази, а жртве су и овога пута биле многобројне. Године 1991. изведена је огромна војна акција против Ирака, у којој је, дејством око 45.000 изванредно опремљених америчких војника, убијено најмање 150.000 људи; намерно су бомбардовани цивилни циљеви, не би ли се на тај начин заплашило локално становништво. Потом је, 1992-1993. године, дошло до агресије на Сомалију; и тако даље. “Али, ово су само отворене агресије. А колико су година САД водиле необјављени рат против Салвадора, Гватемале, Кубе, Никарагве, Авганистана, Ирана, улажући огромна средства за подршку марионетским проамеричким режимима или побуњеницима које је Америка припремала, а који су устали против влада које нису признавале америчку доминацију у тим регионима. Хондурас су САД преобразиле у војни плацдарм за борбу против Салвадора и Никарагве (62, 56-57).

Директном интервенцијом или уз потпору САД обаране су и забрањиване демократске владе у Грчкој, на Филипинима, у Ирану, у Гватемали, у Бразилу, у Чилеу, у Салвадору, и другде. Земље Латинске Америке увек су сматране “америчким забраном”, те се може сматрати нормалним што су је њени званичници звали “наша мала област у суседству, која никад ником није сметала” (62, 27). Она није, али зато није сметало Американцима да им помажу; студија једног водећег америчког стручњака за људска права показује да је “највећи део америчке помоћи ишао оним латиноамеричким владама које своје грађане подвргавају

мучењу. Помоћ нема никакве везе с тим колико је она некој земљи *појребна*, већ с тим колико је власт спремна да служи интересима богатих и привилегованих” (62, 29).

У методологији америчког интервенционизма, односно терора (који је толико дубоко урезан у амерички национални карактер, да је већ помињани Џон Квинси Адамс 1818. године хвалио “изузетну ефикасност” терора над Индијанцима и Црнцима на Флориди), први корак јесте употреба полиције. “Полиција је јако важна зато што она може веома рано открити незадовољне и елиминисати их, пре него што се јави потреба за главним хируршким захватом. Кад главни хируршки захват постане неопходан”, онда се Америка одлучује да употреби војску; то је други корак. “Америка увек покушава да успостави везу са војскама у страним земљама, зато што је војска један од начина да се збаце владе које се отму контроли”. На тај начин су припремљени војни пучеви у Чилеу 1973. и у Индонезији 1965. године (62, 30).

Технологија. На другој страни, у земљама које су већ “успеле” да потпадну под амерички утицај, “војни режими обично настоје да изазову економски крах, често следећи рецепте својих америчких саветника, а онда одлуче да проблеме предају цивилним властима да их оне решавају. Директна војна власт није више потребна пошто нова средства постају доступна - на пример, контрола се врши преко Међународног монетарног фонда који... кредитира неразвијене земље, углавном новцем индустријских сила. У замену за кредите, ММФ намеће либерализацију: привреду отворену иностраном мешању и контроли, велико смањење друштвених услуга и програма, итд. Ове мере стављају власт све чвршће у руке најбогатијих слојева и страних инвеститора (стабилност) и утврђују класично двослојно друштво неразвијеног света – један слој су супербогати (уз одређен број прилично добростојећих људи који им служи), а други чини огромна маса осиромашених, напаћених људи” (62, 31). За утеху, кредити Међународног монетарног фонда у много чему налик су оном много пута помињаном Маршаловом плану којим су између 1948. и 1951. западноевропске земље добиле 12 милијарди долара помоћи и кредита, који су, опет, били искоришћени тако што је њима, примера ради, 1949. године купљена трећина америчког извоза у Европу (62, 18). И врло налик кредитима које Србија добија почетком 21. века, с обавезом да их искористи тако што ће прихватити америчке

саветнике за разне послове, добро их плаћати тим истим новцем и обезбеђивати им скуп смештај у Србији; разуме се, кредит ће се враћати средствима државе Србије.

У Венецуели. Као водећи светски извозник нафте до 1928. године, Венецуела је под управом корумпираног генерала Хуана Висента Гомеза постала полигон неограничене стране експлоатације, а то се наставило и за време диктатуре убице Переза Хименеза од 1949. до 1958, коме је “Ајзенхауер 1954. уручио Legion of Merit, Легију части, као признање “његовој здравој економској и финансијској политици”, при чему је остала непоменута чињеница да су америчке корпорације које су, у ствари, владале Венецуелом, из ње извучиле огромне профите. И док се државни трезор преливао од страних резерви, “само 57 посто становништва могло је себи да приушти више од једног obroка дневно” (76, 207-210).

У Боливији. На масакр рудара 1943, када су власници рудника позвали војску која је побила стотине људи, Америка није реаговала, али када је, годину дана касније, националистички прораднички Покрет народне револуције збацио диктатуру, Америка га је одмах означила као “профашистички” и припремила његово рушење. Међународни монетарни фонд разорио је боливијску економију, затварањем рудника остављен је без посла огроман број радника, а корумпирани војни врх определио се за трговину коком од које се око 80% од 3 милијарде долара годишњег профита улаже углавном у америчке банке. Америка подстиче такво прање новца, а “сиромашни сељаци, одгајивачи коке, боре се да преживе под заједничком наоружаном силом САД и боливијске војске” (76, 106-107; 196-197).

У Грчкој. “Британске јединице ушле су у Грчку након што су се нацисти повукли. Поставили су корумпиран режим против кога је покрет отпора обновио борбу, а Британија, која је била у послератном паду, није успела да очува власт. У Грчку 1947. године улазе америчке трупе и учествују у крвавом рату који односи 160.000 људских живота. Ни овом рату нису недостајала мучења, десетине хиљада политичких избеглица, разбијање синдиката и независног политичког живота, као ни... “преквалификациони логори” за десетине хиљада осталих Грка. Овим ратом Грчка је пала чврсто у руке америчких инвеститора и домаћих послодаваца, док је велики део народа морао да напусти земљу да би спасао главу. Корист су извукли и нацистичке слуге, а главне жртве били су радници и сељаци, припадници антифашистичког покрета вођеног комунистима. (Америчка) успешна одбрана Грчке од њеног властитога становништва је послужила као модел

за рат у Вијетнаму... за Средњу Америку, а шаблон је примењен и у многим другим местима” (62, 19). Или, како је то исти аутор поновио на једном месту, главни политички интерес америчке демократије “јесте да се блокирају урођеничке националистичке снаге које би могле да искористе своје сопствене ресурсе у конфликту са интересима САД. Обимна операција против побуне у Грчкој од 1947. год. била је дијелом мотивисана бригом да распадом независног национализма тамо може да се инфилтрира Средњи Исток. Грчка се сматрала предстражом силе САД, која је штитила нафту Средњег Истока за Сједињене Државе и њихове савезнике” (63, 85), мада је сасвим јасно да је нафта била политички инструмент, а не циљ сам по себи (63, 94). “Стварна опасност био је урођенички национализам са својом демонстрацијом страха израженом другдје” (63, 85).

У Јајану. Јапански случај занимљив је за развој демократије утолико што су Американци своју ратну победу (августа 1945), после атомског бомбардовања Хирошима и Нагасакија, “главних центара домаћег становништва хришћанске вере” (10, 338), прогласили демократском, а војну управу генерала Макартура - демократизацијом. Две године касније, они су “обрнули ћурак наопако” и, угушујући синдикате и друге организације које су деловале у интересу радника, предали земљу онима који су подржавали јапански фашизам. Нешто касније, у уверењу да јој Јапан не може бити конкурент ни у далекој будућности, Американци су се одлучили да подрже његову индустријализацију, али под условом да сами контролишу нафту коју Јапан увози или је сам производи; контролом јапанске нафте и њених рафинерија, тим специфичним обликом “вета”, Америка је постигла да се јапанска економија и даље задржи у пуној зависности; све до почетка седамдесетих година, Јапан је контролисао смо око 10 одсто своје нафте.

На Филипинима. У суштини, Америци до 1968. године нафта и није била потребна, пошто је она била највећи произвођач нафте у свету. Али, Америка је желела да “ову полугу светске моћи држи у својим рукама, као и да обезбеди да се нафтни профити уливају углавном у САД и Велику Британију”. Понајвише због тога, Американци су на Филипинима отворили своје војне базе, не би ли и отуд чували Блиски исток и спречили “неке изворне снаге” да не подлегну ултранационализму (62, 26); на тај начин они су тамо увели неки облик демократије, али она “није намијењена да учини Филипине слободним, већ да их утјешу њиховим новим оковима”. Американци су Филипинима дали новине (слобода штампе!), али

им је зато дала и мање новца којим би исте те новине куповали; према извештају Светске банке, богате су учинили још богатијим, у поретку који се може означити као један од најгорих светских случајева у расподели богатства. По томе, америчка демократија на Филипинима била је искључиво “инструмент колонијализма” и није јој био циљ да подржи народне интересе; између 1948. и 1953. године, као резултат војних акција и америчког учешћа у казним експедицијама против филипинског народа, било је “убиство више хиљада Филипинаца” (62, 55). “За већину Филипинаца амерички стил значио је мало више него избори послје сваких неколико година... Политички поредак, који је дуго истрајавао послје независности, био је такав да је веома мали број породица ефикасно и свирепо владао друштвом расцијепљеним неједнакошћу. То друштво било је демократско по облику... али аутократско у основи” (63, 306), по угледу на америчку праксу.

У Кореју. После победе над Јапаном, америчке трупе ушле су 1946. године и у Кореју; без икакве везе с оним што се обично зове “конфронтација суперсила”, Сједињеним Државама је одговарало да у “сумњивим” земљама разоре “антифашистички покрет, често у корист нацистичких и фашистичких сарадника”, да се ослабе синдикалне и друге народне организације и да се спрече друштвене реформе (63, 424). По том рецепту, оне су у Јужној Кореји срушиле локалну народну власт, “коју су углавном чинили антифашисти (они који су се пре тога борили против Јапанаца - КоА) и завели брутално насиље, при томе користећи јапанску фашистичку полицију и Корејце који су сарађивали са фашистима за време јапанске окупације”. Под непосредном контролом и управом Сједињених Држава (63, 424), тамо је касних четрдесетих година “убијено око 100.000 људи... укључујући и 30-40.000 људи за време гушења сељачког устанка у једној малој области Чеју острвца” (62, 20). Настављајући са утеривањем демократије у корејански народ, Американци су од 1950. до 1953. године у рату на корејском полуострву, ангажовали око милион својих војника; током те војне интервенције, погинуло је неколико стотина хиљада Корејаца (62, 55), цивила или војника, свеједно, јер су, пре мобилизације у наметнути рат, и војници били цивили.

А скоро три деценије доцније (1980), када је срушен демократски покрет у Квангџуу и када је над становништвом вршен терор “на начин који се може упоредити само са варварством распаљеног штампеда нацистичких трупа”, Америка је војну диктатуру генерала Чуна подржала са 20.000 маринаца и авијацијом и тако стекла заслуге и за сатирање народа и за затирање сваке

наде у демократизацију друштва, а своју плодносну сарадњу са диктатором притврдила са 600 милиона долара зајма војној хунти. Уз то, Реган му је одао признање и тиме што га је одабрао за првог страног државника кога ће примити после инаугурације, а државни секретар Џорџ Шулц похвалио је “сјајно организовану безбедност” и економију, као и “импресиван покрет ка демократији” остварен заједничким терором над незаштитеним народом (76, 126-127).

На Кипру. Сједињене Државе пренебрегле су и сам чин турске окупације Северног Кипра, која је, после безбројних оргија с убиствима, мучењима, силовањима и пљачкањем, “произвела” више хиљада мртвих и стотине хиљада избеглица, а уништене су и небројене вредности културне оставштине Старе Грчке. Да неко не би помислио како се радило о обичном пропусту, Џорџ Буш је за такав учинак похвалио Турску “као заштитника мира”, пошто се придружила онима који се “залажу за цивилизоване вриједности широм свијета” (63, 244).

У Бразилу. “Кенедијева администрација је припремила терен и за војни пуч у Бразилу, помажући да се уништи тамошња демократска власт, која је постала сувише независна. Американци су усхићено подржали пуч, а војне власти су оформиле неонацистичку државу националне безбедности, која врши насиље, тортуру, итд. Бразил је надахнуо нагли развој сличних догађаја у Аргентини, Чилеу и широм целе хемисфере, у раздобљу од средине шездесетих до осамдесетих година - ужасно крвавом раздобљу” (62, 31).

После војног пуча 1962, означеног као “демократска побуна” и “најодлучнија победа слободе средином двадесетог века”, почео је економски суноврат Бразила, о коме најбоље сведочи податак да је, 1985. године, две трећине од 147 милиона житеља било неухрањено. О стравичним последицама такве слободе говоре још неке чињенице:

“Богати земљопоседници доводе револвераше и војну полицију да спаљују куће и усеве, убијају стоку, чланове синдиката, свештенике и калуђерице као и правнике који покушавају да одбране права сељака. Сељаци се протерују у насеља учерица или на Амазон, где их онда осуђују због тога што крче шуме у очајничкој борби за опстанак. Бразилски медицински истраживачи описују становнике овог региона као нову подврсту Пигмејаца, са 40 посто можданог капацитета човека - што је резултат сурове неухрањености у региону веома плодне земље, у власништву великих плантажера који производе усеве за извоз...

Бразилу припада награда и за мучење и убијање деце са улице. То чине снаге безбедности спроводећи процес истребљења младих људи... У Рију, једна конгресна комисија је идентификовала око 15 ескадрона смрти, сачињених највећим делом од полицијских официра, које финансирају трговци. Тела деце коју су побили ескадрони побацана су на излазу из града, везаних руку, са траговима мучења и изрешетана мецима. Девојчице су приморане да раде као проститутке. Институт за судску медицину забележио је 427 побијене деце само у Рију у првих десет месеци 1991, углавном од стране ескадрона смрти. Према студији бразилског Парламента објављеној децембра 1991, у последње четири године побијено је 7000 деце” (76, 200-206).

Мада би по нивоу индустријске развијености, као и по својим природним богатствима требало да буде једна од богатијих земаља, Бразил се, добрим делом “захваљујући пучу из 1964. године и пуно хваљеном економском чуду које је следило (да не причамо о убиствима, мучењима и другим средствима контроле становништва)”, обрео у сиромаштву; “министарство образовања извештава да трећина образовног буџета иде на школске оброке, зато што већина ученика у државним школама или једе у школи или уопште не једе”. Према писању једног магазина о привреди неразвијених земаља, “Бразил има већу стопу смртности новорођенчади од Шри Ланке. Трећина становништва живи испод нивоа сиромаштва, а “седам милиона деце проси, краде и удише лепило на улици. На десетине милиона људи живи у колибама по сиротињским квартовима... или, у све већем броју, на делићу ледине испод неког моста” (62, 31-32).

Исто и другде. Потпуно исту политику Американци су водили и у другим местима по свету. “Методи који су кориштени нису нимало леви. То што су радили контраши - подржавани од САД – у Никарагви и (амерички) терористички намесници у Салвадору и Гватемали није само обично убијање. Један од главних метода било је животињско и садистичко мучење - новорођенчад су убијана разбијањем о стење; жене, којима би одсекли дојке и одерали кожу с лица, вешали су за стопала да тако искрваре и умру; људима су секли главе и набијали на коље. Циљ је био да се сломе независни национални покрети и народне снаге који би могли остварити истинску демократију” (62, 22-23). А режими у Салвадору и Гватемали, док су им се на челу, уз свесрдну помоћ америчке војске, налазили најкрволочнији гангстери, упорно су сматрани демократским (63, 190).

У Гвајтемали. У Гватемали је 1944. године дошло до народног револта и, потом, до формирања власти која је, по угледу на Рузвелтов *Њу дил*, увела своју државу у период успешног економског развоја. Та је промена “пробудила јак народни покрет циљем да се Гватемала ослободи војне диктатуре, друштвене назадности и економског колонијализма, који су карактерисали њену прошлост. Она је надахнула оданост и преданост властитим интересима већине политички свесних Гватемалаца. Ствари су постале још горе након што је успешна земљопоседничка реформа почела да прети стабилности у суседним земљама, где је напаћено становништво отворило очи.” Али, само за кратко, јер је Ајзенауерова администрација почела да хистерично упозорава како те промене у Гватемали доводе у питање “одбрану и опстанак” Сједињених Држава.

Меморандумом Централне обавештајне агенције (ЦИА) из 1952. године тамошње прилике описане су као “супротне америчким интересима”, због тога што се ту ради о “комунистичким утицајима... заснованим на милитантном заговарању друштвених реформи и националне политике”, која укључује “радикалну и националну политику”, “прогон иностраних економских интересената”, с “јаким народним покретом” који је “надахнуо оданост и преданост властитим интересима већине политички свесних Гватемалаца”. Кад су Сједињене Државе планирале да 1954. године промене власт у Гватемали, из Државног департмана поручено је да “Гватемала представља све већу опасност по стабилност Хондураса и Салвадора. Њене аграрне реформе су снажно пропагандно оружје; њен далокосежни социјални програм - помоћ радницима и сељацима у успешној борби против највиших слојева друштва и великих страних предузећа - оставља снажан утисак на становништво њених суседа у Средњој Америци где су услови живота слични” (62, 25).

Да се гватемалско искуство не би ширило, ЦИА је извела удар и Гватемалу претворила у кланицу: разорено је преко 440 села, побијено и “нестало” преко 200.000 људи, 87% становништва (од укупно 9 милиона) живи испод границе сиромаштва, домаћа пољопривредна производња уништена, у млеку је забележена 185 пута већа количина дидитија од оне коју допуштају стандарди Светске здравствене организације, 3,6 милиона људи нема воду за пиће, 2,5 милиона деце изложено је малтретирањима и гурнуто у криминал и проституцију. За то време америчка амбасада припрема спискове “комуниста” које треба ликвидирати, а Вашингтон улаже напоре да Гватемалу учини “примером демократије”.

Крајем седамдесетих, у Картерово време, војна помоћ Гватемали и даље се наставља, уз непрекидно инсистирање на “људским правима”, иако на основама државног тероризма. Почетком осамдесетих, пријатељи Вашингтона побили су на десетине хиљада Гватемалаца, углавном планинских Индијанаца, док се број оних које су силовали и мучили и не зна. Велике насељене области су десетковане. За време Реганове власти, “готово геноцидна дела над Гватемалцима се подржавају с великим одушевљењем. Риоса Монта, најекстремнијег од свих гватемалских хитлера” које су Американци подржавали, “Реган је хвалио као човека потпуно приврженог демократији”. С друге стране, “један од највећих убица у Гватемали, генерал Хектор Грамахо, за своје заслуге у спровођењу геноцида, награђен је (Кенедијевом) стипендијом Факултета за државне послове на Харварду”. Грамахо је, иначе, остао забележен као аутор “доктрине 70% : 30%”, која се своди на то да 30% становништва треба побити да би се оних 70% процената могло контролисати - што је, свакако, хуманије од првобитне стратегије да треба све побити да би се извршио задатак” (76, 37, 38, 48, 210-213; 62, 48-52). Године 1989, новинар гватемалског листа *Ла Ейока* Цулио Годои, упоређујући прилике у Средњој Америци са приликама у Источној Европи, писао је по одласку у Америку: “Док је московска влада у Прагу омаловажавала и понижавала реформисте, вашингтонска влада у Гватемали их је убијала. То још увек ради, спроводећи геноцид који је однео више од 150.000 живота - или, како га Амнести Интернешенел назива, владин програм политичког убијања” (62, 40-42).

У Хондурасу. Мада су Сједињене Државе, видимо, бринуле о “стабилности” Хондураса, из Европског парламента је 1988. године изашла, вероватно заснована на провереним подацима, једна резолуција о трговини децом у Средњој Америци. Та резолуција је тврдила да су се “близу једне људске фарме у Сан Педру Сула Хондурас наша дјечја тијела која су била са једним или више откинутих органа. На једној другој људској фарми у Гватемали пронађене су бебе старе од 11 дана до 4 мјесеца. Директор фарме, приликом хапшења, изјавио је да су дјеца продавана америчким или израелским породицама чијој дјечи су били потребни органи за пресађивање, по цијени од 75 хиљада долара по дјетету, износећи ужас те фарме у свјетлу чињеница и захтијевајући истрагу и превентивне мјере” (63, 284-285).

Јула 1990. године, један дневни лист хондурашке деснице известио је о постојању организоване групе која је куповала децу ради препродаје у Сједињеним Државама; групу је предводио

један адвокат, а њено деловање открила је полиција из Салвадора. Како се тада процењивало, само у Мексику је годишње нестајало двадесет хиљада деце намењене препродаји, “као и за коришћење у криминалним активностима, као што је транспорт дроге унутар њихових тијела. Најкрвавија чињеница је, међутим, да се много малих тијела употребљава за трансплантацију органа дјете у САД, што, сугерише се, може да објасни чињеницу да је највећа стопа киднаповане дјете, од одојчади до осамнаестогодишњака, у мексичким регионима који се граниче са Сједињеним Државама” (63, 285).

У Никараџви. Крајем седамдесетих, диктаторски режим Анастасија Сомозе био је озбиљно уздрман деловањем опозиционог сандинистичког покрета. Сједињене Државе најпре су покушале да уклоне Сомозу а да режим остане неоокрњен; кад им то није пошло за руком, потрудиле су се да барем, као истурено одељење своје власти, очувају Сомозину народну гарду. Знало се да је та гарда “одувек била изузетно окрутна и перверзна”. У јуну 1979. године гарда је починила масовне злочине у рату против Сандиниста; док је у бомбардовању стамбених квартова у главном граду поубијано на десетине хиљада људи, амерички амбасадор телеграфисао је Белој кући да бомбардовање не треба прекидати, “јер би то било у супротности с нашом политиком која на власти жели гарду, а не сандинисте”. Догађаји су текли мимо америчких очекивања, тако да су сандинисти преузели власт, Сомоза је избегао на Флориду (са државним благом), гарда се распала, а Картерова администрација, пошто је гардијске команданте евакуисала авионима Црвеног крста (“што је ратни злочин”), почела је да на границама Никарагве поново формира гарду, названу контраши, или “борци за слободу”; у томе јој је помагала Аргентина, тада под влашћу неонацистичких генерала.

Сазнање да је Никарагва добила “владу која се стара о свом народу”, “ужаснуло је америчке стратеге” и навело Џорџа Шульца да назове “сандинисте тумором који се створио баш овде, на нашем властитом комаду земље и који се мора уништити”.

И почело је тако што су контраши употребљени у терористичком рату против Никарагве, али без очекиваног успеха. Зна ли се да је америчка финансијска и материјална помоћ контрашима била “астрономске” вредности, поставља се питање какав је био њихов интерес да толико улажу; прави одговор дала је Међународна организација за развој: “Никарагва је била изузетна по снази преданости њене владе... да побољша услове живота свом становништву као и да подстрекне народ на активно

учешће у процесу развоја”; тамо се заиста озбиљно радило на отклањању несразмера у земљовласничким односима, “као и на давању здравствених, образовних и агрикултурних услуга сиромашним сељачким породицама”. Своје никарагванске пројекте с почетка осамдесетих година Светска банка је назвала “изузетно успешним, бољим него било где другде у свету”. Био је то разлог једном чиновнику Државног департмана да каже како ће САД од Никарагве начинити “Албанију Средње Америке”, односно сиромашну и изоловану рушевину. Да би се то постигло, Сједињене Државе приморале су Светску банку и Интерамеричку банку за развој да напусте све започете и замишљене развојне пројекте у Никарагви; по америчким плановима, отпочели су терористички напади на разне објекте по земљи, а истовремено и економски рат против свега што би другим земљама могло пружити леп пример. Никарагва, као земља ограничених средстава, била је принуђена да због отпора контрашима задржи увећани војни састав, уместо датим средствима обнавља оно што је порушено током америчке “помоћи” и искористи у облику социјалног програма. “То је кључно, пошто су социјални програми темељ лепог примера који би могао заразити друге земље у региону и поткопати амерички систем пљачке и израбљивања”.

Американци су чак одбили да, после разорног земљотреса 1972. и још веће несреће коју је 1988. године изазвао један ураган, пошаљу помоћ унесрећенима. Тај ураган, изазивајући масовно умирање становништва и многогодишњу еколошку катастрофу, ишао је на руку америчким плановима; Сједињене Државе су и хтеле да Никарагванци цркавају од глади, тако да су могле оптужити сандинисте за неспособност у управљању привредом и друштвом. Тражећи и од својих савезника да шаљу што мање помоћи, Америка је испунила своје циљеве (да “народ... цркава од глади”), а наркоманија, које до 1984. није било, почиње све страшније да хара, тако да је, према подацима саопштеним на конференцији невладиних организација 1991. у Манагви, у Никарагви већ било 250.000 наркомана (истовремено, у Костарики их је било 400.000, у Гватемали 450.000, у Салвадору 500.000) и та је земља постала “међународни мост за транспортовање дроге”. Једини знак “економског прогреса откако су САД поново презеле контролу” у Никарагви своди се на то да је врло уносан посао постала трговина лепком за ципеле, који се увози преко једне мултинационалне компаније, “да би деца имала шта да удишу” јер то, кажу, “односи глад” (76, 110; 62, 43-48).

Без обзира на све, 1987. године, сандинисти су прихватили мировни план једног комшијског председника да се сукоби окончају, да се контраши демобилишу, те да се распишу парламентарни избори под међународном контролом. Никарагва је своје обавезе испунила, али “мировни планер” и Вашингтон, који је и стајао иза тог “мировњака”, нису ни држали до споразума: Американци су наставили са слањем помоћи контрашима (62, 37-40), тако што је број илегалних транспортних летова с војном опремом стално повећаван, а штампа је “стварно сарађивала скривајући ове битне чињенице” (63, 379). Првог новембра 1989. године никарагвански председник Даниел Ортега био је принуђен да једнострано суспендује споразум о прекиду ватре, пошто су наоружани контраши из база у Хондурасу претходних недеља изводили “драматичну ескалацију... напада против цивилних, економских и војних мета, што је проузроковало губитак цивилних живота никарагванског становништва”. Тврдило се тада да је током деветнаестомесечног прекида ватре изгинуло преко 750 цивила и војника, а напади се нису прекидали; о тој ствари Ортега је говорио и на самиту средњо-америчких председника влада. Кад је после једног бруталног инцидента, 21. октобра, он рекао да би такве “криминалне акције” могле присилити владу да у самоодбрани прибегне сили, одмах је био нападнут. Буш је Ортегу назвао “малим човеком” и “непожељном животињом која нарушава склад врта”, а један телевизијски коментатор “смрдљивцем на пикнику”, односно на оном малочас поменутом председничком самиту. Како се све то дешавало уочи најављених избора, Американци су “објаснили” да су све то “одвратне спекулације” и да су сандинисти измислили контрашке нападе, да су их чак и сами изводили, само због тога не би ли се оправдали ако избори буду отказани (63, 361-365).

Истовремено, непун месец дана, једна канадска мисија пратила је шта се у Никарагви дешавало у вези с најављеним изборима. Њен закључак био је да Сједињене Државе “чине све што могу да онемогуће изборе утврђене за следећу годину” и да је “америчка интервенција главна сметња за постизање слободних и поштених избора у Никарагви”. Све то време контраши су се врло трудили да изборе саботирају, претњама да ће се они, ако народ буде гласао за сандинисте, вратити “да вас поубијамо”, имајући на уму податак да су током октобра, у насиљу за време предизборних активности, убили најмање четрдесет две особе (63, 383).

На истој линији са контрашима нашли су се и Американци, стављајући до знања да ће ембарго који је земљу гушио бити

продужен, као и да ће контраши наставити са својим терором, ако се деси да Сандинисти победе. “Човек би морао бити нациста или тврдокорни стаљиниста па да изборе под таквим условима сматра слободним и фер... Сандинисти су добили 40% гласова”, а извештачи *Њујорк Тајмса* писали су да су Американци уједињени у радости над овом победом америчког фер-плеја. “Амерички успеси у Средњој Америци у последњих петнаест година (од средине седамдесетих година, па даље) представљају неизмерну трагедију, не само због језиве цене у људским животима него и због тога што су тамо... постојали изгледи за стваран помак ка истинској демократији и стварању хуманих услова за живот” (62, 37-40).

Међутим, “било би нереалистички очекивати да ће Сједињене Државе толерисати политички систем којим не доминирају бизнис, олигархија и војни елементи који се потчињавају интересима елите САД. Ипак мање ће САД добровољно толерисати владу која скреће ресурсе према сиромашној већини, демонстрирајући тако свој потпуни неуспјех да се препознају прави приоритети и уплићући се у смјер који би могао да има опасне доказне ефекте, ако се дозволи да експеримент успије. Према томе, политика САД није скренула од принципа да сателитске терористичке државе морају да се одрже и сандинисти елиминишу у корист елемената са прикладним разумијевањем потреба привилегованих у Никарагви и, круцијално - у Сједињеним Државама” (63, 383).

На крају, неће бити незанимљиво да видимо шта су о управо за вршеним изборима у Никарагви писали неки мексички листови. Тако, на пример, либерални *Ла Ђорнада* констатује да је Вашингтон, после десет година ратних сукоба, са задовољством могао свести биланс својих инвестиција “оружјем и крвљу (и) агресијом необјављеног рата”. Десничарски дневник *Ел Универзал*, трудећи се да буде непристрасан, проценио је да “поражени фронт сандиниста нема потпуну одговорност за пустош која је захватила Никарагву. Не може се такође негирати њихова водећа улога у изградњи Никарагве посљедњих година. Али гласачи су се опредијелили за битне прерогативе демократије, да гласају за оног за кога мисле да ће побољшати њихову ситуацију”. Своју визуру, много реалистичнију, имао је и *Ел Ексецелзиор*: “Никарагвански народ је гласао за мир, са јасном пријетњом интервенциониста (Американаца - КоА) да они неће никад признати легитимитет избора ако сандинисти побиједе” и да ће, ако Вашингтон не буде задовољан коначним резултатом, једноставно наставити терористички рат и економски притисак. Мигуел Конча, цењени

мексички теолог, своје мишљење о изборима и њиховом резултату формулисао је у дневном листу *Пунџо*: “Избори у Никарагви су на првом мјесту добијени нехуманим и криминалним ратом ниског интензитета империјалистичке владе. Објективни и субјективни елементи иза побједничке коалиције су... без икакве сумње политика администрације САД, назовите је Реганова или Бушова... која се ослања на неограничени и очигледни презир према свим нормама међународног права, са војном агресијом и економском блокадом, као најважнијим истуреним борбеним линијама у току прошле декаде. Ово је јако утицало на избор већине Никарагванаца... Људи који су очајно тежили миру, што је витално питање за народ који је овим бичем жестоко тучен, за народ који је десет година гледао како му дјеца умиру, послје револуционарног тријумфа на који се гледало као на рјешење његових проблема, за народ који се суочио са братоубилачким ратом, који је припремила слијеп, тврдоглава воља непријатеља човјечанства који су, инсистирајући на својој моћи, тежили да постану бесмртни” (63, 386-387).

Часопис *Централ Америка Риворџ*, наводно независан, у коментару свог дописника из Гватемале, објаснио је да резултат никарагванских избора, према налазима многих аналитичара, “означава довршење војних, економских и политичких настојања владе САД да се поразе сандинисти”, али и да је председник Буш прави победник на изборима у Никарагви. “Десетогодишњи рат Регана/Буша против Никарагве примјењивао је мноштво метода - тајних и отворених - с намјером да се сандинисти униште. Бушово настављање Реганове политике са два бодежа: економске пенетрације и војне агресије, коначно је остварио видљиве резултате”.

Још искључивији био је Хју Сајди, угледни коментатор у *Тајму*, који је, као да је “открио демократску Америку”, бринуо о притисцима на Регана: “Коначни резултати никарагванске епизоде био је, чини се, оно што су САД узалудно тражиле по читавој планети у својој потпори слободи; мало је америчких живота дато или изгубљено, уз трошак од само 300 милиона долара у помоћи САД контрашима” и око 1,3 милијарду долара за економски рат. “Упоредите са Вијетнамом, гдје је 58.000 Американаца убијено, 150 милијарди долара утрошено, народ болно потрешен, а претрпљен горак пораз” (63, 390-391).

Са своје стране, Ортега је констатовао да на изборни резултат не треба гледати као на изненађење, будући да су гласачи ишли на изборе, да ли сликовитости ради, да ли стварно, “с пиштољем

упереним у њихове главе”. А неки разложни посматрачи приметили су да “никад раније није неки љевичарски револуционарни режим предао власт на изборима”, али је, исто тако, тачно и оно супротно: “Никад народу с изабраном љевичарском владом у Латинској Америци није било дозвољено да предузме реформе, а да оне нијесу прекинуте пучем, инвазијом или убиством” (63, 388-389).

У сваком случају, избори у Никарагви одржани фебруара 1990. године, доказали су да “у доминантној политичкој култури концепт демократије нестаје чак и у апстрактном идеалу” (63, 386).

У Салвадору. Диктаторски режими у Салвадору годинама су убијали, мучили и терорисали “своје” становништво, али су се Американци забринули тек крајем седамдесетих, кад су тамо почеле да ничу “народне организације” - сељачка удружења, кооперативе, синдикати и групе налик комунама, и кад је режим почео да се с њима обрачунава. Молба салвадорског надбискупа упућена америчком председнику Картеру (фебруара 1980) да не шаље помоћ владајућој хунти, јер би она била коришћена “да се повећа неправда и насиље против народних организација”, испуњена је тако што је тај надбискуп убрзо убијен током једне мисе. “Седмог марта 1980. године... у Салвадору је проглашено опасно стање и насилнички рат против становништва је почео уз сталну помоћ и ангажовање САД. Први значајан напад био је велики масакр на Рио Сумпулу. У заједничкој операцији хондурашке и салвадорске војске истребљено је најмање 600 људи. Новорођенчад су комадана мачетама, а жене мучене и дављене. После су делови тела данима пловили реком... Главне жртве овог рата били су сељаци, заједно са радничким активистима, студентима, свештеницима и свима другима у које се сумњало да су радили за интересе народа. У последњој години Картерове администрације, 1980, број жртава је досегао цифру од 10.000, а кад су регановци преузели команду, 1981, број је порастао на око 13.000”. Нови надбискуп осудио је “рат истребљења и геноцида... против ненаоружаног цивилног становништва”, а новонаименовани шеф цивилне хунте, човек по вољи САД, опевао је исте те убице због “храбре борбе коју су заједно с народом водиле против издаје”. Марта 1981. године Сједињене Државе формирале су, наоружале и увежбавале један елитни батаљон, са задатком да се бави диверзантским активностима. Један амерички официр описао је своје потчињене као изузетно дивље. “Увек нам је тешко да их натерамо да људе заробљавају, уместо да им секу уши”. Крајем исте године та је јединица извела једну операцију у којој је силовано, паљено,

клано и на други начин убијено преко хиљаду цивила. “Касније је учествовала у бомбардовању села и масакрирању стотина цивила; било стрељањем, било дављењем или неким другим методима. Већина жртва били су старци, жене, деца... Током целог животног пута батаљона може се установити једна правилност: највећи масакри су се дешавали кад је батаљон долазио свеж са вежбе коју су вршиле америчке специјалне снаге. У младој демократији која се рађала у Салвадору тринаестогодишњи дечаки су сакупљани по сиротињским квартовима и избегличким логорима и насилно регрутовани. Мозак су им испирали ритуалима прихваћеним од нацистичких СС-оваца, који су се састојали од животињског иживљавања и силовања, у смислу припреме за убијање, често праћено сексуалним и сатаничним призвучима... Регруте су терали да убијају псе и лешинаре тако што би им зубима гризли гркљане, а потом им откидали главе; морали су да гледају војнике како муче и убијају осумњичене дисиденте: чупали су им нокте, секли главе, касапили тела на комаде, а потом би се играли њиховим одсеченим рукама... Вративши се кући, једна сељанка је затекла своје троје деце, мајку и сестру како седе за столом; главе су биле одсечене и прецизно постављене на сто, насупрот тела, а руке су стављене на главе, тако да је изгледало као да свако тело милује своју главу. Убице, Салвадорска народна гарда, нису могле да одоле ни глави седамнаестомесечне бебе, па су и на њу поставили дечије ручице. На средини стола је укусно постављена велика пластична здела, пуна крви”. Католички свештеник Даниел Сантјаго, на служби у Салвадору, у језуитском часопису *Америка* објаснио је да таква убиства нису била ретка: “Водовима смрти у Салвадору није довољно да људе само убију - они им секу главе и набијају на колчеве којима после обележавају терен. Није им довољно што мушкарцима одсеку гениталије, него им с њима запуше уста. Народној гарди није довољно да само силује салвадорске жене; лица им прекривају изрезаним материцама. Ни децу није довољно само убити; тела им вуку по бодљикавој жици све док месо не поотпада с костију, а њихове родитеље терају да то гледају”. И тако, захваљујући америчком односу према властима у Салвадору, тамошње народне организације су уништене; “на десетине хиљада људи је поклано, а више од милион њих су постали избеглице. Ово је једна од најпрљавијих епизода у историји САД - али има доста других које јој конкуришу” (62, 32-36).

У Доминиканској Рејублици. Па се десило да у Доминиканској Републици, због учесталих интервенција САД, до 1966. гдине није било демократских избора, али су зато Трухиљовом

диктаторском режиму пружали помоћ све док није почео да се уплиће у америчке послове. Један од Трухиљових наследника, Хуан Бош, “вечити марксист”, заступао је политику сличну демократској Кенедијевој, али то Америци није сметало да учествују у његовом минирању и да подрже војни режим који га је срушио. “Док се народ подигао да поврати конститутивну управу (1965) САД су послале 23.000 војника под преварантским изговором да треба спречити опасност по демократију - успостављањем режима помоћу одреда за сијање смрти, тортуре репресије, робовских радничких услова, повећања сиромаштва, рђаве исхране, огромне емиграције и изванредних могућности за сопствене инвестиције и толерисања слободних избора” (63, 103). Водећи сличну политику и по осталим земљама Средње Америке, од краја седамдесетих до почетка деведесетих година протеклог века (за свега десетак година, дакле), тамошње “снаге реда”, уз подршку Сједињених Држава, побиле су око 200.000 људи, “уништавајући народне покре те који се боре за демократију и друштвене промене”. Према писању једног америчког либералног листа, поменути успеси квалификују Сједињене Државе да буду “надахнуће за тријумф демократије у времену у коме живимо”, а један амерички аналитичар рекао је да су те године биле “један од највећих, златних тренутака које је човечанство досад доживело”; несумњиво, та је изјава позајмљена од Стаљина који је волео да каже да “од успеха нам се завртело у глави” (62, 32).

У Панаму. Почело је тако што су се Американци 1964. године упустили у “крваво гушење панамских националних снага” које су захтевале да се Панама врате права у зони Панамског канала (62, 56). Панамом је деценијама владала малобројна европска елита, све док 1968. године урођенички генерал Омар Торихос није “извео пуч којим је и сиромашним црнцима и мелезима омогућио бар неки удео у влади његовог диктаторског режима”. Како су Торихоса убили 1981. године, власт је преузео извесни Мануел Норијега, за кога се знало да је, као најгори криминалац (63, 202), радио и за Торихоса и за америчку обавештајну службу; бавио се дрогом и био на платном списку ЦИА. Израел му је годинама, сасвим несметано, слао оружје и другу војну помоћ, чак и кад је, према писању израелске штампе, престао да Вашингтону буде “пријатељ са сисе”; Израелу је тек тада, 1966, сугерисано да у односу са Норијегом буде опрезан, али му нису прављене сметње у трговини оружјем; преко сто милиона долара, од укупно пола милијарде, колико их је Израел добио од Панаме, односиле су се на трговину током последње три године осамдесетих (63, 215).

Безуспешни су били сви покушаји да Норијега буде елиминисан, све док 1988. године није против њега подигнута оптужница, али не због тога што је био гангстер и трговац дрогом, већ због тога што је “починио злочин независности”. Норијега је дотле помало пљачкао сиротињу, али је одједном почео да се бави “и стварима привилегованих, изазивајући тиме отпор пословне елите. Он је већ средином осамдесетих био окривљен за такав злочин. Између осталог, чинило се да некако траљаво помаже Американце у контрашном рату (у Никарагви - КоА), а његова независност је угрозила и америчке интересе у зони Панамског канала. Највећи део управе над Каналом требало је да првог јануара 1990. пређе у руке Панама - две хиљаде године Канал потпуно прелази у власништво Панама. Американци су пре тог датума морали да обезбеде да Панама буде у рукама оних које може контролисати. Пошто више није било поверења у Норијега, он је морао да оде. Вашингтон је наметнуо економске санкције које су готово уништиле привреду, највише погодивши сиротињу и небелачко становништво - већину народа... Након тога, Вашингтон је покушао да изведе војни пуч, али није успео. Онда, децембра 1989. године САД прослављају пад Берлинског зида и крај хладног рата директном инвазијом на Панаму, убијајући стотине, а можда и хиљаде цивила; нико не зна колико, али се у (62, 56) каже да су “изгинуле хиљаде Панамаца”. Овим се на кормило вратила богата бела елита коју је својевремено Торихос свргао с власти, тако да је Вашингтон у последњи час обезбедио послушну владу за прихватање администрације над Каналом јануара 1991. године”; власт је враћена панамским банкарима. “После инвазије, Буш је прокламовао помоћ Панами од милијарду долара. Од тога, 400 милиона било је намењено као подстрек америчким фирмама да извозе своје производе у Панаму; 150 милиона за отплату кредита америчким банкама, а 65 милиона додељено је у кредитима и гаранцијама за америчке инвеститоре. Другим речима, више од половине помоћи био је поклон америчких пореских обвезника америчком бизнису. САД су након инвазије вратиле власт панамским банкарима. У поређењу с њиховим, Норијегино суделовање у трговини дрогом било је тривијално. У Панами су се увек првенствено банке бавиле трговином дрогом, пошто закона за банке готово и нема, оне су природан извор прљавог новца. Банке су биле и остале основа веома надуване економије Панама; можда и надувањем након инвазије” (62, 43-46).

У Чилеу. Пиночеова диктатура у Чилеу представља “још једну чувену причу о америчкој демократији и њеним успјесима. Социјална цијена коју је платио народ Чилеа једна је од највиших у Латинској Америци - са милион сиромашних из времена Аљендеа, порастао је на седам милиона”, уз исти број становника од 12 милиона.

Пропадање животне средине такође је врло озбиљан проблем у Чилеу. Чилеански часопис *Ајси* посветио је једно своје издање из јула 1990. године “кризи средине коју је убрзао радикални неолиберализам, период који је слиједио удар, потпомогнут од САД, који је оборио парламентарну демократију... Анализе показују да је пола земље пустиња, а то је проблем који изгледа много даље него свакодневно тровање оних који живе у Сантјагу, главном граду, који може да се такмичи са Сао Паолом (Бразил) и Мексико Ситијем за награду за загађеност... Вода која цури из милиона славина у кућама и на улицама Сантјага има ниво бакра, гвожђа, магнезијума и олова који прелази много пута норме такозване максималне толерантности”. Земља са које се добија воће и поврће за регион главног града “наводњава се водом која хиљаду пута премашује максималне дозвољене количине колиформа”; због тога, у Сантјагу постоје и “нивои хепатитиса, трбушног тифуса и паразита који се не могу видјети у било којем другом дијелу континента”; свако треће лице заражено је неким паразитом. Економисти и стручњаци који се баве човековом природном средином овај проблем приписују “развојном моделу”, односно његовом транснационалном облику, “у којем су најважније одлуке усмјерене ван граница самих земаља”, односно да послуже потребама индустријског запада (63, 298-299).

У Гренади. Као земљу која има једва стотинак хиљада становника, Америка је Гренаду окупирала 1983. године; учинила је то да би пресекла прве знаке “благе друштвене револуције” и правдајући се “опасношћу” да би Гренада, у случају совјетског напада на западну Европу, могла пресећи доток карипске нафте према Европи и онемогућила Американцима да притекну у помоћ својим европским савезницима! После тога Гренада је претворена у пакао са рекордним бројем алкохоличара и наркомана, а за то је постојао и посебан “стратешки” разлог: “Што је земља слабија и сиромашнија, то је опаснија као пример” (76, 107; 62, 27-28).

У Арђентини. Чомски не говори посебно о томе како је амерички капитал разарао Аргентину уз помоћ различитих војних хунти, али је зато на размеђу другог и трећег миленијума (ето потврде демократским идеолозима да се почетком века или

миленијума дешавају врло значајне ствари!) сав свет могао да види како се тамо завршила “менемовска демократска епизода”: “Раних осамдесетих у Аргентини владала је сурова диктатура. Војска је била изузетно ефикасна у киднаповању и мучењу неистомишљеника, али је зато Министарство за економију предала у руке локалне олигархије која је била повезана са америчким финансијским групама. Тада су у земљу дошли и чикашки момци, тврдокорни економисти који су до танчина спроводили политику ММФ-а. Они су у земљу преко ноћи уводили неолиберализам, стабилност домаће валуте, њену везаност за долар, приватизацију која је пунила буџет, девизне резерве које су расле услед интернационалне приватизације, финансијску дисциплину и задуживање у иностранству ради покретања производње. Ни невероватне стопе раста, у просеку пет процената годишње, нису успеле земљу да озбиљније покрену, мада су чикашки момци били миљеници ММФ-а и Светске банке и добијали су најбоље оцене за реформе. Проблем је био у томе што би новац који је долазио у земљу олигархија износила и депоновала ван земље, сада као свој новац, и никада га није стављала у функцију покретања производње и запослености, те јачања средњег сталежа. ММФ и Светска банка били су презадовољни учинком чикашких момака. Аргентина је требало да буде модел који би и друге државе Јужне Америке морале да спроводе. Исто су хтели да примене у Јужној Кореји, Русији и свим источноевропским земљама. Била је то победа теорије новолиберализма и шок-терапије коју су спроводили чикашки момци хваљени и подржани од стране моћних међународних финансијских институција”. Та идилична слика одједном се распала крајем 2001. године и у “Аргентини је настао хаос. За десет дана промењено је пет председника, немири на улици однели су 28 живота, а у земљи је завладала општа анархија. Аргентински дугови су се попели на 155 милијарди долара, а стабилан песос којим су се поносили и хвалили реформатори, већ првог дана пошто је ослобођен изгубио је половину своје вредности”. Тако је, може се рећи, и та велика јужноамеричка земља дефинитивно упала у канџе међународних финансијских криминалаца, с малим изгледима да се из њих икада извуче: “Народно незадовољство је огромно. Трећина становништва живи у крајњој беди и сиромаштву. После деценије уљуљкивања у лажи” нација се нашла пред суровим отржењем (77).

У Вијетнаму. Рат у Вијетнаму започет је по истој формули која је важила за америчке интересе на другим странама. “Већ 1948. године Стејт департамент је знао да је Вијет Мин,

антифашистички покрет отпора на челу са Хо Ши Мином, био највећи народни покрет у Вијетнаму. Али Вијет Мин није предао власт домаћој олигархији. Залагао се за независан развој и није поштовао интересе страних инвеститора. Постојао је страх да Вијет Мин не буде успешан, јер би се труљење тад ширило а вирус би заразио целу област - изражено језиком који су амерички стратежи користили низ година.

Шта радите кад имате вирус? Прво га уништите, а потом пелцујете потенцијално заражене, да се болест не шири... Ако је могуће, упутно је да вам локалне војске униште вирус. Ако оне то не могу, онда морате ући са својим снагама. То је и скупље и ружније”, али... Вијетнам је био место где су америчке снаге морале лично да се умешају. Вијетнамски националисти нису се уклопили у америчке планове “и морали су бити згажени. Није било страха од могућности да Вијетнам било кога окупира него од тога што би ова земља могла послужити као опасан пример националне независности, који би надахнуо остале земље у региону” (62, 17). Најпре, по латиноамеричком рецепту, Американци су у Јужном Вијетнаму инсталисали државу терора, поништили једине слободне изборе у историји Лаоса зато што је на њима победила “погрешна” страна, да би потом спречили изборе у Вијетнаму, јер је било свима јасно да ни тамо не би победили амерички пулени. Чим су у Лаосу почеле да се дешавају неке једва приметне промене, Америка се одмах упустила у “тајно бомбардовање”; између 1964. и 1973. године, више од 50 хиљада америчких војника учествовало је у казним експедицијама, иза којих је остало “хиљаде жртава” (62, 55). После се “установило да ова операција, у којој су скоро потпуно збрисане велике насељене области, није имала никакве везе са ратом који су САД водиле у Јужном Вијетнаму” (62, 23), али то за Лаос и није била нека особито вредна утеха.

Кад су Сједињене Државе почетком шездесетих година нападе Јужни Вијетнам, тадашњи амбасадор САД у Уједињеним нацијама Адлај Стивенсон тврдио је да његова земља брани Јужни Вијетнам од “унутрашње агресије”. То је објашњење требало да значи да се Јужни Вијетнам брани “од напада јужновијетнамских сељака на америчку авијацију и америчку плаћеничку војску, који су сељаке протерали из њихових кућа у концентрационе логоре да их *заштита* од јужњачких герилаца; уистину, ови сељаци помагали су герилце вољно, док је марионетски режим у Јужном Вијетнаму био *празна љуштура*” (62, 67).

Амерички челници кажу да нису имали “узвишени избор” кад су напали Јужни Вијетнам, тако да су масовни државни

тероризам подигли на степен агресије. “Џонсон је послао огромну експедицијску силу на Јужни Вијетнам и проширио рат на целу Индокину. То је вирус добро сасекло - Индокина се може сматрати срећном ако се опорави и за сто година”.

По својим обележјима и “достигнућима”, амерички злочин у Вијетнаму има карактер нацистичке геноцидности. Од 1961. до краја 1966. године у Јужном Вијетнаму убијено је око 415.000 цивила, 250.000 деце, а 750.000 деце је рањено. Дакле, милион вијетнамске деце убили су моћници “слободног света” зато што њихови очеви желе да живе као слободни људи. Тај геноцид извршен је у име антикомунизма, да се спречи његово ширење из Северног Вијетнама у Јужни Вијетнам. “Преко седамдесет одсто жртава америчког бомбардовања су деца, зато што су сви мушкарци старији од шеснаест година под оружјем. Американци бомбардују вијетнамске положаје, градове, села, прашуме, мочваре, реке, спаљују све... Амерички авиони засипају минама и северномијетнамске реке. То се назива програм пацификације вијетнамске земље, на којој су и змије и комарце побили, шуме и мочваре спалили. Убица мора да лаже. Лаж једино оправдава убицу. Американци ни лажима не могу да се оправдају” (26, 284-285).

Макар колико био велик број жртава на вијетнамској страни, Американцима је од почетка било јасно да ће изгубити рат. Но, да би се и тај проблем “превазишао у ходу”, амерички војни и политички врх (у време Кенедијевог председниковања), потрудио се да створи нову ратну доктрину “рата без рата”, односно “рата без метка”. Тај крупан теоријски задатак са тешко предвидивим последицама практичне природе поверен је петнаестици најистакнутијих америчких научника: антрополога, астронома, биохемичара, психијатара, економиста, социолога и ратних планера, који су се од 1961. до 1966. године једном месечно састајали и смишљали “шта да се ради”.

После пет година “савесног” рада, та петнаестици су 30. септембра 1966. године представила своје закључке Кенедијевом наследнику Линдону Џонсону, Кенедијевом наследнику, изражавајући своје жаљење што је медицина спречила толике болештине и нарушила природну селекцију да опстају само најспособнији, али и изражавајући наду да ће се до краја века људска врста репродуковати контролисаним вештачком оплодњом, управо стога да би остали најјачи и најпослушнији. Захваљујући Џону Кенету Галбрајту, уваженом економисти и једно време америчком амбасадору негде у јужној Азији, откривена је та строго чувана

државна тајна о биолошком рату као замени за рат оружаном силом и војном техником:

“1. Рат пружа једини ефикасан систем за стабилизацију и надзор националних економија;

2. Рат је темељ који влади даје нужну власт за осигурање своје политичке стабилности;

3. Рат је социолошки нужен ради надгледања опасне друштвене дисиденције и деструктивних асоцијалних тенденција;

4. Рат служи и за редуковање броја становника на планети у једнаким временским интервалима;

5. И најважније, рат је примарна мотивациона сила за научни и технолошки напредак државе” (128).

Држећи предложену ратну доктрину у резерви, Американци су наставили рат уобичајеним или, како се то лепше каже, конвенционалним оружјем, тако да је у војним окршајима или једностраним нападима од 1965. до 1973. године убијено више од пола милиона Вијетнамаца: “По Хитлеровом узору потпуно су уништavana мирна села, напалмом су спаљиване целе територије заједно са целокупним становништвом”, а жене и деца масовно су убијани.

Године 1970, Американци су са својих 32.000 војника напали Камбоџу, што је том народу донело “многобројне жртве међу цивилним лицима” (62, 56). Централна обавештајна агенција (ЦИА) вели да је за наредних пет година владавине комунистичког режима Пола Пота побијено, умрло од глади или од тегоба присилног рада најмање 1,5 милион људи; извор не казује чије су то све жртве биле и да ли је међу њима било и америчких.

Иако је 1975. године рат у Вијетнаму окончан, Американци су наставили да муче и злоупате оне које су годинама држали под сопственим насиљем; нису дозвољавали слање оловака у Камбоџу, ометали су слање соларних пумпи за извлачење воде за пиће, забрањивали су пошиљке с ашовима, како се не би могло започети с ископавањем неексплодираних америчких авионских бомби, а одустали су од сопствене хуманитарне мисије “Храна за мир”. Зверства у Камбоџи, која су Сједињене Државе чиниле непосредно или их предводиле, раних седамдесетих година су постепено слабиле. Као да је то нешто што треба сматрати уобичајеним, *Њујорк Тајмс* износи ужасну причу о Камбоџи, која се појављује у априлу 1975. године под насловом “*Тешко искушење Камбоџе: једна земља крвари већ петнаест година*”. Од времена првих бомбардовања, извођених уз подршку САД (почев од марта 1969. па све до априла 1975), убијено је, према процени ЦИА, најмање

шестсто хиљада људи (63, 103-104). Амерички подаци казују да су Вијетнамци 1978. године потисли Црвене Кмере и Камбоџу ставиле под десетогодишњу окупацију, али, иако су дали паре за одговарајућа истраживања, не казују колико је жртава било у том времену. Ипак, извесни Френк Гибни Млађи наводи вијетнамске процене да је жртава било између 20.000 и 3,5 милиона(?!), а Дејвид Чендлер, истраживач с аустралијског универзитета Монаш, тврди да их је било преко 2 милиона.

Да би Индокина до краја искрварила, Сједињене Државе су преко Кине и Тајланда, за ту прилику проглашених савезницама, почеле да помажу Црвене Кмере; резултат је био: неколико милиона жртава; САД су оствариле своје главне циљеве у Индокини: Вијетнам је разорен (62, 47-49).

У Индонезији. Док су САД искорењивале болест независног развоја на њеном изворишту у Вијетнаму”, подржан је Сухартов пуч у Индонезији 1965. године. “Пучем је за неколико месеци у крви угашено око 700.000 људских живота, углавном сељака беземљаша. Ово је водећи коментатор *Њујорк Тајмса*, Џејмс Рестон, назвао трачком светлости у Азији потврђујући својим читаоцима да су САД узеле учешће у Сухартовој победи”. Десило се, заправо, да су тамо, под изговором да треба неутралисати “националистичку” власт Сукарна и његове олигархије и онемогућити ширење совјетског “комунистичког вируса”, Американци употребили свог савезника и уништили Комунистичку партију Индонезије - што се, у ствари, свело на масовно уништавање становништва.

Та је “победа” донела и “стотине хиљада лешева у Источном Тимору и другде, што није сметало лондонском часопису *Економисти* да Сухарта опише као “у основи, добродушног”, јер се он према западним корпорацијама у тој земљи понашао заиста предусретљиво; то је Американцима и био разлог да се према њему понашају као према “свом човеку”. Али, зато, тадашњи амерички амбасадор у Уједињеним нацијама ту је победу прокоментарисао следећим речима: “САД су желеле и радиле на томе да се ствари одвијају онако како су се одвијале. Стејт Департмент је хтео да се Уједињене нације покажу потпуно неспособним у свему што предузимају. То је био мој задатак и ја сам га обавио прилично успешно” (62, 50).

У Јужној Африци. Мада су, шездесетих година, међународни суд правде и ОУН прогласили јужноафричку окупацију Намибије незаконитом, Американци су се годинама “конструктивно залагали” за споразум који би Јужној Африци “даровао” читав низ погодности у односу на Намибију (укључујући и једну од

њених највећих лука); све је то било повезано са повластицама међународном капиталу. Истовремено, уз помоћ Заира и Јужне Африке (која је све до 1987. године водила агресивни рат против Анголе), Американци су, без обзира на примирје, наставили да подржавају терористичке акције јужноафричке армије; чињено је то по испробаном никарагванском рецепту, под привидом да тамо припремају “демократске изборе”. У међувремену, Јужна Африка је “пљачкала и уништавала Намибију, а користила ју је и као базу за нападе на њене суседе. Само за време Регана (1980-1988), “јужноафричко насиље је проузроковало штету од 60 милијарди долара и смрт милион и петсто хиљада људи у суседним земљама, не рачунајући жртве у Намибији и Јужној Африци”(62, 53); сличне податке дала је и једна студија Економске комисије Уједињених нација за Африку, рађена 1989. године. У истом том времену, Сједињене Државе предузимале су “тихе” дипломатске мере којима су, практично, признавале деловање расистичког режима и све “домаће и стране пословне интересе” које је тај режим чувао (63, 309). Стога, с разлогом је госпођа Елен Џонсон-Серклиф, бивша министрка у влади Либериије, у *Чикаго Трибууну* од 22. августа 1990. године изјавила како јој је један амерички функционер отворено рекао да су “наши стратешки интереси важнији од демократије” (63, 310).

“Најтоталитарније друштво”. Макар и само због онога што је на претходних двадесетак страна исписано, један аналитичар савременог света рекао је да су Сједињене Америчке Државе данас “најтоталитарније друштво на Планети, и огромна већина Американаца се придржава једног јединственог погледа на свет у многим друштвено важним проблемима, не из страха, већ по савести. Где се може наћи таква земља у којој становништво све време гласа за једну од двеју партија? Избори без избора, да би на највишу дужност био доведен обичан каубој или плејбој са способношћу и манирима манекена који Американцима обећава још више новца и роба на туђ рачун” (62, 57).

Крене ли и најповршнији посматрач да закључује само према ономе што је видљиво на први поглед, скоро је немогуће а да не запази да је “основни циљ политике САД према Латинској Америци (и другдје) дугорочан и добро документован да се преузме контрола над полицијом и војском, да би се осигурало да становништво неће дјеловати у име неприхватљивих идеја... Секундарни циљ је да се уништи независна штампа. Понекад ово захтијева криво насиље, као у Ел Салвадору и Гватемали. Опште

одобравање ове праксе од стране елите је очигледно из реакције када се она спроводи: типично, прећутно, спојена са хвалом за кретање ка демократији...

Општије речено, постоје двије легитимне снаге у Латинској Америци: прије свега Сједињене Државе; затим локална олигархија, војска и пословне групе, које су повезане са интересима економских и политичких елита САД. Ако ове снаге посједују власт без оспоравања, све је у реду. Услови такмичења су изједначени, и ако се формални избори одржавају, то ће се звати демократија. Ако се појави било какво оспоравање од стране опште популације, оштро реаговање је неопходно. Естаблишмент, лијеви и десни, толерисаће неку врсту мишљења уз окрутност, репресију и општу биједу” (63, 415). Са тим у вези, као стална тема америчке спољне политике, иде и “прича да се жели видјети амерички стил демократије, као копија широм свијета”.

Закључак да су Американци успели да до сада изграде “јединствен поглед на свет у многим друштвено важним проблемима, не из страха већ по савести”, казује и нешто више: призна ли се заправо критичарима левичарске идеологије, али и праксе левичарских друштава (држава), да ту идеологију и праксу назову једномљем, онда нам само преостаје да америчко друштво, које је своје погледе формулисало “не из страха већ по савести”, дефинишемо као *друштво без савести*. Јер, не може се једно друштво, још мање појединац, свакодневно суочавати са злочинима који се чине у њихово име, а да се ти злочини не припишу и том појединцу и целом друштву. И не може једно друштво, још мање сваки појединачни припадник тог друштва, правдати злочине сопственим интересом, односно коришћу које ти злочини доносе. Уколико се тако нешто ипак дешава, значи да је у друштвеној и личној савести преовладао злочиначки дух, те да се и друштво и појединац у свом деловању руководе злочином а не савешћу.

Нема, дакле, превелике разлике између *друштва без савести* и *друштва с једномљем*, нарочито због тога што су припадници и једног и другог друштва лишени слободе и претворени у безначајан шраф сопственог тоталитарног система.

Два су пута била да човека доведу до тога:

“Први - поставити га у строј, приморати га да маршира и скандира потребне речи. Овај пут је изабрао Хитлер.

Други - од детињства преобразити човека у једнодимензионално биће, послушни аутомат. Потребно га је од младости лишити воље за избором увршћивањем у свет опште стереотипне

представе о животу и животним циљевима. У том случају није га потребно сврстати у строј - он ће сам поћи где му укажу кумири који су му утиснути у свест.

Други пут је изабрала Америка... Немајући воље за људским избором немогуће је говорити о демократији и слободи, као што је са човеком који не уме да чита немогуће говорити о књигама. Демократија представља избор, али: да ли може бирати човек који је од детињства васпитан на једној тачки гледишта? Духовни, политички и друштвени избор замењује се избором роба и услуга на рачун плачкаања других народа” (62, 58).

Сједињене Државе на све то гледају сасвим друкчије: њихов је фундаментални став “да се обезбиједи интегритет и виталност нашег слободног друштва, што се заснива на достојанству и значају појединца” и да се те вредности чувају широм света. “Систем вриједности који подстиче наше друштво укључује принципе слободе, толеранцију, значај појединца и надмоћ разума над хтјењем”.

Мајкл Хауард, професор модерне историје на Оксфорду, жали се што свет не цени домете америчке демократије и што Сједињеним Државама не признају место које су оне “стекле својим постигнућима, великодушношћу, и својом добром вољом од Другог свјетског рата”. А ту своју великодушност у добру вољу Сједињене Државе све то време исказивале су “у таквом савременом рају као што је Индокина, затим Доминиканска Република, Филипини, Ел Салвадор и Гватемала, да поменемо неке од многих држава; управо као што је вјера у Богом дана права појединца и у универзалност ове доктрине, која траје двјеста година, илустрована вијеком буквалног људског ропства и ефикасним одузимањем грађанских права Црнцима још један вијек, геноцидним нападима на домородачко становништво, уништавањем стотина хиљада становника Филипина на крају вијека, милиона Индокине за, неких двјеста хиљада Централно-Американаца у прошлој декади (осамдесетих година 20. века - КоА), а постоји и мноштво других примјера (63, 34-35).

Глобализам против Србије. Кад су крајем марта 1999. године Американци и њихови савезници у Северноатлантском војном пакту (НАТО) без објаве рата напали Србију (и Црну Гору), у свету скоро да нико није ни протествовао. Седам-осам месеци касније, добар део света исказао је своје незадовољство против скупа Светске трговинске организације, у уверењу да се само преко ње исти тај свет уводи у глобализам. Упореди ли се

реакције на та два догађаја, не може се избећи закључак да се посезање за бруталном војном силом у савременом свету сматра дечјом игром у односу на демонстрацију нечије економске моћи, те да се, по прилици, војној сили не придаје неки особит значај у изградњи новог светског поретка.

По несрећи, напад на Србију и Црну Гору 24. марта 1999. године “означио је прекретницу у експанзији америчке војне хегемоније. Први пут је једна европска држава подвргнута америчком типу интервенције, који је обично резервисан за Јужну Америку. Он је такође обележио крај инхибиције (препреке, сметње) послератне Немачке од учешћа у иностраној војној интервенцији и повратак Немаца на сцене нацистичких злочина без гриже савести. НАТО је први пут у својој историји напустио дефанзивну позицију и напао једну земљу која није представљала претњу за земље чланице пакта, изван подручја НАТО пакта и без тражења дозволе Уједињених нација (УН). Међународно право је заобиђено у име наводног вишег моралног императива” (13, 5).

Оправдање што није било неких јачих протеста против тог напада треба потражити у чињеници да су власт у највећем броју “ураћених” земаља држале странке либералне и социјалдемократске оријентације, оне које су двадесетак година раније стицале политичке поене залажући се за свет без рата. Са тим нападом солидарисао се и велик број истакнутих интелектуалаца, и заслужних, и извиканих, и самопрокламованих, поручујући обичном свету да Сједињене Државе и њени савезници не воде рат због својих интереса, већ да би заштитили “невине жртве” од “опаких диктатора”. При томе, тврдило се да Сједињене Државе тај рат воде “из алтруизма”. Што је то чињено баш тако, без дозволе УН, повређујући суверенитет Србије а “вероватно и међународно право” оправдавано је ставом да је “понекад сила једини начин да се спрече опаки људи да чине опаке ствари”.

Тај необјављени рат представљан је јавности као “срећан завршетак” драматичних збивања у Југославији током претходне деценије, чија се суштина сводила на систематско прећуткивање многих значајних чињеница и, истовремено, на упорно понављање неистинитих или искривљених прича о том времену. Као резултат такве политичке логике, која у себи обједињује и комунистичку (коминтерновску) традицију и њено демократско наслеђе, настала је већ митска прича о Србији и српском народу као највећем злу на свету.

Јер, у напорима да остваре сопствене државе на српској националној територији, Хрвати, Шиштари и босански муслимани

имали су заједничког непријатеља, оличеног у постојећој вишенационалној држави Југославији; било им је небитно што су се њихови представници, у Брозовом времену, налазили на најутицајнијим управљачким местима у истој тој Југославији. Будући да ниједан од тих народа, појединачно гледано, није био у стању да сам оствари такве планове, разумљиво је било што је савезник потражен на страни; он је нађен у кругу утицајних америчких политичара, на политичкој досетки да Југославију треба идентификовати са Србима, а Србе са “комунизмом” који је, распадом Совјетског Савеза, нагло нестајао са политичке позорнице:

“Југославија је била тамница народа у којој су Срби тлачили све друге. Она је разорена са појавом лидера Слободана Милошевића који је био зао и хтео да створи Велику Србију елиминацијом других народа кроз процес назван етничко чишћење. Други народи су настојали да то избегну стварајући сопствене државе. Југословенска армија, заправо српска, извршила је инвазију на њих. У Босни, српски завојевачи су покушали да протерају муслимане, који су желели да овековече мултиетничко друштво.

У српском етничком чишћењу ликвидирано је 200.000 ненаоружаних муслимана док је међународна заједница не само равнодушно посматрала већ и спречавала муслимане да се наоружају ради одбране. У Сребреници, УН су дозволиле Србима да изврше геноцид. Само захваљујући бомбардовању које су предузеле САД, Милошевић је био присиљен да дође за преговарачки сто у Дејтону. Мировни уговор који је тамо потписан донео је мир и демократију мултиетничкој Босни. Међутим, међународна заједница је пропустила да спасе албанску већину на Косову од апартхејда. Мадлен Олбрајт је 1998. упозорила да НАТО мора да интервенише како би спречио Милошевића да постигне на Косову оно што му више није пошло за руком у Босни. У јануару 1999. српске снаге безбедности масакрирале су беспомоћне цивиле у косовском селу Рачак, што је навело владе земаља чланица НАТО на закључак да је нужно интервенисати да се спречи геноцид. Након прекретнице у Рачку, Срби су позвани на мировне преговоре у Рамбује у Француској. Милошевић је тврдоглаво одбијао да преговара. НАТО није имао другог избора до да почне да бомбардује Србију и Црну Гору. Албанске масе су намерно протериване у складу са претходно припремљеним тајним плановима названим Операција поткова. Милошевић је најзад попустио и НАТО је ослободио Косоваре од њихових

мучитеља. Закључак: од сад па убудуће хуманитарна интервенција сачињава основну мисију НАТО, као продужене руке међународне заједнице, која је на себе преузела обавезу да одсад штити људска права (123, 9-10)”.

Такву причу причали су и препричавали исти људи, репортери и уредници, плаћени пропагандисти и чиновници рекламних агенција, самозвани коментатори и анонимни уводничари, а све са циљем да се утиче на недовољно обавештене и довољно незаинтересоване читаоце и слушаоце (каких је, уосталом, највише). Овакву стално понављану причу повремено су “притврђивали” важни појединци из још важнијих институција, чији ауторитет, у крајњој линији, почива на измишљаним и прекрајаним митовима.

Тако се и могло десити да се за управо описане фикције и митове о Србима каже да је “готово све” у њима - лаж! “Нажалост, оповргавање митова, па кад су и лажни, није лак посао. Оно што је безброј пута поновљено постаје белодана истина. Новинске агенције су извештавале о веома великом броју факата који оспоравају доминантни мит. Али такви извештаји не спадају у оне које утицајни медији стављају у први план. Ти извештаји већином завршавају у редакцијским корпама за отпатке или се бришу са компјутерских екрана. Они који су веровали у њега и помагали да овај митпусти корен у колективној свести Запада не могу тако лако да изврну ћурак. Кад је већ једном југословенски емброглио, *зайлейи*, драматизован као нова верзија нацистичког геноцида, сваки напор да се направи заокрет према стварности раван је порицању геноцида, па су се критичари жигосали као ревизионисти или негатори, слично апологетима нацистичких злочина” (123, 10).

Један од таквих “негатора” био је и амерички новинар Питер Брок, који је, бавећи се лажном сликом о Србима, с пролећа 2006. године објавио књигу *Медијско чишћење: њрљаво извештавање*. На низу примера (124) он је показао како су “поједини новинари и њихове редакције успели да обману америчку и светску јавност и како су систематски сатанизовали Србе да би на њих свалили сву одговорност” за све оно што се дешавало у Југославији деведесетих година. Представљајући ту књигу у Националном клубу штампе у Вашингтону, њен издавач рекао је да у поменуто време “амерички медији нису дали простора ниједном српском новинару, а да су српски политичари, захваљујући Мадлени Олбрајт и Ричарду Холбруку били персоне нон грата и онемогућени да америчким институцијама објасне ситуацију”.

Брок је на истој тој сеанси недвосмислено потврдио да су амерички уредници најодговорнији за оно што је у њиховим гласилима објављивано, због тога што нису тражили доказе за информације које су пуштали у јавност, а које су од Срба направиле наводне масовне убице и силоватеље, етничке “чистаче” и ратне злочинце. “Он је истраживачким новинарством разоткрио многе ауторе неспорних извештаја који су манипулисали бројкама и чињеницама, пре свих добитнике Пулицерове награде - Гатмана и Барнса, кога посебно сматра одговорним за кување бројки из Босне одакле је извештавао да на стотине муслимана дневно умире од Срба. Брок у књизи открива како су 1993. године босански владини службеници и медији манипулисали бројем убијених муслимана: бројка је варирала од 20.000 до 200.000, а Барнс је у *Њујорк ѿајмс* заокружио на 300.000.

Слично је било и са силованим муслиманкама о којима су бројке надували Гатман, Чарлс Лејн из *Њузвика* и колеге из *Филаделфија инквјера* о више од 60.000 силованих муслиманки, што је око 220 дневно?!”

О тој наводној “појави” из Тузле је 15. марта 1993. године известио француски новинар Жером Бони: “Када сам био на 50 километара од Тузле, речено ми је да идем у тузланску гимназију и да ћу тамо наћи 4.000 силованих жена. На 20 км од Тузле бројка је спала на 400. На 10 км била је бројка од 40, а на лицу места сам нашао само четири жене”.

О 800 силованих Српкиња, што су званички подаци УН, амерички медији нису објавили ни слова, исто као што нису извештавали ни о сведочењима др Љубице Тохол, гинеколога, професора Универзитета у Београду, која је, речено је на истом том представљању, “прегледала на хиљаде сексуално злостављаних Срба”.

Хвала од морала. Пуни хвале за америчку демократију, њени тумачи из анационалног дела Србије сматрају да амерички челници “увек уносе моралистичке захтеве у систем идеја којим поткрепљују предлог за преуређење међународних прилика. На тај начин оправдавају свој предлог, објашњавају одлучност наступања у његову корист и изузетну строгост у тешким кризним ситуацијама. У Другом светском рату Немачку су изложили најтежим бомбардовањима, затим је поделили и извесно време држали под крутом окупацијом, уз *само једну мођућносiй* (курзив КоА) да се определи за савремену демократију. Упорност Јапана је довела до тога да су на њега бачене две атомске бомбе у августу

1945, а потом му је понуђена савремена демократија као једина могућност за излазак из тешких прилика у које је запао због агресивне спољне и недемократске унутрашње политике” (71, 30-31). Они, заљубљеници у америчку демократију, не виде колика је несразмера између моралности, суверенитета, строгости, атомских бомби, насиља, натурања демократије, људских права, јавно декларисаних и јавно примењених по принципу *quod licet Iovi, non licet bovi*.

Међутим, Бушов концепт није настао сам од себе и из чиста мира. Као што су и сви ранији пројекти нових светских поредака представљани јавности после крупнијих геополитичких потреса, тако је овоме последњем било суђено да га најаве уједињење Немачке и распад Совјетског Савеза и Варшавског пакта; само да га најаве, дакле, пошто је он зачет у покрету *Ново гоба*, такорећи неприметно.

Америчка политика из страха. Последњих шездесет пет година америчка спољна политика се формирала као реакција на наводне претње које су долазиле из “опонентских” земаља; САД су у том времену биле стално у рату или конфронтацији са неком од таквих држава. Па се поставља питање “може ли Америка најзад да се врати кући” (63, 31).

Од 1945. године до данас у миру нису прошле ни пуне четири недеље; свих осталих двадесетак хиљада дана негде се ратовало, а у више од двеста таквих војних сукоба учествовале су Сједињене Америчке Државе. У свим тим сукобима изгнуло је приближно тридесет пет милиона људи, а све због тога да би Американци, који чине пет одсто светске популације, загосподарили највећим делом светских економских богатстава. Можда је Ноам Чомски баш због тога тврдио да “у правном систему постоје чврсте основе да се сваком америчком председнику после Другог светског рата па наовамо суди, јер су сви они лично били тешки ратни злочинци, или су посредно учествовали у тешким ратним злочинима”.

Више од пола милиона америчких војника распоређено је у преко сто земаља на разним континентима; поред њих, Америка има и преко два и по милиона војника на својој државној територији; дода ли се томе и око милион сто хиљада војника у резервном саставу, исто толико у Министарству одбране и преко четири милиона у америчком војном комплексу, онда постаје сасвим јасно због чега Сједињене Америчке Државе сваки кутак земљине кугле и сваки и најбезазленији догађај на тим просторима сматрају питањем од изузетног америчког националног интереса. Али, зато,

они осталом свету приговарају за и најмањи национализам, они сами разрадили су, до танчина, свој систем националне одбране, националне безбедности и националних интереса.

Ваљда и нобеловци прате збивања. На дан кад је у Стокхолму требало да буде уручена Нобелова награда за књижевност, 10. децембра 2005, новосадски *Дневник* у својој културној рубрици објавио је део добитникове изјаве (Харолда Пинтера, британског драмског писца, рођеног 1930):

“Инвазија Ирака била је чин бандитизма, чин флагрантног државног тероризма који сведочи о апсолутном презиру појма међународног права”. Он се пита “колико људи треба да убијете да бисте стекли право да се назовете масовним убицом и ратним злочинцем... Било би праведно дакле да Буша и Блера позову пред међународни суд правде”, рекао је Пинтер који се у једној лондонској болници лечи од рака. “Донели смо ирачком народу тортуру, касетне бомбе, осиромашени уранијум, насумична масовна убијања, сиромаштво, понижење и смрт и то зовемо доношењем слободе и демократије на Блиски исток... Буш је био лукав и није ратификовао Међународни суд правде, али је то учинио Тони Блер коме се може судити”. И даље: “Званична, декларисана политика САД дефинише се као тотална доминација на свим фронтovima... Ту је реч о контролисању земље, мора, ваздуха и космоса и свих ресурса који с тим иду. САД данас окупирају 702 војне постаје у 132 земље света”; при томе, она располаже са 8.000 активних и оперативних бојевих глава, од којих је 2.000 “у стању максималне приправности, спремно да буде лансирано у року од 15 минута. Питам се на кога САД циљају, на Осаму бин Ладена, вас, мене Кину, Париз? Ко зна? Оно што знамо је да је то инфантилно лудило - држања нуклераног оружја и претња да га се може употребити, у срцу данашње политичке филозофије САД”.

Београдски *Блиц* од 9. децембра, такође у културној рубрици, преноси Пинтерове речи да су САД, правдајући рат против Ирака, “подржале сваку десничарску војну диктатуру” у протеклих педесет година. “Злочини Сједињених Држава су били систематични, константни, окрутни, немилосрдни, али је мало људи о њима говорило. Америци се мора одати признање. Она је сасвим хладнокрвно манипулисала својом моћи, претварајући се да је сила која делује за опште добро. То је бриљантан, чак домишљат, крајње успешан чин хипнозе”. *Блиц* још преноси и да Американци користе језик као средство за прикривање стварности,

пошто га њихови лидери користе за анестезирање јавности. “Језик се заправо користи да би се мисао држала на одстојању. Речи амерички народ обезбеђују заиста удобан јастук који вам пружа осећај сигурности. Не морате да мислите. Довољно је да се удобно завалите у том јастуку. Он можда гуши вашу интелигенцију и моћ критичког мишљења, али је веома удобан”.

Није искључено да је он у својој причи помињао и ваздушне нападе на Југославију, на Србију и Црну Гору, заправо, али то *Танјуг* и *Блиц* не преносе. *Блиц* је, ваљда под утицајем америчког пропагандног језика, и настојећи да избегне могући амерички приговор да држи страну Пинтеру и његовим истомишљеницима, свој текст закључио сопственом констатацијом да је “Нобелова награда за књижевност протеклих година често додељивана писцима познатим по својој левичарској идеологији”.

Па, кад је већ тако, треба сматрати логичним што је амерички председник Џорџ Буш Млађи, 1. фебруара 2006. године, у дворани Представничког дома, пред члановима Конгреса, Врховног суда, администрације, Пентагона и дипломатског кора, америчкој нацији поручио, а свету запретио, да се “Сједињене Државе неће повући из света, нећемо се предати злу и задржаћемо офанзивно вођство”, јер је “Америка зависна од нафте, која се често увози из нестабилних делова света, и мора да прекине ту зависност” (112).

Топузом.

ЛИТЕРАТУРА

(која се односи само на ово поглавље)

10. Ралф Еперсон, *Невидљива рука - Увод у историју завере*, Београд 1999;
13. Општа енциклопедија Larousse 3, Београд 1967;
26. Добрица Ћосић, *Пишчеви зајиси*, Београд 2000;
62. Ноам Чомски, *Шта то (у ствари) хоће Америка?*, Београд 1994;
63. Ноам Чомски, *Контролисана демократија*, Подгорица 1999;
64. Олег Платонов, *Тајна светска влада - Шта ће пројасити Америка*, Београд 2001;
65. Die Enzyklopädie Brockhaus В том, 20. издање, Леирzig/Meinheim 1996;
66. Зоран Милошевић, *“Ново доба - религија “новог светског поретка”*, Војно дело 3-4/93, Београд 1993;
68. Ејуб Кучук, *Војска у демократском поретку*, Војно дело 1-2/93, Београд 1993;
69. Драгош Калајић, *На бранику Европe, пројив новог светског поретка*, Војно дело 1-2/93, Београд 1993;
71. Андреј Митровић, *Проблеми света “новог светског поретка”*, Војно дело 1-2/93, Београд 1993;
72. Драган Симеуновић, *Националипрофилирање нових националних држава као последица усостављања “новог светског поретка”*, Војно дело 1-2/93, Београд 1993;
76. Ноам Чомски, *Година 501- Конквиста се наставља*, Нови Сад 1998;
77. Бранко Драгаш, *Опасни момци из Чикага у новој српској влади*, “Национал”, Београд, 4. фебруар 2002, 5;
112. Дубравка Савић, *Буи вишла популом*, Вечерње новости Београд, 2. фебруар 2006, 14;
123. Дајана Џонстон, *Сулуди крсташи - Југославија, НАТО и обмане Запада*, Београд 2005;
124. Д. М., *Реч “Србин” - синоним за “ђаво”*, Вечерње новости Београд, 24. март 2006, 14;
128. *Поражени смишљали болести*, Новости Београд, 21. октобар 2001.

БИЉЕШКА О АУТОРИМА

Илија Петровић, историчар. Рођен 1938. у Косору код Подгорице. Објавио преко 30 књига и више од 300 радова у зборницима и часописима. Живи у Новом Саду.

Драгољуб Петровић, лингвиста, универзитетски професор. Рођен 1935. у Косору код Подгорице. Члан бројних домаћих и међународних научних институција. Објавио велики број књига из области дијалектологије, социолингвистике и других језичких дисциплина и преко 400 научних радова у часописима. Живи у Новом саду.

Ново доба је поглавље из њихове недавно објављене књиге *Демократија с наличја* у издању *Хришћанске мисли*.

Првих шест бројева овога часописа изашло је под именом **Распеће језика српскога**. Часопис је настао 2004. године као израз отпора групе никшићких средњошколских професора насиљу над именом српског језика у Црној Гори. Од августа 2006. излази под именом **Слово**.

Колегама проф. др **Јовану Чађеновићу**, новинарки **Марини Јочић** и проф. и књижевнику **Тодору Живаљевићу Величком** редакција **Слова** најсрдачније честита казне тромјесечног затвора којима их је почаствовла црногорска власт због њихових истинитих ријечи изречених у одбрану имена српског језика у Црној Гори.

ЧАСОПИС ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК,
КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

ISSN 1800-6140

9 771800 614001

ИЗДАЈЕ:

НВО Актив професора српског језика
и књижевности - Никшић

РЕДАКЦИЈА:

Весна Тодоровић, Радмила Митрић-Маговић,
Борис Јовановић, Радинко Крулановић,
Милојко Пушица

ГЛАВНИ УРЕДНИК:

Веселин Маговић

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИЦИ И
КОМПЈУТЕРСКА ОБРАДА:

Радмила Митрић-Маговић, Милојко Пушица

ЛОГО И ДИЗАЈН:

Весна Сушић

АДРЕСА РЕДАКЦИЈЕ:

VI црногорске Т-10, 81 400 Никшић;

Телефон: 068 664 392;

www.srpski-jezik.com;

e-mail: srpski@mtel-cg.net; srpski@t-com.me;

žiro račun: 530-11724-52

Montenegrobanka Podgorica.

ЦИЈЕНА: 3 €

Излази тромјесечно
Рукописи се не враћају